

Nikola Nikša Eterović

Filozofija stiha apoteke poezije

supstancija - vlastitost - djelovanje

Nikola Nikša Eterović

Filozofija stiha apoteke poezije

supstancija - vlastitost - djelovanje

2020. godine

Nikola Nikša Eterović

filozofija stiha apoteke poezije

supstancija – vlastitost – djelovanje

LEKTORICA:

Jelena Alfirević

RECENZIJE:

Jelena Alfirević

Karla Schühler Njegrić

Nives Treščac Delija

© Copyright Nikola Nikša Eterović. Sva prava pridržana.

Ni jedan dio ove knjige ne smije se reproducirati u bilo kom obliku ili na bilo koji način uklopiti u drugi rad, prenijeti u bilo koju formu: bez pismenog odobrenja autora, uvažavajući sva autorska prava.

Posvećujem mojoj obitelji

Nikša Eterović

Pripremo : Nikola Nikša Eterović

Uredio i obradio: Nenad Grbac

A. STIH
TIH
U MENI

treptaj --- trepti --- ovu knjigu

Treptaj oka.

Treptaj srca.

Ova knjiga piše se sama,

ja sam lovac detalja.

Prevoditelj sam treptaja u riječi jezika kojeg najbolje poznajem.

Poznajem, ah, poznajem?

B.

APOTEKA
POEZIJE
prostor

AP prostor u nekom arhitektonskom prostoru i kao unutarnji prostor arhitektonskog prostora.

Duhovni prostor – arhitektonskog prostora i u prostoru tijela svakoga od nas.

Stvarni prostor u čovjeku ponekad se razboli, razboli se prostor čovjeka, umjesto velik i bezgraničan, postane malen i sklupčan; tišti i opterćuje; skriva i prozore i vrata, ulaze izlaza i izlaze ulaza.

Tada nam je potražiti *lijek*.

AP nudi lijek stihom. Stih je ono po što se dolazi u ovu ljekarnu. To je njezina ponuda i namjena.

AP pronalazi djelotvoran stih pjesnika i propisuje ga za razlog tegobe s kojom je netko došao po lijek.

AP novi stihovi po potrebi se miješaju čineći poetski napitak.

AP prave se sirupi protiv tegoba.

AP nije u neprestanoj utrci s vremenom.

AP ima sve vrijeme svijeta.

AP ljekovitost stiha.

AP tu se i kreira stih; pronalazi se u unutarnjim slikama osobe i opažajima iz svijeta koji je okružuje. Posve polako. Prirodno. Ritmom i znatiželjom svakog pojedinca.

AP je i hodajuća *apOTEKA*. Zaživjela je 2013. godine kao jedan od mojih načina rada s bolesnicima vezanim za krevet po bolnicama Berlina. Igrali smo igre riječima. Razgibavali smo vijuge mozga

dosjetkama vezanim uz izgovorene riječi. Smijali smo se, čudili, vikali, šaputali – poeziju? Rasli zajedno u procesu stvaranja novoga. Te pjesmotvorne akrobacije osokolili smo iskustvima dadaista, simbolista i drugih akrobata poezije.

AP u početku je igrom riječi budila smijeh.

AP riječ i smijeh; riječ u smijehu; smijeh u riječi. Smiješna riječ. Može li riječ biti smiješna? Rječiti smijeh. Može li smijeh biti rječit?

AP bolnički krevet i u njemu meni nepoznata osoba - prvi su prostor(i) u kojem sam aktivirao ljekovitost poezije u terapijskom procesu. Sjećam se, padala je kiša, gusta kiša, poput zavjese.

AP dovoljno je i manje od tridesetak kvadratnih metara prostora zelenih zidova; o kojoj se kvaliteti, tj. gustoći zelene boje – vrsti materijala *zidova* – radi, odluka je kreatora.

AP zeleni prostor nastaje miješanjem plave i žute boje. Zelena u aktivnom aditivnom RGB modelu (*Red – Green – Blue*) boja, zbrajanjem osnovnih boja, vodi do bijele. To je moja AP. U prostoru prostora i u prostorima misli.

AP ulaz, i ako je moguće cijela površina zida na kojoj je ulaz, od stakla je kroz koje se ne vidi unutra, ali se iz prostora vidi vani; tko je unutra, a tko vani razmotriti je s točke onoga koji gleda. Ovdje se poštuje individualnost – pojedinac se zasigurno kreće u raznim smjerovima – filozofija stiha osvješčuje kretanje ponaosob.

AP na zidovima su raspoređene tanke drške, koje svijetle u mraku. Drške – našoj mašti na volju. Svjetlo. Krijesnice.

AP tako riješeno osvjetljenje prostora skriva iznenađenje. Zid se uvijek može otvoriti i iz njega se može izvući ladica lijekova –

stihova, koja je tako spremljena u zid, iza svjetlećih krijesnica ili zvijezda, prema tome kako tko ta svjetla doživljava.

AP u jednom dijelu prostora je pješčani sat, na koji se čovjek može osloniti i odložiti knjigu, papir i(li) drugo potrebno za rad.

AP prostor treba biti čist, uredan, bez ičega suvišnog. Kako bi to bilo moguće, uz sanitarne prostorije, poželjno bi bilo imati i manju ostavu.

AP u prostoriji je ugodna sobna temperatura kroz cijelu godinu; temperatura u prostoru ne ovisi o vanjskim vremenskim promjenama.

AP radni je prostor za rad s pojedincima i s grupama.

AP mjesto je na kojem vas očekuje poezija i kreacija stihom.

AP nije literarna sekcija za zainteresirane i talentirane. Može i to biti.

AP ne orijentira se na one koji rado čitaju i pišu poeziju. Može i to biti.

AP nije usmjerena na pjesnički rezultat. Može i to biti.

AP nije generacijski određena. Može i to biti.

AP nije samo za pismene. Može i to biti.

AP – *opoezivanje* je jezikom duše. Jezik i govor.

AP – *opoezivanje* detalja.

AP – iz *opoezovanog* detalja do osviještene raspukline cjeline, i dalje.

AP tehnike koristim za buđenje i njegovanje znatiželje u umjetničkom, pedagoškom i terapijskom radu.

AP potiče spoznajni proces i omogućava snalaženje u čitavom nizu zahtjevnih životnih situacija.

AP posebnu pažnju posvećuje detalju i *opoezuje* ga.

AP opjevani detalji nižu se u raznolike slagalice, slikokaze i smjerokaze, te tako potiču i podržavaju korisno djelovanje svakoga.

AP svijet je inovacije koju svatko u sebi krije.

AP inovativnim rješenjima u raznim situacijama ostvarujemo osobni napredak i zadržavamo ravnotežu ličnosti. To nam donosi mir i čini nas zadovoljnim.

AP stih – tih u nama – biva probuđen i djelotvoran.

AP stihovi su razasuti svuda oko nas – treba naučiti skupljati ih i u pjesme slagati.

AP pjesme nemaju završnu formu, one uvijek iznova izmiču strogostima i ograničenostima svojih autora; one su poticaj kretanju – i kretanje samo.

AP poziv i radno mjesto apotekara poezije.

AP prah stiha, glas pjesme i njezin zapis.

AP filozofiju, način rada i primjere iz prakse iznijeti ću u ovoj knjizi.

C. SADRŽAJ

<i>A: Stih / Tih/ U meni</i>	05
<i>B: Apoteka poezije, prostor</i>	07
<i>C: Sadržaj</i>	13
<i>Č: Dorastimo do riječi - rastemo riječju rečenice</i>	17
<i>Ć: U cjelini raspuklina</i>	25
<i>D: Zatamljena poetika vlastitosti</i>	33
<i>DŽ: Konstanta nemira u kozmosu</i>	43
<i>Đ: Kako izgovoriti neizgovoreno</i>	47
<i>E: Koje je boje moj trenutak</i>	54
<i>F: Ne/suglasja</i>	60
<i>G: Tetragon</i>	64
<i>H: Što da učinim kako bih dalje živio? Igrati dalje izgubljenu partiju?</i>	83
<i>I: Apoteka poezije - začudnost stiha</i>	87
<i>J: Boje</i>	103
<i>K: Izgovorene i prešućene riječi</i>	106
<i>L: Naš život živi vlastitu kolajnu stihova</i>	122
<i>LJ: Ljubičice iz asfalta</i>	129

<i>M: U lovu na fantome</i>	135
<i>N: Ili nema mene ima</i>	143
<i>NJ: Stih boje, boja stiha</i>	147
<i>O: Iz roja misli, jedan, dva, tri, četiri, ni zbroj ni broj</i>	151
<i>P: Upiši svoju pjesmu</i>	155
<i>R: Četverostih ili znoj postojanja</i>	157
<i>S: Primjeri iz prakse</i>	161
<i>Š: Sada - kreacija postojanja</i>	173
<i>T: Posebni tretmani</i>	179
<i>U: Podneblje pjesničkih muza</i>	183
<i>V: RiNi - balance with human - beings and nature - They are one</i>	189
<i>Z: Apotekar poezije, zvanje i poziv</i>	193
<i>Ž: Protjecanje stihom, nikad (ne)dovršena pjesma</i>	197
<i>U zelenom okviru</i>	200
RECENZIJE	206
<i>a) Iz procesa nastajanja knjige pišu:</i>	207
<i>Jelena Alfirević</i>	227
<i>Karla Schühler Njegrić</i>	211

<i>b) Recenzije o napisanom:</i>	214
<i>Nives Treščac Delija</i>	215
<i>Inspirativna literatura</i>	220
<i>O autoru</i>	222

Č.

DORASTAMO DO
RIJEČI – RASTEMO
RIJEČJU REČENICE

Ovo je tekst predavanja s primjerima koje su realizirali prisutni. Predavanje je održano u subotu, 5. listopada 2019. od 10.10 do 12.05 sati, za studente mojih izbornih predmeta AP: *Iz raskoraka u korak ljekovitom snagom poezije* i FP: *Filozofija poezije* na Odjelu za filozofiju Sveučilištu u Zadru.

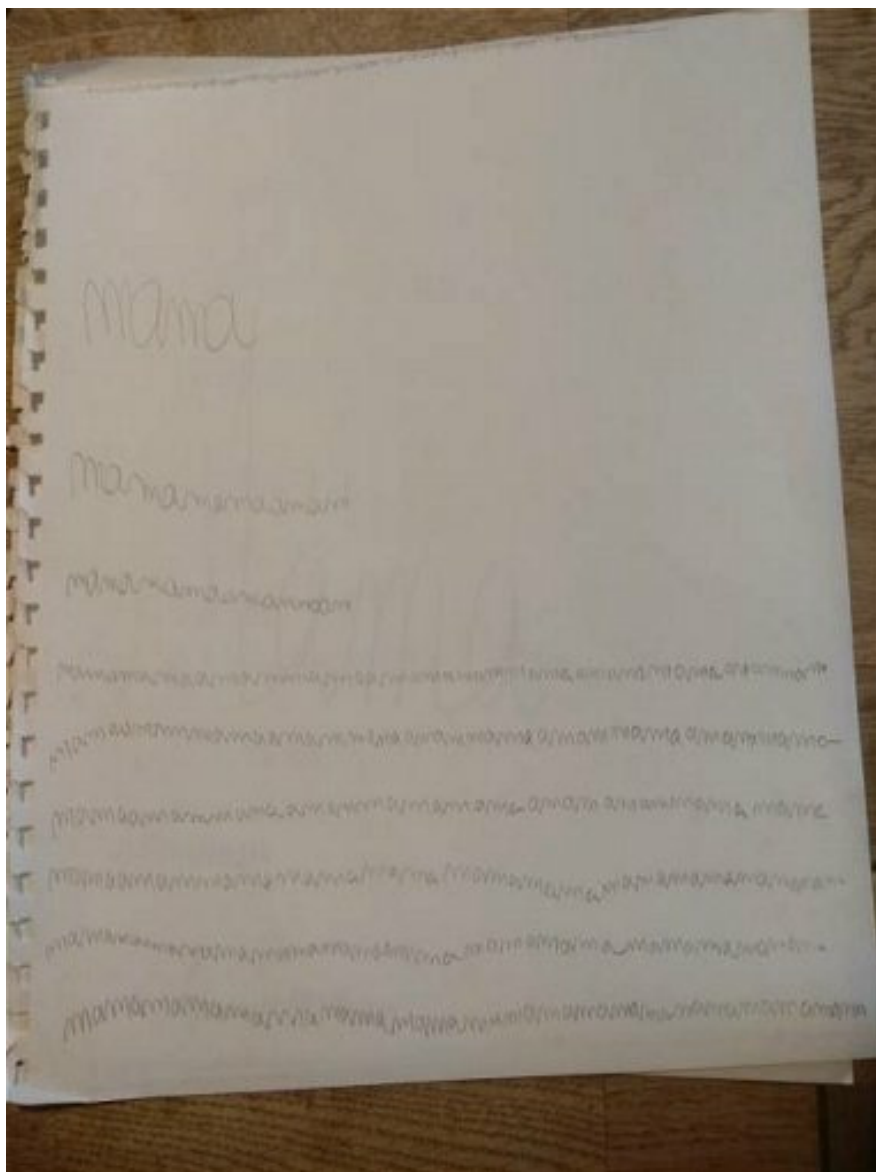
Odredite točku – početak riječi. I sada pisanim slovima, u velikom formatu napišite riječ **mama** tako da pri tome ne odvajate ruku od papira, i tako da je ta riječ zapravo jedna oblikovana linija.

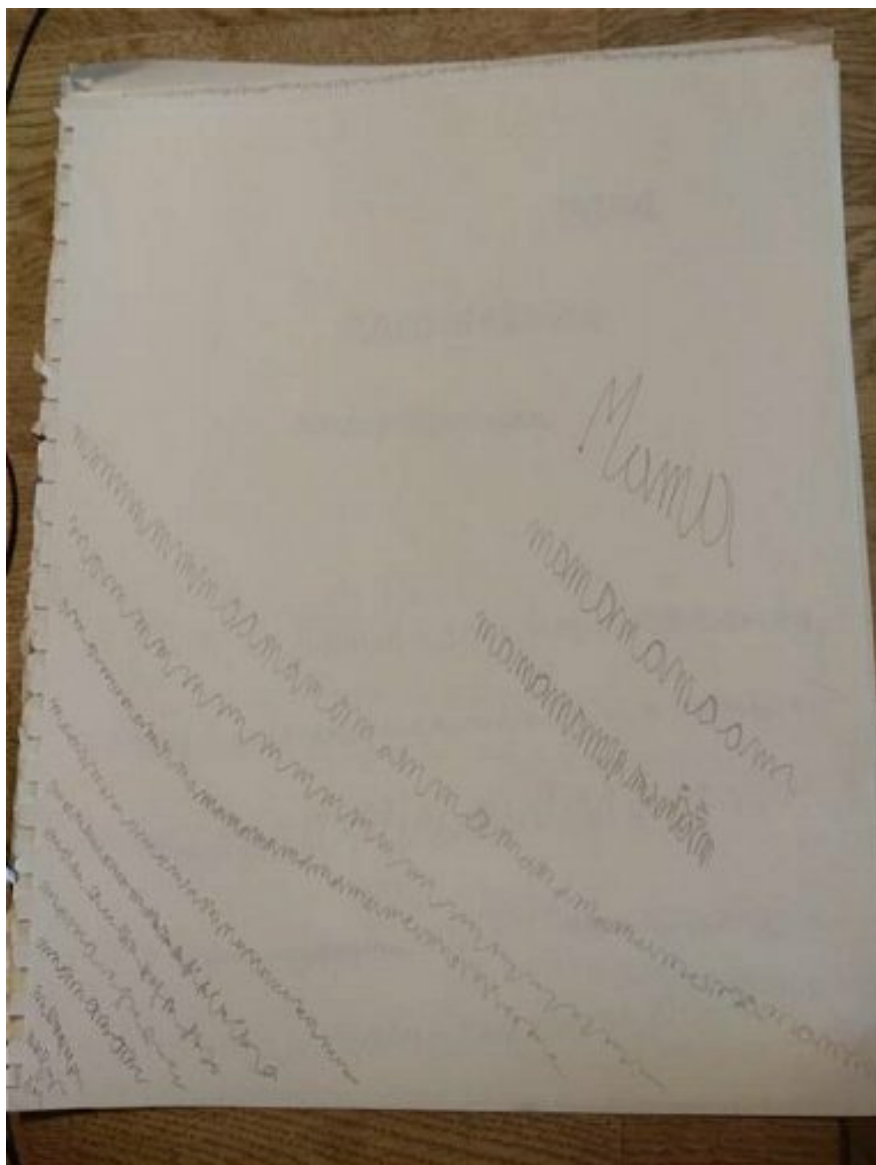
U drugom redu, istim načinom, oblikujmo liniju u **mamamamaamam.**

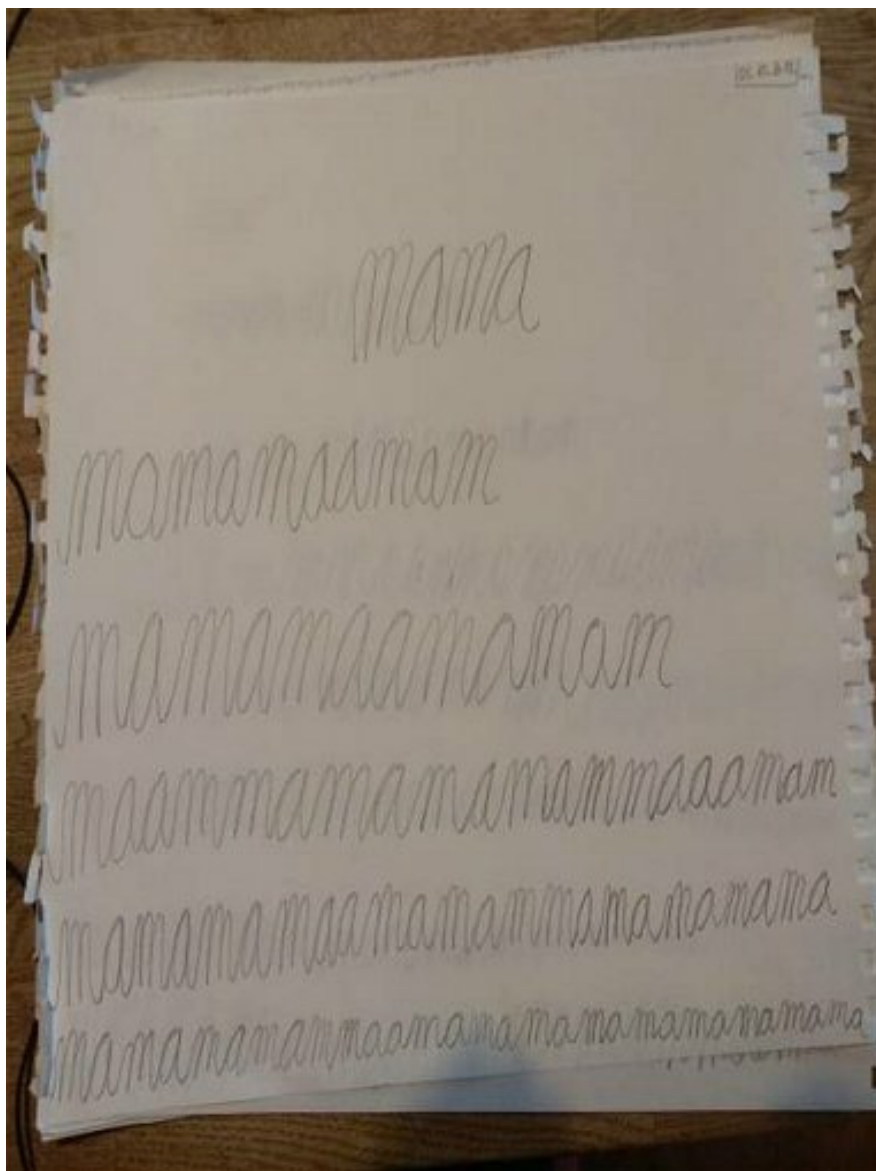
U trećem redu liniju zapisujmo u **mamamamaamammaam.**

U četvrtom redu povlačite liniju u neku drugu formu ove riječi koju impuls vaše ruke u sebi krije, i tako red za redom dok ne ispišete cijelu stranicu kreirajući artikulaciju linije.

Linija nastaje kretanjem točke koja se umnožava u nizu na plohi ili u prostoru. Ova vaša, rukom pisana, linija rukopisa sada ispisuje **mama** u odnosu s drugim riječima što **m** i **a** u sebi nose. Vi crtate papir izvučenih linija oblikovanih u niz riječi u ritmu koji smo pronašli, za koji smo se odlučili. Pjesme!

[illegible]

Slijedi doživljajno-spoznajna dionica:

Pročitajte sada glasno to što se napisali; čitajte uvažavajući ne samo napisane riječi nego i liniju od koje su kreirane. Nastaje tako ritam čitanja; iz zapisanog ritma oblikovane linije vašim disanjem riječu oblikujemo u usnoj šupljini kao, ili u, izgovoreno.

Ritam , grč. *rhythmos* – ravnomjerno, mjerljivo kretanje na poseban način određenom mjerom i tonskim uvjetima regulirani govor, označava podjelu ili nacrt govorne mase pri izgovoru, bilo da se radi o prozi ili o stihu.

Vi ste ovako realizirali jednu svoju grafičku pjesmu. Ovaj papir donosi i crtež,

i riječ, i ritam, i značenje, i kompoziciju, i govor, i oblikovanje disanja, i izgovor – vaš zapis sadrži i potiče nove impulse. Ovaj se papir gleda, čuje, kreće, komunicira, otvara mogućnosti drugačijih načina kreiranja njegove bjeline.

Ovaj papir sada je ritam! Udahnuli ste mu – život! I vi ste ritam prostora u prostoru – životnog prostora u nepomičnom prostoru.

Ostavljam studentima vrijeme za (samo)spoznaju! Ne odlaze s predavanja s gotovim, univerzalnim i jednoobraznim odgovorima – naša pjesma nastavlja pisati svoje stihove. Svatko traži odgovor u samome sebi. I svatko od njih je odgovor – sam za sebe.

Je li ljubav nužna za sreću?

Je li napisano *mama* jest mama? Nije li to oblikovana linija? Linija ruke iz ruke. Rukom iz pupka. Iz pupka do srca. Do mozga. Linija u pokretu samorealizacije.

Jedna *pilula* AP dnevno!

Ć. U CJELINI
RASPUKLINA

Što je cjelina koju možemo obuhvatiti? Nije li to tek mali dio mišljene cjeline cijele? Naš mikrokozmos. Taj mikrokozmos nam je istovremeno i zadan i od nas kreiran. Sve ono što nismo odabrali, a od rođenja nas je usmjerilo, zadanosti su o kojima je ovdje riječ. Roditelji – ti i takvi, komadić planeta gdje smo se rodili u tim i takvim klimatskim i socijalno-društvenim uvjetima, običajne datosti, vjerovanja roditelja, rodbine i plemena, jezik, oblička kože koja štiti mehanizam našega bića... Od nas u tom svijetu i za taj svijet kreiramo mogućnosti neproučene i nedokučene.

Naše tijelo. Naša tijela različito ista.

Ograničeno moguća neograničenoj kreaciji.

Naša tijela – naši umovi – naše Ja. Vlastito u kolektivu.

Već sve ovo, i drugo zadano nam, međa je raspukla u cjelini. Mi smo rođeni u svijetu koji nije naš, ali koji našim djelovanjem mijenjamo nastojeći našim ga učiniti.

Bijeli papir, prazan prostor, crna kutija... površine su koje označavaju početak, naša su „prazna ploča“.

Na njoj i po njoj živeti, a to je već djelovanje, ispisujemo povijest osobnu, djelić cjeline naroda, što je, eto, prilog djeliću cjeline roda, koji postaje djelić cjeline planeta, planeta djelić planetarnog sustava – što je dio cjeline svemira, koji je djelić cjeline... nama još, i zauvijek (?!), nedokučivog.

Ipak, moguće nas je čuti sve do *kraja* svemira – sve do nikad do kraja dokučivog – sve do *granica* koje zapravo ni ne postoje – to prakticira filozofija stiha *Apoteke poezije*.

Korak po korak, treptaj po treptaj:

- ° sebe osluhnuti; na mjesto iznad pupka staviti dlan i osluhnuti vlastito disanje
- ° disanje artikulirati za sebe sebi blizu, izgovarajući samoglasnike, jasno, sebi blizu :
a, e, i, o, u
- ° posložiti ih izgovarajući za sebe blizu sebi stih: **aeiou**, varirajući trajanje svakog samoglasnika
- ° otići do ogledala i na udaljenosti od nekih sto centimetara umiriti sliku sebe
u dvojniku u ogledalu
- ° **aeiou** – uputiti svom dvojniku; ako se slika u ogledalu zamagli znači da vam je pošlo za rukom dokučiti **aeiou** stihom sebe u dvojniku
- ° stanite uz zid u prostoru vašeg stana i govorite **aeiou** stihovlje za zid na drugoj strani; dokučite glasom taj zid – recite mu osobno i direktno taj stih.
- ° iziđite na balkon i ovaj tajnoviti i sadržajni stih – **aeiou** – uputite u vaš grad
- ° **aeiou** – pošaljite u sve kutke zemlje u kojoj živite
- ° preskočite svojim stihom – **aeiou** – sve labirinte i granice (ulaz je ujedno i izlaz iz labirinta) i raširite ga Europom
- ° vaš **aeiou** svugdje po planeti
- ° (pro)nađite glas koji vas nosi do ruba svemira, do njegovih nepostojećih *granica* – **aeiou**

- ° *aeiou* je dostatno za izraziti to što u sebi u datom trenutku nosite
- ° *aeiou* jesu vokali i svi naši svjetovi u njima; *aeiou* naša je unutarnja kuća; izgovarajte ih glasno precizno artikulirajući, dajući im njihovo prirodno trajanje, a sve tako posložene izgovorite ih u jednom izdisaju
- ° *aeiou* u jednom izdisaju ravnomjerno raspoređeni
- ° *aeiou* u (ne)skladu (ne)sklada
- ° *aeiou* u savršenoj nesavršenosti
- ° *aeiou* – moje ja u cjelovitosti cjeline
- ° *aeiou* – moja kap, što pada u slap
- ° *aeiou* od sebe, navedenom postepenošću, poslani u daljinu, usmjereni što je moguće preciznije – da stignu tamo gdje su upućeni
- ° *a e i o u* – potom svaki od glasova artikulirajte u trajanju jednog izdisaja
- ° nakon toga uputite cijeli *aeiou* stih do ruba svemira
- ° uputite *aeiou* od srca, duboki, iskreni, teški, mračni, mučni, bolni, sretni, ali jasno postojeći *a e i o u*.
Do njegovog ruba? Ruba svemira!

Samoglasnici imaju volumen, dubinu, širinu, pa i boju, zvuk, miris – i razvale se izgovoreni svaki drugačije u prostoru artikulacije – komunikacije.

Kažem: artikulacije – komunikacije jer se najprije u oblikovanju – artikulaciji poigraju s nama, otključavaju naše unutarnje prostore.

Kada prijeđu prag tih prostora iziđu u svijet komunikacije. Kome su usmjereni, rođeni u nama samima, to podliježe našim odlukama. Događa se da, i kada ih odlučno nekome želimo usmjeriti, bježe nam kontroli i ne dolaze do cilja. Trenirati nam je direktnu usmjerenost i dolazak do željenog primatelja.

To da stih – rečenicu formiramo redosljedom samoglasnika u abecedi, dakle **aeiou**, pomaže nam iz kaosa urediti mogućnost kojoj posvećujemo vrijeme.

Mi smo se odlučili za mogućnost kojoj posvećujemo vrijeme, a ona će nam uzvratiti svime što joj smeta kako bi se mogla potpuno ostvariti.

Mi, dakle, doživljavamo prepreke koje trebamo preskočiti preciznošću i strpljivošću.

Učimo snaći se u vremenu izazova kojim nas je **aeiou** okupiralo. Šaljući impuls na daljinu mi ga istovremeno šaljemo u visinu.

Radi se ovdje o horizontalnoj vertikali. Dimenzije našega glasa i njegova usmjerenost nikada nisu jednodimenzionalni.

U nama se glasom otvara lomljiva arhitektura jastva – treba s njom oprezno.

Naša je odgovornost pronaći ispravan – iskreni ton u sebi samima. Glas smješten u artikulaciju vokala i poslan od nas u svijet, do ruba svemira, nudi ideju cjelovitosti.

Kada opisano radimo, mi osjećamo sebe i točno somatski osjetimo lomove i prepreke u nama. Osvijestiti osobne zapreke prvi je korak ka njihovom uklanjanju. Nije jednostavno ukloniti ih, jednu po

jednu. Uklonjene, odjednom povuku više njih, otvore nove prostore. Prvi korak često je najteži. Krenuti. Započeti. Odlučiti.

Zaljubiti se – prvi put – istinski, u sebe.

Horizontalna vertikala, koja kod nekih osoba može krenuti od vertikalne horizontale, bitni je izazov s kojim se suočava *Apoteka poezije* i za koji traži načine djelovanja, vježbe, treninge.

Horizontalnu vertikalu kreira se s ljudima koji sebe doživljaju kao krivce i jedine zaslužne za vlastite uspone i padove.

Krenuti od vertikalne horizontale pokazalo mi se korisnim kod religioznih ljudi, koji svoj život daju u ruke drugima, pa tako i najvišoj instanci, Bogu, te su skloni očajavati nad hudom sudbinom, a ponizni u molitvi da ih taj netko izbavi, da im se smiluje.

Značajan broj ljudi s kojima sam u radu krenuo od vertikale horizontale, nakon što su osjetili sebe, svoju okrenutost nadnaravnom, približili su se osobnoj spiritualnosti, napuštajući uobičajne, poznate im nadnaravne sile.

Doduše, nije zanemarivo da se u tom prijenosu s vertikale na horizontalu javljaju strahovi, koji mogu prekinuti proces preuzimanja odgovornosti.

Sama ideja preuzimanja odgovornosti ostaje kao iskušana mogućnost.

Ta spoznaja je poticajna.

Malo ih sluša, a još manje čuje kada nešto govorim; malo ih vidi i još manje njih uvaži to što nastojim; ne mogu nikako ohrabriti se reći ni što mislim, ni što želim; osjećam se dezorijentirano u zahtjevima svakodnevnice; kada jedno počnem, drugo me odvuče; ovakav moj

život nema nikakvog smisla; strah me što će drugi reći; ne mogu bez xy, i tako nizom – razlozi su koji vas trebaju odvesti u *Apoteku poezije*. Požurite.

Tu ćete, bez kemikalija sa štetnim posljedicama po organizam, uhvatiti se u koštac s razlogom koji vas je doveo, osvijestiti ga i vidjeti problem – sebe – u napisanom stihu.

Od stiha ćete krenuti korisnim vam smjerom.

Zato je stih i smjerokaz.

Napukline su ovdje prihvaćene i sasvim osobno tretirane u uspostavi životne ravnoteže.

Ono što je vama skriveno u trenutku – stihu je jasno!

Potražite svoj stih. Ispišite ga.

Oblikujte svoju pjesmu.

Napišite novu pjesmu.

Opoezujte svoju svakodnevicu.

D. ZATOMLJENA
POETIKA
VLASTITOSTI

(Na temelju predavanja održanog u petak, 4. listopada 2019., od 14.00 do 16.15 sati na Odjelu za filozofiju Sveučilišta u Zadru, za studente kolegija *AP: Iz raskoraka u korak ljekovitom snagom poezije* i *FP: Filozofija poezije*.)

„...iako nisam pjesnik, u mom biću je zatomljena poetika vlastitosti koju svakodnevno metem pod tepih. I svijet kao da prestaje na mojoj koži jer taj dio mene koji je u stanju nešto doživjeti zapečaćen je u naslagama pod tepihom.“ – piše mi moj student Kristijan V. reflektirajući naš rad u zimskom semestru 2017./2018.

Mene odista zanima otkriti i zabilježiti tu poetiku vlastitosti. Ili točnije da se izrazim, zanima me da oni s kojima radim otkriju i zapišu tu poeziju vlastitosti.

Upotrijebio sam dvije jezične konstrukcije: »poezija vlastitosti« i »poetika vlastitosti«. U čemu se ove dvije konstrukcije dodiruju, a u čemu razlikuju?

Vlastitost – pojavljuje se u oba dvorječja. Poezija i poetika pojmovi su u kojima se razlikuju.

Kako definirati vlastitost? Osobnost, jastvo? Radi li se to o nekoj cjelini pripisanoj pojedincu koja u sebi kombinira i na svoj način kreira svjesno i nesvjesno, zahtjeve vremena i svog trenutka življenja, utjecaje i otpore prema njima, socijalno i privatno, realizirano i moguće, i tako nizom dalje? Korijenje i slobodu? Kretanje i paralizu?

U analitičkoj psihologiji jastvo (vlastitost, osobnost) jedan je transcendentalni postulat koji se psihološki može opravdati, ali ne i znanstveno dokazati. Stoga Carl Gustav Jung, uvodeći ovaj pojam u psihologiju, tražio je za njega barem da ga se uvaži kao hipotezu. Jastvo u psihologiji označava konstrukciju koja treba izraziti ono nespoznato suštinsko što prevladava naše mogućnosti shvaćanja.

Radi se o nekoj vrsti kompezacije konflikta između vanjskog i unutarnjeg svijeta. Ja je jedini sadržaj Jastva koji mi poznajemo. S percepcijom Jastva postignut je cilj individualizacije.

U filozofiji jastvo predstavlja onaj čin ujedinjenja koji djeluje blagotvorno i ljekovito na ljudsku dušu, na svijest o sebi i svijetu oko sebe.

Naš osobni, aktivni, osviješteni (su)odnos, vlastitog i od vlastitog doživljenog.

Našim stihom doživljeno i kreirano.

Našim izborom riječi, stihovnim nizom, ritmom zapisanog i izgovorenog. Mišljenim, u nama neopipljivim ritmom koji se pretvara u stih – opipljivo, ritmično stvarno – fizičko jastvo, kao u ogledalu, u riječi.

Poezija je književni žanr u kojem je autorova poruka izrečena stihovima.

Stih traži birane riječi, precizan izraz, jezgrovitost. Stih je, moglo bi se reći, skup brižljivo biranih riječi u međusobnom odnosu koji jasno *opoezuje* ono o čemu stih govori. Niz stihova vezan je i ritmom koji se često pokazuje kao nedjeljivi konstitutivni element značenja pjesme.

Poetika (lat. [ars] *poetica* < grč. ποιητική [τέχνη]: pjesničko umijeće, pjesništvo), pojam koji se danas upotrebljava u nekoliko značenja.

U prvom i najširem, on označava implicitna načela bilo koje ljudske aktivnosti.

Pišući iskustveni dnevnik o radu s izbjeglicama i izbjeglima od sebe, koristeći razne poznate i vlastite tehnike kreativne terapije, shvatio

sam kako i rane, boli, imaju svoju poeziju i svoju poetiku. Knjigu sam naslovio „Poetika rane“.

U njoj, između ostalog, mogu se čitati i primjeri tretmana trauma poezijom. Primjeri su to iz prakse moje *Apoteke poezije* u okvirima terapijskog *settinga*.

Poetika u nešto užem smislu označava načela kakva književnog razdoblja, naraštaja, autora ili opusa.

U najužem i najpreciznijem značenju poetika je nauk o naravi književnosti, odnosno pjesništva.

U korijenu je poetike i poezije ista grčka riječ, *ποίησις*: stvaranje.

Stvaranje je poimanje stvarnosti stihom, iskustvo i mišljenje poezije, izbor riječi, precizno izražavanje.

I neprecizno precizni, razasuti stihovi nepreciznosti – vode nas do ljekovitog stiha.

===

Vježba:

Na papiru koji je pred vama, najprije držeći olovku u lijevoj ruci, iz bjeline papira izvucite različite spirale. Krenite. Stop. Isteklo je 90 sekundi. Uzmite sada olovku u desnu ruku i ponovite isti zadatak, crtajte spirale na papiru. Što više njih. Stop. Isteklo je 90 sekundi.

Prosljedite papir osobi do vas. Vi koji ste crtež sada dobili, pogledajte ga i osjenčite ga držeći olovku u lijevoj ruci. Stop. Prebacite olovku u desnu ruku i sjenčite ponovno. Stop.

Prosljedite papir osobi do vas. Vi koji ste crtež sada dobili, pogledajte ga pažljivo. Uzevši olovku u lijevu ruku upišite sedam riječi koje su vam pale na pamet gledajući taj crtež. Upisati u crtež sedam riječi, pišući lijevom rukom. Stop.

Prosljedite crtež osobi do vas. Uzmite olovku u desnu ruku, pogledajte crtež pažljivo i upišite sedam riječi koje su vam pale na pamet gledajući taj crtež. Stop.

Prosljedite crtež osobi do vas. Upišite sedam riječi koje su skrivene u sedam riječi s papira po vlastitom izboru. Npr. piše riječ *majamuja* i ja u njoj pronalazim skrivenu riječ *jaumaja*. Je li ta skrivena riječ konstrukcija, značenje, kvaliteta, radnja ili nešto drugo, prepušteno je vama. Na papiru se nalazi četrnaest riječi i vi skrivene riječi nalazite u sedam od njih. Krenite. Stop.

120 minuta je prošlo. Jeste li svi pronašli sedam skrivenih riječi? Oni koji nisu imaju još 60 sekundi to učiniti. Krenite. Stop.

Prosljedite crtež osobi do vas. Uzmite A4 papir; najprije pročitajte tu 21 riječ i pogledajte gdje su i kako u crtež upisane; promotrite crtež u cjelini čiji dio su, dakle, i te riječi: sve zajedno je jedna cjelina, jedan crtež.

Kombinirajući sada te riječi i inspirirajući se crtežom napišite, na A4 papiru, pjesmu od pet stihova; pokušajte ne dodavati nikakve nove riječi, već samo eventualno mijenjati padeže ili formu zapisanih riječi; imenica tako može postati pridjev, a glagol imenica i sl., ali sve se odvija u toj škrinjici od dvadeset i jedne riječi. Za ovaj zadatak dovoljno nam je vrijeme rada od sedam minuta.

Rezultati vježbe, primjeri (ovdje prenosim riječi i pjesme koje su nastale koristeći taj rječnik):

*Kava, puž, lokva, igla, sedam, nit, vrijeme
Boje, vatra, kotač, perec, ruža, plova, udica
Voljena, bolak, zoritoh, prikomicacija, sondicama, doglep, polož*

*Voljenoj perec i
Vatrena ruža,
Pužu lokva, iglena udica
Sedam plova
Vrijeme mita*

---

*Vid, čipka, gmizati, potok, popuniti, oko, vez
Lopoč, mrak, stepenice, red, oblak, nevolja, miris
Tifarg, katezuzi, anjtulj, atejs, molejirp, rimen, anjšuk*

*Red oblaka,
red nevolja,
miris gmizućeg mraka
I lopoč
Vidim u potoku*

---

*Kaos sijena dinamika svijetlno prolaz zbrka tama
Riba val vrijeme beskonačno brod magla crv
Div točak žaru trava cerep lovap zatim*

*Zbrkan crv
Dimaničan točak
Žaru beskonačnog vremena
Riba brod val lovap
Cerep*

---

*3D slika zebra lav hijena kamion voda
DNA sfera bubreg subota mrav kilt dlaka*

Skonabeć damse vakol aglam glui žup brai

3D slika

Lav i zebra u kamionu

Bolje votka nego voda

Misli hijena

Boli me bubreg

---

*Nervoza napetost temperamentnost uragan oluja isfrustiranost
iluzija*

Ništavnost žustro tjeskoba smrt vrtlog crnilo bitak

Erats trljeimenasi hurh mplkusnuk tarvje njačuark udromst

Nervoza napetost

Uragani iluzija, ništavnosti

Olujni vrtlog tjeskobe

Crnilo smrti žustre i ishitrene

Bitak to je

Nered topografija nausnice vrtlog udarac mrak migrena

Vodka auspuh motor crnilo oluja dim energija

Brk lak sef bube sako zlo svi

Vrtlog mraka

U topografiji crnilo između nausnica

Vrtlog dimni

U sefu zla iza brkova

Svi se vrtložimo u oluji

---

*Kornjača mudrost sfera kompleksnost razum dah vjetar
Hipnoza oklop šareno metal igra umjetnost proba
Đakovo tumor kisa pusauh nirloc valov energavi*

*Uh...
Kompleksnih šara igra
Sfere razuma proba
Jalov kornjače oklop
Vjetrovite umjetnosti dah
Dah mudrosti*

---

*Izražaj put nemir struja kozmos isprepletanje galaksija
Konstanta nestrpljivost asimetrija kruh cvijet tornado pol
Zahon poklo šare bor most gari talme*

*Putem nemira izražena struja kozmosa
Asimetrija galaksije u tornadu nestrpljivosti
Konstanta nemira u kozmosu
Cvijet u galaksiji isprepleten nemirom
Konstantna nestrpljivost i nemirna struja u galaksiji*

---

*Nemir tjeskoba nelagoda tuga sjeta ljutnja bijes
Maštovitost oluja nemir iluzija nelagoda ljutnja izgubljenost
Mookoz mirne tup čaježba nilozr strožu golsrt*

*Sijeta bijesni
tupom izgubljenošću.
Maštovitost nemira
ljuti tjeskobu.
Oluje nelagodnih iluzija*

---

*Pogled puž potez horizont čaša kompozicija disonanca
Kontinuitet prijelom izuzetak kušnja hegel grafit ormar
Zavreón ganeloda grava ljubastzigeno višasttma jubao njijuat*

Pogled kušnje potezom prijeloma

Me kompozira.

Izuzetak, zavreón u ormaru

Ljubstzigeno puže.

Hegelova čaša na horizontu

Ljuat grava.

Ostal+vljeni grafit ganelodu

Stvara,

Čak i vratima ormara.

Julao i disonanca,

Vlastitost mrava.

Julao i disonanca,

Vlastitost mrava.

Dž. KONSTANTA
NEMIRA U
KOZMOSU

Naslov sam pronašao u stihu jedne od nastalih pjesama na satu o kojemu pisah u D poglavlju.

Nemir u kozmosu potiče nemir u nama. Nemir nije nešto negativno. Nemir nije ni nešto pozitivno. Takve ocjene nemiru ne trebaju.

Nemir je nemir. On nas drži budnima. Nemirom smo budni i kada sanjamo.

Nemir u nama manifestira se na poznate nam načine. Mi smo u nekom uzbuđenju, kao da nosimo teret nečeg što želimo riješiti. Nemira je toliko koliko i strahova. To znači da im je teško znati broja. Nemiri su i u pucketanju vatre. U njima je Ivana Brlić-Mažuranić prepoznala Domaće. Nemire mnogi upisuju u svoje dnevnike. Neki nemiri postali su čitana literatura. Volim one koje je Ivo Andrić zapisao. I one Fernanda Pessoae.

I Camusov „stranac“ Mersault nije stran samo svojim nemirima. Nemiri treptaja nečeg sasvim svoga. Nemiri nisu neredi. Nisu oni iskazivanje nezadovoljstva. Nemiri su uzbuđenja. I u njima, sa njima, začudnost.

Pitanje je uvijek rječnika kojim bilježimo nemir. U poeziji je uvijek pitanje izbora i redosljeda riječi: mi naš rječnik možemo formirati na različite načine. Efikasna je vježba u jednoj minuti zapisati što više riječi ne razmišljajući posebno – one riječi koje nam se same, spontano ukažu. Kad smo ih zapisali, onda nam ih je glasno pročitati da čujemo njihov zvuk.

U svakoj fazi rada na pjesmi čitati nam je naglas. I to ne suzdržano i plašljivo, već glasno i jasno. **Aeiou** u svoj svojoj pojavnosti u stihu pjesme. Riječ mora proći kroz naše tijelo, kroz tu našu rezonantnu kutiju. Tek tada doživjet ćemo njezin obim i komunikacijske mogućnosti.

Kako riječi nižemo na papir, uvijek iznova je provjeravati niz glasnim čitanjem.

I tako, tretirajući napisano, mijenjamo i kombiniramo, i riječi, i sadržaj, i niz – dok ne dođemo do pjesme koja nam se pokaže našom.

Taj izazovni proces ima puno prepreka koje treba preskočiti. Mnogi ne vole glasno čitati – „da ne smetaju drugima“, kažu. Moguće je skloniti se u prostor gdje je glasno čitanje moguće. Neki imaju osjećaj da su sporiji ako glasno čitaju. Ovo je moguće provjeriti mjerenjem vremena. Nisam to radio s dovoljnim brojem ispitanika da bih mogao negirati izjavu.

Mislim da je to ipak osjećaj protoka vremena, a ne ono objektivno mjerljivo vrijeme. Kada čitamo naglas, mi sebe čujemo u onome što čitamo. Sebe čuti – to je ono što izaziva nelagodu kod velikog broja ljudi. Treba se navići na sebe, kako bi se glasno čitajući prihvatilo sadržaj, uklonivši „strane misli“. Tek kada nam to pođe za rukom, počinjemo čitano razumijevati. Razumijevati čitano rezonantnim prostorom našega tijela.

Čitano postaje – naše. Čitano postaje – Ja. Dio moga bića. Pred stihom stojim kao pred ogledalom. Ogoljen – mojim pravim Ja. Čitano se realizira kao što se realizira glazba kada sviramo nekim glazbalom. Svirati glazbalom iz glazbala sama. To čime sebe u glazbu kreiramo naš je glas. Naš glas komunicirajući s nama u nama oblikuje ono što nam je želja razumjeti i drugima prenijeti. Glas su „naši Domaći“, naše pucketanje vatre, naši Nemiri.

Razliku između strahova i nemira najbliže bih izrazio slikom poklopca koji pokriva ključanje (tekućine u loncu) – strahovi.

Otvoreni lonac u kojem se ključajući tekući sadržaj pretvara u paru – nemiri. Para su kapljice duše koje se lijepe na okno ondje gdje se nalaze.

U (ne)ograničenom prostoru našega obitavanja – Zemlji i svemiru. Iza okna su drugi neki ljudi, druga neka ključanja. Postoji mogućnost susreta.

Zatvoreni ključajući lonac urušava, prije svega, sama sebe – strahovi.

Stvorena para nemira u dijalogu je svojih mogućnosti. U potrazi za vlastitim ritmom. Susret s poezijom susret je sa samim sobom. U sebi susret je to i sa drugima.

AP traži da se poezija čita glasno.

D. KAKO
IZGOVORITI
NEIZGOVORENO

Kada nam poezija pomogne izgovoriti do tada neizgovoreno, vidljivo ćemo doživjeti poticaj vlastitom izričaju. Na tom putu krenuti je od pjesme nekog pjesnika u kojoj se može ogledati razlog zbog kojeg je netko potražio pomoć u *Apoteci poezije*.

Iz onih polica u zelenom zidu, čiji rukohvati svijetle poput krijesnica, izvući je onu tematiku za koju apotekar poezije misli da bi mogla pomoći.

Pjesmu nam je glasno čitati na razne načine. Kako bismo otvorili prostore iza riječi i pjesmu našom učinili, čitamo je redom nanizanih stihova. Čitamo je i od posljednjeg stiha prema prvom. Igramo se i dalje pjesmom, igramo se stihovima: svaki drugi stih u sebi pročitamo, a neparne stihove u nizu čitamo glasno. Preskačemo stihove, čitajući zaigrani. I dalje: svaki stih čitamo tri puta za redom – osluškujući ga. Cijelu pjesmu čitamo od prvoga do posljednjega stiha odmah produživši čitanje i dalje čitajući je od posljednjeg prema prvom stihu i onda dalje istim redom nekoliko puta.

Ovi načini opuštaju nas i njima otvaramo načine da se pjesma u nama smjesti. Tako je pjesma toliko puta iščitana da je već znamo naizust.

Pjesmu sada treba drugome ispričati. Ispričati svojim riječima. Ispričati riječima kako je pjesma napisana.

Kako sve ovo radimo glasno čitajući, naš glas prenosi više sadržaja negoli se na prvi pogled krije u nanizanim riječima. Doživljavamo boju glasa, melodiju, zvonkost i disanje.

Kako vlastiti glas na druge djeluje mnogima nije osviješteno. U AP raditi je na glasu, osvještavanju njegovih mogućnosti i prijenosu stiha drugima.

Radeći na glasu nužno radimo i na položaju tijela, disanju, osviještenosti leđa i prsiju, opuštamo mišiće lica.

Glasi treba otvoriti mogućnost da se u našem tijelu dobro osjeća i da tu kuću napustiti može jasan se uputivši prema drugima. U radu na našem glasu osvještavamo i naše tijelo. A tijelo i glas cjelina su kojom nosimo svoje svjetove i komuniciramo s drugima.

Radimo ponovno na cjelini naših izražajnih mogućnosti. Kao što smo tražili u bjelini neispisanog liniju, od točke doveli je do riječi, a od riječi do pjesme, tako ovdje radimo na cjelini izražajnih mogućnosti od tijela, disanja, pokreta, glasa do pjesme.

U *Apoteci poezije* uvijek se osvještava cjelina i tretira na način koji dovodi do kreiranog i izgovorenog stiha.

U upravo opisanom, stihove napisane tuđim riječima, izgovarajući ih, činimo svojim. Odabrani stihovi, koje nam je apotekar preporučio/ponudio, govore o onome zbog čega smo i došli u AP, o onome što nas muči. Tako počinje taj proces osvješčivanja i rješavanja nakupina zapretnosti.

U AP ne analiziramo pjesmu, iako ni to nije isključeno u nekoj kasnijoj fazi rada. Mi čitamo glasno pjesmu koju nam je apotekar poezije ponudio. Ponuda proizlazi iz doživljaja klijenta i razumijevanja teme – problema u trenutku. Apotekar poezije svoju pažnju u potpunosti usmjerava na klijenta. Klijent je pjesmom u dijalogu s apotekarom poezije. Jedno drugome inspiracija su i poticaj.

Može apotekar izborom pogriješiti, ali toga se ne treba bojati, jer svaka pjesma šeta prostorima naše duše. Pjesma skida prašinu s pohranjenih unutarnjih slika.

Naglašavam: u radu krećemo od glasnog čitanja ponuđene pjesme, *prima vista*, bez ikakve prethodne pripreme. Pjesmu čitamo x puta i na različite načine, tako se približavajući njezinom značenju, njezinoj formi i njezinom ritmu.

Ono što nam je u ovakvom pristupu u središtu pažnje – to je doživljaj pjesme. Mi dozvoljavamo da izgovarajući je pjesma nas *opoezuje*.

Ovo je jedan izazovan, inspirativan proces, pri kojem ne možemo predvidjeti koji će nas stih, riječ ili glas ponuditi pjesmi. Pjesma čita nas!

Želio bih ovdje na primjeru jedne pjesme zapisati neke mogućnosti rada u prva tri susreta. Ta tri susreta trebala bi biti dovoljna da poezija prihvati osobu i da se osoba u poeziji prepozna.

PRVI SUSRET:

„Moja mama otkrila je nevjeru moga tate i njezin svijet se srušio. Razdražljiva je, često plače i ni na što se ne može koncentrirati. Nas je troje djece, od dvanaest, šesnaest i devetnaest godina starosti. Ja sam najstarija. Želim joj pomoći.“

„Napišite nekoliko glagola.“

„Molim?“

„Naprosto zapišite nekoliko glagola kojih se prvih sjetite. Sada. Bez razmišljanja, u trenutku.“

„Glagola?“

„Riječi koje označavaju radnju.“

„Ne znam. Zablokirala sam.“

„Eto već prvog glagola: *zablockirati*. Zapišite još koji.“

Osoba se nasmiješi iznenađeno.

„Eto, nasmiješili ste se, iznenadili...“

„*Zbuniti, uplašiti*... uf, iznenadili ste me.“

„*Iznenaditi*.“

„Da.“

„Evo redam neke od vaših glagola u ovom trenutku: *zablockirati, nasmiješiti se, zbuniti se, uplašiti se, iznenaditi se*.“

„Ah, da.“

Čuvši razlog dolaska i ostvarivši ovaj kratki dijalog odnekud, iz zelenog zida s policama iza svijetlog rukohvata pronalazim – pjesmu. Izbor pjesme poticaj je i intuicija u trenutku. Moja prva misao bila je Mak Dizdar. Jasan ritam u pjesmi. Ritam (zlo)čina.

Mak Dizdar:

NESUGLASJA

*Da li je to Sunce
Ili je to
Mjesec*

*Da li je to Kamen
Ili je to
Hljeb*

*Da li je to Vatra
Ili je to
Voda*

*Da li je to Briga
Ili je to
Zavist*

*Da li je to Krik
Ili je to
Kletva*

*Da li je to nježni Pramen
Ili je to
Plamen*

*Da li je to Ptica
Ili samo
Zamka*

*Da li je to Sumnja
Ili gorila
Mržnje*

*Da li je to Bodež
Ili je to
Rana*

*Da li je to Zločin
Ili je to
Kazna*

*Gonič da li je
Ili je to*

Gonjen

*Da li je to Prah
Ili je
Pepeo*

*Da li je to Dali
Ili je to
Toje*

*Ili je to
Ili*

Zamolio sam sugovornicu da pjesmu glasno pročita.

Prvo čitanje je bilo oprezno i na stihove razlomljeno. Poželio sam stoga da sve pročita brzo spajajući što više stihova kao da su jedno. Vrlo lako smo tako došli do ritma.

Poigrali smo se ritmovima čitanja ove pjesme; što više pročitati u jednom izdisaju, najbrže moguće čitati, vrlo polagano čitati...

Postigli smo veliki stupanj opuštenosti u ovakvoj komunikaciji. Pri brzom čitanju događala su se prelijetanja preko stihova i preskakanja nekih. Inzistirao sam na tome da se što više izgovaranjem približimo nizanju glasova i riječi kao da su svi spojeni stihovi napisani u jednom nizu bez interpunkcije.

Sve ovo vodi tome da se osoba prepusti zadatku bez zadržke. Apotekaru pomaže doživjeti prostornost glasova u govornom aparatu osobe. To je ponovno put otključavanja nekih zatvorenih prostora u tijelu tijela. U tim prostorima sklonio se slobodan glas.

Treba ga razbuditi i izvesti u šetnju. Na zrak. Da zvoni, da ječi... da se razgali u svojoj cjelovitosti.

I proleti prvi susret. 45 minuta.

„Ovu pjesmu čitajte svako jutro na tašte – glasno, gledajući se pri tom u ogledalu.“

„Molim.“

„Mi se vidimo već za tri dana, pa mi dozvolite da vam tada objasnim razloge.“

„U redu.“

„Dakle, sutra i prekosutra, i dan nakon toga, kada će biti sljedeći termin, ujutro na tašte, pred ogledalom, glasno sebi za sebe pred ogledalom čitajte jedan ili dva puta ovu pjesmu.“

Onda se papir s pjesmom lijepo zavije u sebe i tako zadrži AP poveznicom.

Važna je ljepota, estetika, pažljivost u slanju pjesme na put.

Uz to, na AP recept papiru, klijent dobije upute o korištenju lijeka. Dakle, ovog puta na receptu piše: čitati glasno jedan ili dva puta svako jutro na tašte, pred ogledalom do sljedećeg susreta.

E.

KOJE JE
BOJE MOJ
TRENUTAK

DRUGI SUSRET

„Koja je vaša boja u ovom trenutku?“

„Ne razumijem.“

„Kada biste sada bili boja, koja bi to bila boja?“

„Uf, možda sivo-smeđa.“

„Pripremite svoju boju. Tu su bijela, crna, zelena, žuta, crvena boja.“

„Kako se to radi?“

„Miješajte. Pronađite pravi omjer miješajući boje dok vam se vaša boja, vi – boja, ne pokaže.“

„Sve da pomiješam?“

„Otkud ja to mogu znati?“

„Vašu boju nanosite na papir, tako da ga cijeloga prekrijete.“

„Kako? Što moram učiniti?“

„Odjenite papir u vašu boju.“

„Svejedno, kako to radim?“

„Otkud ja to mogu znati? Ja sam platio ulaznicu da to doživim.“

Promatram i šutim. Zapažam koja je boja prva na paleti i koju boju unosi u nju ili pored nje. Kako miješa boje, kako provjerava odnose, gustoću... kada se zaustavlja. Što u tom trenutku – kao prvo – bojom kaže.

Kada se pogodnim ukaže izgovorim, stihom iznenadim:

*Da li je to Sunce
Ili je to
Mjesec*

I nastavljamo u dijalogu izgovarati pjesmu koju sam, radi olakšanog dijaloga, stavio na stol pored slike.

Nakon dijaloga pjesmom osoba nastavlja sama, a ja je potičem da pjesmu vidi u boji koju je nanijela.

Ova intencija iznenadi, jer baš nitko nije bojio svijet pjesme na kojoj radimo. Pjesma se sama izborila postati dijelom nanesene boje, dijelom svijeta nas – boje. Osoba – boja – pjesma – boja dio smo svijeta boje vlastite.

Ostavljamo obojeni papir da se suši.

Završavamo susret dijalogom stihovima pjesme – čitajući je, a tko dijalog započne prepušteno je osjećaju za konkretnu situaciju.

A: *Da li je to Sunce
Ili je to
Mjesec*

B: *Da li je to Kamen
Ili je to
Hljeb*

A: *Da li je to Vatra*
Ili je to
Voda

B: *Da li je to Briga*
Ili je to
Zavist

A: *Da li je to Krik*
Ili je to
Kletva

B: *Da li je to nježni Pramen*
Ili je to
Plamen

Itđ. - sve dok se pjesma ne izgovori.

Potom je poželjno ponovno iznenaditi, iskočiti iz situacije i na nešto drugo prijeći.

Pomoći želite – rekoste na početku. Stanka. – Da, plemenita želja svojom je bojom u dijalog ući.

Ali o tome na sljedećem susretu.

Izdao sam dva recepta za daljnji terapijski postupak:

1. „Učiti i naučiti pjesmu napamet. Pjesmu Maka Dizdara: *Nesuglasja*, koju smo čitali u dijalogu. Govorite je iz vas, a ne s papira.“

2. „Smiješati svoju smeđu boju i njome prekriti papir A4 veličine. To raditi iz dana u dan, navečer, neposredno prije odlaska u krevet.“

I doći na sljedeći susret s naučenom pjesmom i likovnim dnevnikom smeđe boje, kreiranim iz dana u dan.

...

Intencija je otvoriti pogled na više detalja istovremeno, odmaknuti se od razloga dolaska, imenovane poteškoće. Pjesma je sada svijet koji ulazi u naš svijet. Pjesma komunicira istovremeno sa svijetom svakoga od nas dvoje ponaosob i oboje zajedno. Vlastita boja se tek mora smiješati, a to miješanje osvježava sastojke – dijelove cjeline. I već je jasno, iako neizgovoreno, da promjenom odnosa sastojaka boje ona živi, mijenja se, nudi se nizom svojih mogućnosti.

Da ni jedna boja nije boja nepromjenjiva, važno je iskustvo, u ovom radu vrlo opipljivo iskustvo.

Možemo o tome razgovarati, možemo se vlastitom bojom zaigrati kreirajući paletu njezinih tonova. U opisanom susretu u središtu pažnje jest: govoreći pjesmu vidjeti je u svojoj boji. S tim iskustvom osoba izlazi iz drugog susreta. Pjesma je, dakle, već smještena u boju iako je to svima drugima još nevidljivo. Nevidljivo jeste. Neizrečeno jeste. Šućeno jeste. Biva. U svojoj biti.

Uvijek živimo neku istovremenost mnogočega. I to je poput mješavine koja smijesi našu boju toga dana, toga sata, te minute, toga treptaja – te sekunde. Ovo je put senzibiliziranja tih pomaka. Uočavanja promjena. Osvještavanja uzroka pojavama. Spoznaja pojava promjena.

U istovremenosti življenja mnogočega uvijek imamo mogućnost nježnog izlaska iz krivine i izbjegavanje zida. Čak kada u zid licem

udarimo, osvijestiti je mogućnost klizanja i isklizavanja po boji zida, okreta i novoga smjera.

Ljudi obično puno pričaju o nečemu, trude se sve ispričati tako kao da su svega svjesni; mnogi su u stanju svoje emocije opisati, ali ne i živjeti. Opravdava se vlastito ponašanje... Živjeti treba.

Osjećam svu tromost i nepreciznost jezika kada o ovome pišem. Jer pišem o iskustvu teško uhvatljivog odnosa osobe – boje i jedne od njezinih pjesama (ove pjesme) u boji; odnosu boje u pjesmi; a radi se o tonovima boje, o odnosu umiješanog. O tonovima? O zvuku, također. Jer boja sada razmješta ono što joj je prišlo, stihove, riječi, pjesmu. Tu se ne mora sačuvati cjelina pjesme. Boja mora odlučiti što joj gdje pripada.

Ruka iz misli i doživljaja (s)miješa svoju boju. Boja se buni njezinom definiranju i mijenja odnose sebe u sebi. Boja razmješta sobom riječi stihova što je posjetiše. Stihovi postaju novi element umješan u odnose među bojama realizirane vidljivo na papiru.

F. NE/SUGLASJA

TREĆI SUSRET

Naučena pjesma se izgovori. Dnevnik smeđe boje se prolista. Taj dnevnik lista pažljivo osoba koja joj je autor i priča što joj padne na pamet vezano uz ta dnevna nastajanja.

Pričati o konkretnosti svoje apstraktnosti, o razbježanim mislima, potaknuti asocijacije vezane uz ishodišni problem. Terapijsko čavrljanje, tako da se izrazim, u kome dijalog se rastvara iz teme – razloga ulaska u poetski tretman.

Vratiti se obojenom s prošlog susreta, što je čekalo svog kreatora u AP.

To je i simbolički prvi čin bilježenja drugoga u prostoru AP. Vidljivi trag, tu nastao i tu se osušio, skrutio.

I onda oblike u sliku uslikati istom bojom.

U potrazi za pravim mjestom moguće je sliku promatrati okrećući je sa svih strana mijenjajući tako točku gledanja. Uputno je okrenuti i pozadinu i dići je prema svjetlu da se vidi trag boje s druge strane. Kako bi se struktura potpunije doživjela, moguće je usmjeriti lampu direktno u sliku sa strane na kojoj je osmeđena, kao i sa druge strane, njezine pozadine.

Mnogo se toga iznenađujućeg doživi promjenama ovih perspektiva gledanja.

Nakon ovih predradnji, smiješa se svoja boja (u ovom primjeru ton smeđe boje), ona boja koja vizualizira trenutni osjećaj sebe.

Sada se tom bojom slika u sliku, tamo gdje u trenutku pripadaju pojavnosti u pjesmi *Nesuglasja*: sunce, mjesec, kamen, hljeb, vatra, voda, briga, zavist, krik, kletva, pramen, plamen, ptica, zamka,

sumnja, mržnja, bodež, rana, zločin, kazna, gonič, gonjen, prah, pepeo, je li, to je, to, ili.

Kada se pojavnosti ovako poredaju vidljivo je da se radi o različitim pojavnostima. Neke su predmet/planeta, druge misao i emocija, treće reakcija i apstrakcija. Sve to treba konkretizirati tonom smiješane smeđe boje i unijeti u sliku. Unositi kistom, njegovom drškom, ali i prstima i drugim mogućnostima slikanja.

Ostat će ova slika u AP da se osuši i sačeka sljedeći susret.

Ovaj treći susret završiti je izgovorenim pjesmom i receptom:

Olovkom nacrtati sve pojavnosti pjesme na jednom papiru:

sunce, mjesec, kamen, hljeb, vatra, voda, briga, zavist, krik, kletva, pramen, plamen, ptica, zamka, sumnja, mržnja, bodež, rana, zločin, kazna, gonič, gonjen, prah, pepeo, je li, to je, to, ili.

Ovo raditi svakodnevno prije spavanja. Dakle, svaku večer novi papir i novi crtež pojavnosti:

sunce, mjesec, kamen, hljeb, vatra, voda, briga, zavist, krik, kletva, pramen, plamen, ptica, zamka, sumnja, mržnja, bodež, rana, zločin, kazna, gonič, gonjen, prah, pepeo, je li, to je, to, ili.

Recepti su papiri formata A5, s upisanim orijentirima: ime i prezime, datum, pjedlog, predložio i potpis, te u pozadini u rasteru simbol AP.

Recepti se ispisuju rukopisom, po mogućnosti perom umočenim u zelenu tintu. Original recepta se daje klijentu, kopiju zadržava apotekar.

Imenovanja postupaka i termini djelatnosti kao u svakom zvanju, tako i u AP, služe orijentaciji i preciziranju djelovanja i djelatnosti. Za zvanja u, i oko, AP organizira se školovanje, radionice i tematska predavanja.

Sve o čemu je u ovoj knjizi riječ orijentirano je za samostalna kreativna djelovanja, koja se nadograđuju, mijenjaju i s kojima se je konfrontirati kritički poticajno.

G. TETRAGON

(Zapisale studentice i studenti: Danijela Benko, Marta Džaja, Nikola Radočaj i Kristijan Vojnić.)

Sljedeći niz stranica predstavlja skup radova nastalih u okvirima kolegija AP: Iz raskoraka u korak ljekovitom snagom poezije i PiT: Poezija i trauma, koji su se održavali na Sveučilištu u Zadru tijekom ljetnoga semestra ak. god. 2017./2018. Sudjelovanjem na radionicama izbornih kolegija AP i PiT, pod energičnim i inspirativnim vodstvom profesora Nikole Nikše Eterovića i njegove demonstratorice Marte Džaje, obavijene upečatljivim velom korijandra što hlapi pod žustrim plesom tabana sibirskih šamana, sudionice i sudionici kolegija kroz kontinuiran individualni i grupni rad polučili su šarolik dijapazon kreativnih uradaka. Kolegiji koje je osmislio prof.

Eterović bili su provođeni kao interaktivne radionice. Kroz česte i intenzivne zajedničke susrete izgrađivala se kolektivna energija, međusobno povjerenje i prostor za dijaloge, kako jedne osobe s drugima, tako i sa sobom samima. Uz smjernice i tehnike profesora, a kroz zajednički rad studentica i studenata, polako se dizala koprena i nestajala izmaglica u kojoj su treperile naše skrivene misli, iz stihije (ne)izgovorenoga izronili smo stihove, otkrivali smo mogućnosti koje pruža umjetnička terapija, učili kako kreativnošću stići do sebe, uobličavali misli i na taj način stalno iznova nastajali. Pri kraju kolegija sudionice i sudionici, suočeni s ukupnim stvaralaštvom, osupnuti ljepotom raznolikosti kreacija nastalih u sklopu kolegija, složili su se kako bi bila prava šteta da stvoreno padne u zaboravi ili reciklažni koš plave kante za papir.

Demokratskim načelom odabran je Pentagon uredništva, pet ratnica i ratnika, jahača u razmeđu svjetova. Funkcija Pentagona bila je kroz kolaboraciju i dosluh sa sudionicama/ima sastaviti zbirku. Sakupljanjem i sistematičnim pregledom materijala utvrđeno je kako je u stvaralaštvu i za ovu zbirku ključan gradacijski element, poezija kao terapijsko sredstvo, no pritom nije zapostavljen niti

estetski element koje je iznenadio i same kreatorice i kreatore. Stihovi koje smo na vlastitu inicijativu odlučili prikupiti, ovdje su posloženi tako da je za startnu točku uzeta depresivna atmosfera te apatija iz koje su isplivavale misli, koja potom misaono gradi prema motivaciji, prema razumijevanju vlastitih nemira, napose prema Poticajnom, Pokretačkom, Pokretljivom.

Tehnika „Vodi me, vodim te“

Ovu smo tehniku iskusili kroz zanimljivu vježbu. Njezin početak sastojao se od nasumične podjele svih prisutnih u dvije grupe. Jednu grupu činile su „majke“, a drugu grupu njihova „djeca“ s povezom na očima. Nakon što se svako dijete pridruži svojoj majci, majke ih vode u polusatnu avanturu gradom, vodeći ih isključivo jednim zvukom – kljocanjem. Tijekom avanture nije bio dopušten razgovor, dodir niti upozorenja, već su se djeca mogla osloniti samo na specifičan zvuk (kljoc) koji je proizvodila njihova majka.

Majke i djeca polako su koračale i koračali pustim ulicama, kroz gužvu, preko rupa na cesti, po stepenicama i po travi. Ova vježba u mnogima je probudila različite emocije, od uzbuđenja, preko nesigurnosti, sve do straha. Zanimljivo je što su mnogi spontano otkrili vlastite mehanizme prilagodbe na situaciju, odnosno nove načine na koje bi se komunikacija između majke i djeteta mogla poboljšati. Tako je jedna majka počela glasno stupati nogama kako bi je njezino dijete bolje čulo, no ubrzo su jednako počeli raditi i drugi, stoga je na kraju došlo do zbunjenosti kod djece: „Koja majka je *moja* majka?“

Uočen je još jedan novi način komunikacije koji se odnosi na ritam kljocanja. Naime, kada bi majka vodila dijete po stepenicama, uočila bi da je djetetu lakše kada ona proizvede jedan kljoc, pa dijete zakorači, pa proizvede drugi kljoc, dijete ponovno zakorači, treći kljoc, pa ponovno korak, itd. Na taj se način ostvarila distinkcija

između hodanja po ravnoj površini (kljocanje bez prestanka), hodanja po stepenicama (kljoc po kljoc) te stajanja (tišina).

Ono što je predstavljalo kulminaciju vježbe bio je trenutak kada su majke djecu ostavile na cjedilu: prestale su kljocati, udaljile su se od njih te ni na koji način nisu s njima komunicirale. Na taj su se način prouzročile reakcije kod djece iz kojih su se mogli iščitati njihovi jedinstveni načini nošenja sa stresnom situacijom te s činjenicom koliko zapravo imaju povjerenja u svoju majku. Neki su reagirali staloženo te su mirno čekali majku da se vrati, neki su reagirali smijehom, neki su reagirali uznemirenošću i posezanjem za majkom, neki su je dozivali itd. Nakon pet do deset minuta izolacije, majke su jedna po jedna počele kljocati, a svako je dijete moralo prepoznati specifičan zvuk svoje majke i doći do nje. Tih traumatičnih desetak minuta obično je završilo zagrljajem majke i djeteta.

Zatim su majke s djecom pošle u drugi dio avanture, ponovno kljocajući te ponavljajući obrazac vježbe prije kulminacije. Na kraju putovanja djecu se posjelo na odabrani zidić ili klupicu, a potom je svaka majka, jedna po jedna, otpjevala ili odrecitirala pjesmicu koje bi se sjetila u tom trenutku. Nakon što je posljednja majka otpjevala svoju pjesmu, sva su djeca maknula povez s očiju. Potom su majke i djeca zamijenile mjesta – majke su postale djeca, a djeca majke. Uslijedio je isti postupak: kljocanje, šetnja kroz grad, nabađanje po stepenicama, ostavljanje djece na cjedilu i promatranje njihovih reakcija te ponovno kljocanje i šetnja kroz grad. Po završetku vježbe nastupio je povratak na mjesto s kojeg se krenulo, u ovom slučaju studentski klub „Božo Lerotić“, radi iznošenja subjektivnih dojmova svih koji su sudjelovali u vježbi.

Ovom vježbom svi smo iskusili što se dogodi kada zakaže jedno od osjetila: jako je važno povjerenje u druge, a jednako tako i povjerenje u samoga sebe, odnosno sigurnost u vlastiti korak – bio taj korak doslovnog ili prenesenog značenja. Drugim riječima, nakon trenutnog „gubitka vida“, svi smo morali promijeniti način

doživljavanja prostora oko sebe: počeli smo svijet više doživljavati preko sluha (povjerenje u druge) i preko dodira nogu sa zemljom (sigurnost u vlastiti korak).

Dok smo još uvijek bili pod dojmom, svi smo u deset minuta bez pauze na dobiveni papir pisali struju svijesti koja se odnosila na sve što smo doživjeli tijekom vježbe. Zadatak je bio kasnije, kod kuće, ponovno pročitati napisanu struju svijesti, odabrati najupečatljivije prizore, misli i emocije te od njih napraviti pjesmu. Vježbu nisu svi doživjeli na isti način, što je čini još zanimljivijom, a neke od pjesama mogu se pročitati u nastavku.

VJERUJEM TI, VOLIM TE

*Vjerujem ti, volim te
Iz tame u svjetlost, iz svjetlosti u tamu
Vodi me, vodim te.
Prepuštena tebi, prepuštena sebi samoj.
Sjeti se ovoga na tmurna jutra koja
ne znaš opisati. Sjeti se.
Pogledaj u oči, pročitaj me.
Prepusti se, čuvam te.
Dajem ti sebe da pronađeš sebe,
Opusti ruke, diši i vjeruj.
Dio si mene i ja sam dio tebe.
Ono što ti osjetiš ja vidim, ono što ti vidiš ja osjetim.
Opuštam tijelo, opuštam stomak,
sve nestaje, ostajem u trenutku.
Ne trudim se, prirodno je, normalno je,
Podrazumijeva se!
Kljoc kljoc kljoc kljoc.
Ja sam dijete, ti si dijete,
Grliš me, grlim te.
Punim se puninom novoga.
Slučaj me, čuj!*

*Kljoc kljoc kljoc.
Sve ostalo je nebitno.
Kljoc kljoc kljoc.
Izvoli, hvala!*

DAJEM TI

*Dajem ti sebe da upoznaš sebe.
Dajem ti sebe da upoznaš mene.
Dajem ti sebe da upoznam tebe.
Dajem ti sebe da upoznam sebe.*

POVEZ

*Drveće, sunce i dijete
Dijete dobiva poklon
Medvjedić
Čujem sat
Izlazim, žurim
Idem gore
Dobro pazi
Nemoj se razbiti niz
Stepenice*

SMIJEHOM TJERAMO KIŠU

*Plava olovka, plava ja, plavi drugi.
Tko su svi ovi ljudi?
Poznajem ih bez upoznavanja,
Tlo pod nogama ipak se ne raspada.

Plava olovka, plava ja, plavi drugi.*

*Ali sada smo, poput duge, šareni.
Boli me, ali sretna sam.
A sreća – liječi.*

*Tijelo mi vibrira,
duša mi poskočila,
kosa mi lelujava.
U mozgu mi oluja,
ali kristalna oluja.*

*Sunce nam grije srca,
Na travi je zlato,
Hodamo po sunčevim zrakama.
Čujem, miriši ti glas,
Osjećam vedrinu u očima.*

*Oblaci nad nama,
a mi smijehom tjeramo kišu.
Poput duge,
reflektiramo se na sve strane.*

*Plava olovka, plava ja, plavi drugi.
Tko su svi ovi ljudi?
Kiša više ne pada,
A tlo pod nogama i dalje se ne raspada.*

UČIM JOŠ

*Ne vjerujem ti zato što ni sebi ne vjerujem.
Možda budem kada progledam, al slijep sam još.
Strah me je slijediti jer ne znam ni hodati.
Ali možda uspijem jer učim još.
Možda kada progledam i ustanem.
Kada upoznam sebe.*

ZAPISANO, ZAPISUJEM

*Prostirem se nad ponorom,
bez pogleda, bez mirisa, oslonca
Nemiri, divlje zvijeri
tulumare mi nad glavom
Povlače me za ruku, vuku na put
Divljina*

*Kako preživjeti, izbjеći opasnosti?
Kako opstati vezan na dnu tamnog oceana?
Kroz zube ovih zvijeri,
šapatom se probija zvuk
sirene hitne pomoći.*

*Zastrašena očekujem dobrotu svemira
Na samom rubu provalije
Vještičja kotlina, hramovi Lucifera
Na granici svjetlosti i tame
tračak Sunca odgurno je tamu
na mjesto gdje ljubavi nema.*

*Mama, vratila sam se!
Svjesna svakog pokreta
Osjećam kako guram ove kamene zidove
koji me pritišću tako snažno, poput zadanih rokova u koliziji
Stres, ljudi moji!
Mama, samo je to za jelo?
Da kćeri, sve ostalo otimaju zvijeri
konstantno; doručak, ručak, večera
Recesija!?*

*Nema šanse!
Umorna sam! Ne mogu više!
Želim novi početak!*

*Sigurnost u vlastiti korak, jasnu viziju, toplinu, ljubav, zagrljaj
Tada će sve biti u redu!?*

*Promatraju nas...
Močvarom, sivom i maglovitom
preko krokodilskih očiju, ustiju
Mirno, bez trzaja, naglih pokreta*

*Vjerujem, znam, mogu, želim i hoću.
Put bez povratka.
Zastanem li, mogla bi mi pobjeći misao ili ideja,
kao sada dok pišem davno ispisanu pjesmu.*

*Čula sam sve!
Zastala sam, ali ne namjerno.
Zato što sam nagluha i još uvijek poprilično nesigurna.
Nije bitno!*

*Dobila sam krila, letim morem, hvatam šišmiše, pobjeđujem vjetar
Vodim igru nepoznatih razina.
Koliko ih uopće ima?
Zašto ih moramo prolaziti?
Zašto neki imaju pravo preskakati?
Isti događaji u periodama bitnosti jedne egzistencije
Prostirem se nad ponorom.*

Tehnika „Groblje strahova“

Ova tehnika prikazana nam je kroz vježbu koja započinje dobivanjem papira s popisom strahova, koji između ostaloga uključuje i strah od navale prošlosti, strah da sadašnjost izmiče, strah od nevoljenja i nedovoljnog voljenja, strah od predugog življenja i strah od smrti. Svatko je u sebi pročitao popis te odabrao jedan strah koji za nju ili njega najviše vrijedi. Zatim je svaka osoba naglas izgovorila svoj

strah te opisala kako izgleda, zamislila ga pred sobom, pogledala mu u oči, dodirnula ga rukama i upoznala se s njime.

Uslijedilo je razbacivanje smeđih hamer papira po tlu prostorije, već popunjenih mislima, asocijacijama i stihovima onih koji su se prije nas susreli s onime što su ti papiri predstavljali – s grobljem strahova. Zatim smo par minuta hodali po groblju, promatrali napisane riječi te se naposljetku zaustavili na jednom od papira i napisali četiri stiha o svome strahu. Kraj vježbe zamišljen je tako da svi pročitaju svoju pjesmu koja biva popraćena pljeskom. Svrha ove vježbe jest da se suočimo s vlastitim strahom te da shvatimo da u onom trenutku kada napišemo stihove i podijelimo ih s drugima, oni prestaju biti naši. Isto tako i strah koji opisujemo sve je manje naš, zbog čega se ova vježba i može nazvati grobljem strahova.

PRISJEĆANJE AMNEZIJE

*Amnezija je simptom
Krvarećeg djetinjstva,
Krvarim,
ali budim se.*

Tehnika „Crveni okvir“

Tehnika crvenog okvira u radu profesora Eterovića pojavljuje se još 80-ih godina prošloga stoljeća te se provlači kao dio terapije, kao metoda stvaranja pjesme i kao jedna od važnih tehnika u radu s izbjeglicama (koji je opisan u iskustvenom dnevniku i priručniku „Poetika rane“). U ovome kontekstu – predavanja i radionica – crveni okvir je bio snažan alat i neobičan put k stvaranju pjesme. Naime, na jednom od predavanja dobili smo prazne papire na koje nam je profesor svakome ponaosob ucrtavao crvene okvire. Sam autor ove tehnike o crvenom okviru kaže: „Crveni okvir je međa bjeline. On je urez označene rane.

Crveni okvir je okvir zaustavljenog trenutka. Obris je to nečeg važnog. Crveni okvir vrišti nad ponorom skrivenog. On je povećalo nerazriješenog. U crvenom okviru nerazriješeno postaje vidljivo“. Mi smo u crveni okvir upisivali ono što nam je tada bilo na umu, a onda prema uputama profesora nadopisivali još misli. Primjerice, ako smo imali napisanu imenicu, dodavali bismo joj glagol ili pridjev nasumičnih misli; ako smo krenuli od glagola, njemu bismo pridružili imenicu, igrali smo se tako u procesu uobličavanja izrečenih misli koje smo prvotno smjestili u svoj crveni okvir te naposljetku dobili kratke, a snažne ostvaraje, tvorevine od stihova, iskrene pjesme, materijalizaciju nekih rana, obris onoga što nam je u tom trenutku bilo važno.

U tome je, čini se, snaga ove tehnike. U okviru smo se odrazili, upisali, a potom smo zapisano čitali jedni drugima, međusobno smo se slušali i poticali te na neki način za svaku osobu koja je bila prisutna upriličilo se nekoliko trenutaka – dali smo svoju pažnju, a svatko je ponaosob dao dio sebe, prepisan iz svog unutrašnjeg kozmosa u naš novoizgrađeni mali kolektiv.

TKO SAM?

Ključne riječi: tko sam, što sam, ja vi

*Napisat nešto moram,
a riječi nemam.*

*Tko sam?
Ja sam dio vas,
vi ste dio mene.*

*Što sam?
Ne znam.
Kad saznam,
i netko će od vas
već nekako saznati.*

Tehnika „Asocijativni nizovi“

Studentica koja je odlučila prezentirati nam ovu metodu, odlučila se za sljedeću vježbu. Pred nas je postavila zadatak da promatramo slike (jednu po jednu) kako ih ona pričvršćuje na ploču te da potom zapišemo svoje misli i asocijacije. Nakon što je pred nas stavila šest crno-bijelih fotografija, i nakon što smo mi zapisali misli koje su nam se pri opažanju istih javile, pred nas je stavila čitavu fotografiju, čije je pojedine dijelove ranije stavljala pred nas kao cjelinu. Potom smo i mi od svojih nastalih fragmenata tvorili cjelinu. Naime, od misli koje smo zabilježili sada je kroz 10-ak minuta nastajala pjesma.

Prošli smo proces stvaranja pjesme na nesvakidašnji način. Krenuli smo od manjih dijelova, od opažanja detalja, lutali po mutnim obrisima crno-bijelih fotografija, a onda opažajući cjelovit rad, i sami dolazili do neke nove cjeline. Zanimljivo je bilo koliko se raznolikih tema pojavilo i koliko su se naši radovi međusobno bitno razlikovali, iz čega se dalo iščitati da, bez obzira na isti sadržaj ili materijal koji je stavljen pred nas, nikada ne možemo predvidjeti tuđe viđenje i reakcije.

Primjer pjesme:

NOSTALGIJA

*kroz napuklo korito u bašči
odmiče sjećanje na moga djeda
naborao se početak sve do kraja
mom didi su ruke bile ko vulkani
hladni i tvrdi reljefi
u zalogaju vremena obrazi mu se još ne stigoše nabrati kao vreće
u bezdjedovskom svijetu
odmiče jedno pa drugo selo od mene
spuštaju se dalje, dolje, donji andrijevc
u daljinu struže, klizi, strizivojna*

*u bezdjedovskom svijetu
smrt razmazuje tkivo života do nevidljivosti
a prije a ranije a nekad
u šumi
u sjeni
u sjeti
nazirao se moj dida*

Šetnja (Kristijan Vojnić)

Puno važnije od faktičko-mehaničkog znanja, za koje su računala kompetenija od ljudi, upravo je ono područje gdje nas tehnologija nikada neće moći „prešišati”, a to su: kreativnost, tankočutnost, humanost, empatija i bogatstvo raznolikosti. To su vrline zdravog pojedinca u zdravom društvu. No, čini se da tehnološki napredak „razvijenog” svijeta ne prati emocionalni i društveni razvoj pojedinca. U kontekstu zapada pjesnik je vječito na marginama, poput Goetheova *Torquata Tassa*.

Stihove pjesnika kralj željno iščekuje, ali čim mu pjesnik pokuša poljubiti kćer šarena sapunica naglo puca. Pjev trubadura otvara srce djeve sa srednjovjekovne utvrde, ali samo kako bi u njegove prodore ušao vitez u mentalnome oklopu. I dan danas pjesnik je u najboljem slučaju jeftina karta do snošaja, a puno češće traćenje zraka, teret, zanesenjak/inja. Dobro ime za park ili ulicu, ali nezamisliv kao funkcionalni pripadnik/ca društva. Kad kažem *poeta*, što Vam prvo pada na pamet? Stereotip pjesnika stereotip je luđaka, osobe marginalne svom društvu, ona živi na rubu, sklona je tonuti u svoj samokreirani sustav vrijednosti, sjedi u sutonu na razmeđu svjetova, između sna i jave, zamišljena.

Možda upravo iz te pozicije proizlazi ignoriranje poetike pojedinca? A kada taj iskreni vapaj i dopre do publike, kada nas stvarno dotakne i kucne o ljušturu našega bića, česta reakcija je strah ili ruganje istovjetno strahu. Guramo ih od sebe. U stanju smo to biće

dotaknuti tek kada je sigurno pokopano pod zemljom. Mi „razvijeni“ zapadnjaci bojimo se pjesništva i ludila koje evocira, valjda zato što negdje duboko u sebi slutimo da je ovaj vrli novi svijet kula od karata. Dovoljno je da potegneš jednu kartu i čitava konstrukcija se urušava.

Tijelo našeg svijeta je BOLesno i kao svako tijelo koje je bolesno ono razvija antitijela i mehanizme uspostavljanja ravnoteže. Jedan takav limfocit ekvilibrijuma je i ovaj šaroliki dijapazon dovitljivih tehnika hakiranja sputavajućih sila razuma, pristup koji sugerira da: „doživljaj prethodi razumijevanju“ (Eterović), a ne obrnuto. Pa iako nisam pjesnik, u mom biću je zatomljena poetika vlastitosti koju svakodnevno metem pod tepih. I svijet kao da prestaje na mojoj koži jer taj dio mene koji je u stanju nešto doživjeti zapečaćen je u naslagama pod tepihom. „Pa kolega, vi ste depresivni!“ *No shit*, Sherlock! Umjesto dijagnoze, apotekar poezije mi je pripisao recepte, a od svih recepata odabrao sam recept: „Šetnja.“ Naputak je bio sljedeći: (1) svaki dan u trajanju 20 dana odvojiti minimalno 15 minuta i prošetati rutu po vlastitom odabiru, bilježeći pritom, bez autocenzure i stilskih intervencija detalje zamijećene pri šetnji. Ove bilješke sakupljati svaki dan u punom trajanju od 20 dana, ali nakon što su zabilježene, ne ih čitati već (2) svaki četvrti (?) dan pročitati sve bilješke od prethodna 4 dana i one najupečatljivije zapisati u 2. ciklus bilješki. Zatim (3) zadnji dan pročitati sve bilješke iz 2. ciklusa bilješki i iz njih izdvojiti one najupečatljivije.

Zvuči kompliciranije nego što zapravo jest. S obzirom da imam mobitel s 4G mrežom ja sam napisao 3 e-maila samome sebi pod nazivom „1. ciklus“, „2. ciklus“, „3.ciklus“ i sukladno uputama punio bilješke. Dok sam šetao, tipkanje e-maila samome sebi bio je savršen alibi da hodam sporije i obraćam pažnju na detalje. Imao sam i slušalice u ušima bez muzike, tako da voajerski mogu prisluškivati ljude oko sebe ako pri šetnji negdje zastanem. Imao sam sreću da sam u Zadru i za šetnju sam odabrao idiličnu rutu od autobusnog kolodvora do Punta Bajlo (šetnica uz more). Svaki dan

sam šetao istu šetnju u isto vrijeme. Isprve niti u jednom trenutku nisam slutio da bi iz toga mogla proizići pjesma, na raskrižju kod autobusnog su bili radovi, vidio sam pneumatske čekiće, znojne radnike, omote od bombona na podu, čačkalice, potrošene tablete lijekova za smirenje, neke cijevi u betonskim kockama koje valjda još uvijek tamo stoje iz 'ko zna kojeg razloga, reklame, bolnice, prvih par dana većina mojih bilješki svodila se na morfološke karakteristike ženskih stražnjica u prolazu... Mislim da su ti opisi bili toliko bogati u detaljima da bih mogao napisati kvantitativnu analizu zastupljenosti tangica u Zadarskoj županiji ili neki kompleksni algoritam sferičnih tijela u pokretu. I svaki dan po putu ogroman natpis „Pelene za odrasle, invalidska kolica, antidekubitalna pomagala“, često nakon hipnoze sferičnim tijelima.

Neki detalji su se ponavljali svaki dan i bio bih iznenađen detaljima koje bih naknadno u njima otkrio. Kako to da mi nešto cijelo vrijeme stoji ispred nosa, a ja to ne vidim? Kao autistično dijete koje ispavavajući pukotinu na zidu u raspuklini vidi čitav jedan svemir, tonuo sam u detalje, mirise, zvukove, vizualne podražaje. Bilo je iznenađujuće kad sam 6., 7. dan iste šetnje po prvi put primijetio na šetnici plavi natpis s nazivom ulice: „Karma“. Postepeno u toj kratkoj rutini otkrio sam da se osjećam opušteno. To bilježenje nije bilo svjesno, nisam razmišljao o tome što se oko mene događa, nisam ni morao razmišljati kuda hodam, jer mi je tijelo već napamet znalo put. Hodao sam iz ptičje perspektive. I zadnjih pet dana dogodio se *flip*, umjesto da pričam samome sebi, čuo sam svijet kako priča meni. Stupio sam u dijalog sa svijetom i umjesto da se trudim govoriti ili da tražim riječi, riječi su govorile sebe same.

Antidektubitalna pomagala

*Nevidljiva anonimna mreža, nadasve vidljivog bauštelskog dekoltea
poetika profanog
U sjaju znojne rose
kapi klize niz prekarenu trticu*

*pod nažuljanim tabanima rasprostire se carstvo čipkastog asfalta
balkanske pare iz njega sakralnošću timjana se pare
u tom moru truba i psovki vrluda jedan nježnošću jaki leptir
leptir u simfoniji prometnog čepa
dirigent na raskrižju*

*kad prođem s asfalt
tamo gdje je usamljen suhi list zaglavio između metalne mreže i
šipke
hodam i noge mi ne dotiču pod
Vidim jednu zlatnu nit
nit bez početka i bez kraja
vidim lahor što brižno svijetom se mrsi
diše u valovima
diše u praznini
prede se u obnaženim korjenima
i plete se u kosi vilinskih horova što u haljam perivojem kroče
u vlasima vlastitosti pletenica sjajnih*

*pletu obgrljene zmije
slobodne, ravne, kuštrave
čuperci, vlasišta
pa čak i čele sa pjegicama
strše sjede vlasi
mudrošću munja što predu korama afričke pustinje
neprikosnoveni lahor svoj portret slika
po zraku kistovima od travki, travki od vlasi*

*Prolaznici prolaze i prođu da ne vide
prolaze i ljube, a da sjaj podrijetla ljubavi zaborave
Pa burne i plemenite bogove iz sna razbude
I krošnje poput sjećanja što plamsaju u mrežnici
Rastu u spomen buri
i u svakoj krošnji čitam priču vjetra
i poduku bogova*

*Djeca u frcanju plesa iskrica logorske vatre
nestašno tabaju konstalacije kamenčića
kamenčiće ribaju pjene spore i bjesne
Pasu se cjedi slina od solarnog zlata
rasteže se do poda*

*Ja i pas, pas i ja
Slinim ja slini on, blejimo i lajemo
lajemo iz pupka jer nas bride zlatne niti
zlatne niti bez početka i bez kraja*

*epitaf:
hvala tebi sunce što nas miluješ
i oprosti mi bože što razuma nemam
ovaj sustav najboljima život uzima
i protiv njega sam zauvijek
puno nas je ali NAS nema!
puževim korakom ljuštim ljusku svog oraha do jezgre humanost*

Iglica:

Pjesma iz pjesama cijele grupe (posložio Kristijan V.):

*Moćno sam usamljena
pa razgovaram s pticama.
I ne znam.
Tko su svi ovi ljudi?
smotano držim kutiju.
sjeća li na djetinjstvo?
pritisak, otisak, utisak
gdje smrt razmazuje tkivo života do nevidljivosti
A tlo pod nogama i dalje se ne raspada.
Kiša više ne pada,
Ništa nije prazno.*

H. „ŠTO DA UČINIM
KAKO BIH DALJE ŽIVIO?
IGRATI DALJE IZGUBLJENU
PARTIJU?" George Bataille

George Bataille

„L'impossible“ naslov je prve objave ove knjige Georges Bataille u Parizu 1962. godine. „Nemoguće“ je ovdje mišljeno kao neka mržnja prema poeziji, upućuje nas autor. Zanimljiva mi je ta mržnja prema poeziji. Poezija se odista može mrziti, posebno u onim životnim situacijama kada osjećamo paralizu djelovanja, pa, ma što da je stihom napisano, ljuti nas kao daleka lakoća postojanja. Nama se u tim trenucima ne igra dalje „izgubljena partija“.

Poezija nas ljuti. Mrzimo i pomisao čitati neku pjesmu u tim trenucima. U stihovima težina je intenzitet neke situacije. Intenzitet nije težina. Dok se mi osjećamo u situaciji zgnječenima, stihovi nam nude gustoću doživljaja u istoj. Pojavnost pjesme u nekoj situaciji samo jasno ukazuje na poetičnost iste. To je kao kondenzirane misli koje otvore, i onako po svojoj prirodi pokretljivo, kretanje naših neurona. Naši živci titraju na strunama koje riječi zapisuju.

„Čudno je to: bojim se smrti, kukavički, djetinjasti strah. Volim živjeti samo kad sebe (iz)jedam/ konzumiram/ žderem (inače bih želio da to traje). Koliko god to čudno zvučalo, nedostatak volje za izdržavanjem slabi moju otpornost: umirem od straha i bojim se smrti, upravo zato što ne volim živjeti.“ (Prevodim iz njemačkog prijevoda B. Wiedmanna ovu spoznaju G. Bataille).

Nisam još naišao na poeziju koja se opire životu. U tome je njezina ljekovitost. Istovremeno stih živi i promatra trenutak. Poezija ne ide samo sunčanom stranom ulice. Poezija je sveprisutna. I ona uvijek trepti: „naslonivši uho/ na treptanje/ što nas okružuje i muči“ – sjetih se Antuna Branka Šimića.

Čak kada i o smrti i gubitku zbori, ona u tome opjevava intenzitet odnosa s umrlim, izgubljenim. Poezija obnavlja u sebi i sobom energiju drugima.

„Ekstremna pobožnost suprotna je pobožnosti, ekstremna poročnost suprotnost je požudi“ – zapisuje Bataille.

A ljudi su i pobožni, i poročni, i požudni. I upadaju u ekstreme. Prokrvave. I traže povrat u normalnost.

Život je mnogo životniji od jezika, od govora. Životniji svojom pokretljivošću. Govor i jezik su tromi, često nemušti. Život uvijek pršti životom. Kako uloviti riječi te životnosti? Kako ih izgovoriti? Kako ih zapisati?

AP uči da su riječi svuda oko nas. Da su riječi i onda kada nisu artikulirane.

I onda kada nisu zapisane. I onda kada nisu riječi.

AP u svakom pokretu uočava kreaciju detalja nedohvatljive cjeline življenja. Raspukline su, međutim, odista uhvatljive stihom. Stih ih imenuje, oblikuje i preoblikuje. Stih sam sebe zapisuje. Mi s njime nemamo nikakvog posla.

Stih iskršava. Ako naučimo uočiti ga, kao da nam pojasni u čemu smo i zašto smo u tom trenutku. I što nam je činiti. U stihu nema ni nasilja, ni napora.

Stih se ili ukaže. Ili nam se skrije. Stih ne traži našu muku da ga zapišemo.

Trebamo ga samo uočiti i zapisati. Stih je uvijek prijepis naše duše. Tu spoznaju koristi *Apoteka poezije*. Ona nudi niz tehnika kako je moguće razviti i njegovati osjetljivost i uočavanje.

AP osokoljuje samozapisivanje u najkraćem mogućem obliku – stihom.

Stihom koji se ne kreira, nego se naprosto uoči kad se pojavi i zapiše se. Kada? Bilo kada. Gdje? Bilo gdje. Kako? – iskreno.

To je tajna te medicine. To je filozofija te poezije. To je stihovlje koje poetizira filozofiju života. „Ja pišem kao dijete koje plače“ – piše Bataille – „dijete se nevoljko odriče razloga svoga plača.“

To je filozofija života stihom i život u stihovima.

I. APOTEKA
POEZIJE -
ZAČUDNOST
STIHA

(Prvotno pisano za II. MIC, međunarodni skup o Mediteranu, Vis, 2018.; na skupu predstavljeno na engleskom jeziku pod naslovom:

*A PHARMACY OF POETRY – WITH POETRY FROM TIN UJEVIĆ
IN INNOVATION, PREVENTION AND THERAPY; ovdje dorađeno.)*

Ključne riječi

- APOTEKA POEZIJE – Nikola Nikša Eterović;
(samo)liječenje stihom, ljekovitost poezije, rad sa stihovima pjesnika; kreiranje vlastite pjesničke kolajne
- YelowFishMethod
- od uočavanja do detalja
- od detalja k osviještenoj sadašnjosti
- od osviještene sadašnjosti do djelovanja

Uvod

U radu s pojedincima i s grupama važno je probuditi znatiželju. Znatiželjno se zaigrati. Igra nas fokusira na igrom kreirano pravilo igre. Pravilo – ne unaprijed smišljeno – pravilo igrom kreirano pomaže nam usmjeriti i pojačati pažnju na detalj. Baveći se detaljem omogućavamo mu rast i ostvarenje neke njegove cjeline. Opis te nove i neponovljive cjeline realiziramo stihom. Stih nas suoči sa začudnošću od nas stvorenog. To potiče samosvijest. Ljekovito je.

XXI

Kako prepoznati poeziju u svakodnevnicu?

Baveći se niz godina traumama u svakodnevnicu i traumatskim posljedicama svakodnevnice zapitao sam se na koje je sve načine moguće djelovati tretirajući te traume. Od mog posebnog interesa je korištenje mogućnosti kreativnog umjetničkog izraza u tretmanu i liječenju trauma, osvještavanju vlastitih procesa i jačanju vlastitosti. Moj rad vlastitim tehnikama Apoteke poezije kreće od uočenog

detalja u svijetu u sebi i oko sebe. Detalju koji smo primarno uočili nekim od svojih barem dvanaest osjetila.

Osjetila su: vid, sluh, dodir, okus, njuh, pokret, ravnoteža, životni smisao, toplina, govor, misao, ego.

XX

Uočeni detalj nadopunjuje naše iskustvo. On kao da slika i doslikava našu unutarnju sliku. Prijenos naslikanog preciznim izborom riječi zapravo pokazuje naš odnos prema detalju koji obrađujemo i stupanj naše samoosviještenosti.

XIX

Barem dvanaest osjetila koristimo, jer gotovo je uvijek ulaz neke čestice svakodnevnice u naš svijet teško reducirati na jedno od osjetila. Detalj je čestica koja živi i širi se. Dvanaest osjetila naći ćemo u teoriji osjetila Rudolfa Steinera, koju je osmislio između 1909. i 1921. godine kao dio antropozofijskog učenja. Iako nisam inspiraciju tražio kreirajući rad s poezijom u toj teoriji, svekoliko bavljenje svijetom u nama i svijetom oko nas pokazalo mi je da su osjetila i osjetljivost brojnija i složenija negoli ih nalazimo u klasičnoj aristotelovskoj filozofiji o pet osjetila. Čovjekova osjetljivost zasada nema ni jednu temi doraslu teoriju. Mislite li drugačije?

XVIII

Od posebne važnosti je pristupanje pojedincu kao neponovljivoj i neusporedivoj jedinki. Ne primjenjuje se tehnika rada na nekome, nego taj netko nosi u sebi sav potreban i poseban vlastiti alat koji treba prepoznati i zaposliti. Dakle, i materijal za formiranje stiha zapisan je u unutarnjem svijetu svakog pojedinca. Iz toga sasvim osobnog spremišta netko, zahvaljujući osjetilima, dodirne svijet oko sebe i u njemu uoči svoj detalj.

Uočenim detaljima treba posvetiti i vrijeme i pažnju. Ako je detalj uočen, znači da nam je na neki način važan. Zašto nam je važan trebamo ispitati približujući se detalju.

XVII

Približavanje detalju je otvaranje mogućnosti komunikacije s njim. Novonastali prostor između detalja i onoga koji ga je uočio sadrži otvorenost svih mogućih kretanja u tom prostoru. Koristeći tehnike Apoteke poezije, mi se krećemo u novonastalom prostoru stihom. Stih se kreira privlačeći riječi i lijepeći ih jednu za drugu nekim načinom vlastitosti njegova kreatora. Što se više prostora između detalja i onoga koji ga je uočio otvori, to je veća mogućnost kreacije kada se uz stih veže sljedeći, i tako redom – do pjesme.

XVI

Apoteka poezije ne traži pisanje pjesme na neku temu, ona se bavi uočavanjem detalja koji nas opoezuje.

XV

Kako ljepotu pronaći u sebi? Kako zamijetiti detalj? Mnogi žive uočavajući jako mali broj detalja u prostorima svoga kretanja. Kako izgleda fasada zgrade u kojoj živite? – jedno je od zbunjujućih pitanja mnogima. Otkriva li fasada ili prikriva unutrašnjost prostora u kojem živimo? Koliko se vlastite neosviještene fasade šire u našim socijalnim kontaktima?

XIV

U neki detalj vlastitosti treba ući u radu s ljudima i iz toga detalja razviti svijet. Nije to potraga za romantičnom slikom nečega vlastitoga. To je bavljenje nekim zrcem naše ličnosti. Zrnca ličnosti su poput nanosa pijeska u kojem se krije otrovnica ili perla. Dakle,

ne tražimo biserje. Uočavamo detalj, što manji. Baveći se njime otvaramo mu mogućnost rasta. Potvrđujemo njegovu važnost.

XIII

Jedna od mojih vrlo efikasnih vježbi je opisati bol pokvarenog zuba. Je li to bol zuba ili moja bol? Iznenadim klijenta pitanjem: „Jesu li vam svi zubi zdravi?“ I dobijem nekakve odgovore; ako je odgovor da su svi zubi zdravi usmjerim ih na vrijeme kada je jedan ili drugi zub bio kvaran i trebalo ga je liječiti. To što je bilo bolno, sada je ispod plombe i više ne boli. Ono što je ispod, zaliječeno je ili izliječeno. Oživljamo svijet zubne boli koja više ne boli i dolazimo do pjesme.

Kako se zdravim zubima grize u plodove života? Kako se kvarnim zubima mučimo s tim plodovima?

XII

Zašto Apoteka poezije?

„Ljekarna ili apoteka je zdravstveni objekt u kojem se obavljaju farmaceutske usluge.“ – prenosim iz Wikipedije, provjerivši način na koji se informacije o nečemu šire svijetom.

„Prve ljekarne pojavile su se u Bagdadu, nakon nekog vremena i u Europi. Car Fridrik II. donio je propis 1240. godine, po kojem se farmacija odvaja od medicine. (...) U sklopu dubrovačkoga franjevačkoga samostana od 1317. godine do danas djeluje treća po starosti ljekarna u Europi. (...) U ljekarnama se naručuju, čuvaju i prodaju lijekovi na recept i bez njega, galenski pripravci, dječja hrana, homeopatski pripravci, sredstva za zaštitu zdravlja i medicinska pomagala. Unutar ljekarne izrađuju se i jednostavniji lijekovi, pripravci, kreme i tako dalje.“ I dočitam iz istog izvora vrste ljekarni: „Bolničke ljekarne su ljekarne koje se nalaze u sklopu bolnice. (...) Kliničke ljekarne su obično ljekarne u kojima bolesnici dobiju svoje lijekove i terapiju koju im je propisao njihov doktor. (...)“

Internet ljekarne na snagu su stupile od 2000. godine. Internet ljekarne su namijenjene za bolesnike koji su vezani za svoj dom. Internet ljekarne ne traže, svaki put, recept prilikom izdavanja lijeka. (...) Veterinarske ili životinjske ljekarne spadaju u kategoriju bolničke ljekarne i maloprodajne ljekarne. U veterinarskim ljekarnama prodaju se lijekovi koji su namijenjeni za životinje. Nuklearne ljekarne su namijenjene za pripremu radioaktivnih materijala za dijagnostičke testove i za liječenje određenih bolesti. U vojnoj ljekarni..." – znam još za homeopatske ljekarne i biljne ljekarne i ljekarne prirodne medicine, i ako vi znate još pokoju vrstu, možete dopisati.

Ni na jednom popisu nisam našao da postoji **APOTEKA POEZIJE**. Morao sam je osmisliti, jer je liječenje stihom kod mnogih bolesti moćnije od kemijskih.

XI

APOTEKA POEZIJE za iskorak u korak ljekovitom snagom poezije, za izlazak iz mraka, lijek za boli duše, za inovativna iznenađenja vlastitosti, za užitke.

Otvorio sam je mobilnu, osviještenu, posloženu, s poetskim lijekovima sačinjenima od mješavina raznih tehnika poetskoga praha i lepezom načina korištenja, sa svim primarnim i sekundarnim posljedicama djelovanja. Gotovo svakodnevno sam u situaciji da koristim produkte iz te ljekarne, bilo da radim s pojedincima ili grupama, u prevenciji, re/socijalizaciji, terapiji ili školujući znatiželju u potrazi za inovativnim rješenjima. I sam se često osnažujem medikamentima iz *Apoteke poezije*. Zadnjih godina obučavam studente i druge zainteresirane kako se to radi, „ne oporezujem, nego *opoezujem*“ – kako reče jedan moj student. Mislim da je preciznije reći, ako se zadržim na ideji moga studenta: potičem svakoga da se *opoezuje*.

X

U radu mi je važno pojedinca dovesti do toga da zapiše svoj stih, svoju pjesmu. Da izgovori svoj stih, svoju pjesmu. Da drugima prenese svoj stih, svoju pjesmu.

Kada se to doživi, rascvjeta se začudnost, čovjek vidi da mu je pošlo za rukom učiniti ono što mu je bilo strano, nedokučivo i što je mislio da ne može realizirati. Dokučena začudnost jača samosvijest. Jača socijalnu interakciju, pripadnost zajednici, te spoznaje snagu individualnog u kolektivnom.

Nije ovo rad s ljudima koji imaju potrebu pisati poeziju, iako nije ta mogućnost isključena; ovim radom djelotvorni stih se otkriva i kod onih koji nikada nisu niti pročitali niti pisali pjesmu. Uočiti stih, formirati stih i zapisati stih vrlo je važan i ljekoviti rezultat probuđene začudnosti.

IX

Ljekovita poezija, pjesnici liječnici

Kada u radu krećem od već napisane poezije i pjesničkog umijeća svjetskih pjesnika, onda biram one stihove i pjesnike koji vlastitu intimnost čine univerzalnom. Vrlo često je to poezija pjesnika koji svoju egzistenciju zapisuju u stihovima, čiji stihovi prate njihovo življenje i njihovo iživljavanje, padove i uzlete, smijeh i suze. Poetski su to dnevni vlastitosti; *opoezivana* vlastitost, kada joj se posveti pažnja i vrijeme, ohrabrujuće djeluje na svakoga i često inspirira za neka rješenja u vlastitoj svakodnevnici.

U mojoj torbi lijekova stihovi su mnogih pjesnika, a posebno mi je od podrške poezija – života Augustina Tina Ujevića, Vesne Krmpotić, Marine Cvetajeve, Paula Celana, Fernanda Pessoae, Charlesa Baudelairea, Charlesa Bukowskoga, Sylvije Plath, Reinera Marie Rilkea, Nelly Sachs... poezija suvremenika i stihovi osoba s kojima sam radio u raznim prilikama.

Iz ovog spoznajnog kruga razvijam poetsku medicinu ili medicinu iz poezije.

VIII

Zadržimo se na Ujeviću. Kazališni projekt koji sam realizirao 1996. godine u Berlinu, u njemačkom prijevodu montaže Ujevićevih misli, rečenica i stihova nazvao sam *Tin – u raju svoga pakla/ Tin – im Paradies seiner Hölle*. Taj naslov naglašava osviještenost i kreaciju njegove vlastitosti. Tin je iza svojih postupaka stajao, razumio ih, reflektirao. Njegov zbir riječi koje je upotrijebio u svom književnom djelu je zbir riječi jedne egzistencije. Naravno, pitanje je koliko riječi nije upotrijebio za svoga života, kao i koliko je novih riječi kreirao. Tinovo djelo je njegova autobiografija. U svakoj autobiografiji se koristi određeni broj riječi čovjeka koji je osvještava. Dakle, i ti ljudi s kojima radim preventivno, inovativno i terapijski, šetajuće su autobiografije, *work in progress* na putu prema zadnjoj stranici/stanici. Autobiografije koje se pišu redosljedom i skokovito, asocijativno i reflektirajuće, maštom i nekom od x-zbilja, nesigurno i odlučno – autobiografije u hodu su savladavanje nepoznatog. Iznađenje.

Dakle, izvučem neki niz Tinovih misli i prospem ih pred sugovornicima.

Opisat ću ovdje jedan od niza mogućih pristupa u radu s pojedincem ili grupom.

VII

Izvučem stih iz pjesme pa ga razbijem u riječi na dva načina: u jednoj kutijici onako formirane riječi kako se nalaze u stihu, a u drugoj te riječi u nominativu i infinitivu.

O kojim se stihovima radi, to ne zna osoba s kojom radim, ona dobiva samo riječi u te dvije kutijice, pa kombinirati može svaku kutijicu odvojeno. Sve riječi treba iskoristiti. Potom dolazi do mogućnosti miješanja, a ponekad se dođe i do nekih sasvim novih premještanja riječi. Dakle, u kutijici je rječnik upotrijebljenih riječi za kreiranje jedne egzistencije stiha, stihova, strofe.

*Peku me na licu tri svemira stida,
Tište me na duši tri vječnosti mraka
U ime svih onih što nemahu zraka,
I ime svih onih što nemahu vida.*

Ovo je prva strofa pjesme Tina Ujevića *Prošla propadanja, Baština* čije su riječi u jednoj kutijici tako napisane kako se pojavljuju u pjesmi, a u drugoj kutijici su napisane u infinitivu ili nominativu: *peći, ja, na, lice, tri, svemir, stid, tištiti, ja, na, duša, tri vječnost, mrak, u, ime, svi, oni, što, nemati, zrak, i, ime, svi, oni, što, nemati, vid.*

U grupi od četiri osobe, 12, 21, 22 i 25 godina starosti, na prvom susretu postavio sam pitanje: „Što vas u ovom vašem životnom trenutku muči? Što je to što biste voljeli da je drugačije? Što je to što ne volite, a događa vam se?“ Napišite svatko tri svoje misli, asocijacije ili spoznaje nastojeći udovoljiti zahtjevu ove vježbe. Zapišite tri vaša đavla.

Zapisano je bilo: *komarac, tuna, kukuruz, ravnodušnost bliske osobe, izbor pravca života, odlazak, smeta me to što sam toliko osjetljiva – lako se razbolim, smeta me što gotovo nikad ne uspijem zaraditi dovoljno novaca, smeta mi to što još uvijek ne znam koja je točno moja svrha ovdje, nestrpljivost, umor, nedostatak novca.*

Sljedeći korak je nacrtati simbol, oznaku, crtež i sl., koji je oznaka za svakog od tri đavlića ispod svakog zapisanog teksta.

Slijedi te označitelje uvećati, tj. nacrtati ih svakog na svoj papir. Ti crteži sada kruže od jednoga do drugoga sudionika u radu, koji upisuje na svaki dobiveni crtež iz kruga svoje prve asocijacije.

Papire stavimo vidljivo za sve na stol i onda kratko razgovaramo o riječima koje često upotrebljavamo i o onima kojima se gotovo i ne služimo, a zapisane su na papirima; pokušali smo predstaviti naš život kao količinu izgovorenih riječi; pitali smo se koliko je velik rječnik našega života i sl. Osvijestili smo da je prošireni rječnik poput otvaranja prozora neke mračne prostorije u koju tako ulazi svjetlo i zavlada svjetlo, i sve izgleda drugačije.

Podijelio sam svakome prah pjesme, onu kutijicu riječi tako napisanih kako se pojavljuju u pjesmi i uputio ih da izvade riječi iz kutijice i slažu: stih – stihove – strofu.

„Možemo li mijenjati riječi?“ – Ne. „Možemo li dodati ili izbaciti riječi?“ – Ne. Točno tako jest i sa svime što nam se događa u životu. Događa nam se točno tada kada se događa. Koristimo količinu riječi, gesti, mirisa, šutnje i dr., koliko taj neki događaj u sebi nosi. Znači, ova pjesnikova strofa satkana je od toliko riječi koliko ih je u kutijici. Zadatak nije posložiti pjesnikovu strofu. Treba –koristeći sve pjesnikove riječi u toj strofi – napisati svoje stihove.

Evo rezultata:

1. nemahu stida na licu svemira/ u duši mraka svih tište/ peku me vječnosti onih/ svih onih što nemahu ime/ i vida/ ime zraka/ tri što na me/ tri me//;

2. tri ribice peku/ a svi su gladni/ netko kaže moje ime/ sve je u mraku/ što je to/ nitko ne zna/ što ćemo sad/ nemoj se bojat/ svi smo tu tebe moja lanica//;

3. duše tište svake tri mraka/ u licu što ime nemahu/ u svemira, u vječnosti/ na me, peku ,nemahu stida/ tri u svih i onih i ovih/ svih što imena me stide//;

4. svemira vječnosti tište, peku/ što nemahu ime tri/ na duši/ stidi u ime onih svih/ što morahu i nemahu/ zraka/ što na licu onih svih/ tri vida//

Napisano smo glasno pročitali, o napisanom potom razgovarali. Nakon toga smo pročitali Ujevićevu strofu, čije smo riječi u ovom procesu koristili.

Vlastitost svakoga posložila je različito riječi u pjesmu; vidljivo je kako su je pojedini na svoj način drugačije razumjeli i realizirali predloženo; jasno je za koje je riječi bilo teško naći mjesto u stihu... Ovo je zapis s jednokratnog susreta ove četiri osobe.

VI

Koliko se riječi nalazi u vašoj škrinjici riječi? Kako ih koristite u komunikaciji sa sobom i svijetom oko sebe? Koje riječi šutite? Predstavimo sebi život čovjeka kao škrinju riječi. Riječi koje je izgovorio. Riječi koje je prešutio. Škrinjica riječi je lagana. Što je u njoj više riječi, to je lakša.

U životnim situacijama čovjeka tište neizgovorene riječi. Neku situaciju olakšavaju izgovorene riječi. Prešućene riječi u podsvijest su se smjestile. Izgovorene riječi svjesno nam se nameću. U tom rascjepu izgovorenog i prešućenog, tehnike *Apoteke poezije* „poremete” odnose i otkriju nove mogućnosti.

V

Prvi susret 26. listopada 2018.

Dvadeset i dvije osobe koje sada opisujem označile su početak nastave moja dva izborna predmeta: Iz raskoraka u korak ljekovitom snagom poezije i Poezija i trauma. Okupili su se, studentice i studenti različitih studijskih grupa i različitih studijskih semestara i godina. Ta raznolikost grupe i različitost studijskih iskustava vrlo je poticajna u radu. Slučajno odabrana osoba sjela je na postavljenu praznu stolicu i pozvala k sebi drugu osobu, druga treću, treća četvrtu i četvrta petu. Formirali smo tako malu grupu.

Takvih je u prostoru bilo četiri jer su predavanju prisustvovala dvadeset i dvije osobe; dvije grupe po pet osoba i dvije po šest osoba bile su u prostoru. Većina sudionika u tom trenutku prvi put se srela. Zamolio sam ih da se međusobno šapućući upoznaju, ne koristeći ni imena ni studijske grupe ni godine starosti – ništa od tog skupljanja podataka koje većina ne može ni pamtit. Pitali su se, odgovarali međusobno o šetnji koje se odmah sjete kada se određena riječ kaže, ili o prostorima u kojima su sreli za sebe važne osobe, ili o nekim snovima što prešućuju, i dalje tim smjerom.

Sljedeći korak je bio da svaki pojedini sudionik zapiše na papir riječi koje su mu se „zalijepile” za uho, a čuo ih je u tom kratkom dijalogu. Najviše dvadeset i jednu riječ.

Papir sa zapisanim riječima prosljedili su drugome, u smjeru kazaljke sata. Oni koji su papir zaprimili, imenicama su dopisivali pridjeve. Papir su prosljedili sljedećim sudionicima, koji su uz imenice i pridjeve dopisali glagole i ispisano prosljedili dalje, u krug. Tko je takav papir sada čitao, a svi su dobili jedan takav papir na kraju, trebao je iz te ponude posložiti četiri međusobno povezana i jedan zaključni stih. Nastale su dvadeset i dvije pjesme u čijem stvaranju je sudjelovalo više članova svake od tih malih grupa.

Pjesme je svatko glasno, jasno i artikulirano pročitao pred svima i zavrijedio pljesak.

Do pjesama se došlo bez vidljivog napora, a u svakoj je zapisana mreža riječi više ljudi. Na ovaj način nitko, baš nitko, ne bježi u ono: „ne mogu ja to, ne znam ja to“. Rezultati se čuju i nagrađuju pljeskom podrške. Različito je artikulirano u kreaciju misli, omeđeno u četiri stiha. Stihovi su zaustavili sadržaj doživljajnog trenutka. Osviješteno je začudnošću donijelo svakome osjećaj zadovoljstva i na jedan način ponosa. Svi, baš svi, sudjelovali su u kreaciji pojedinačnog i zajedničkog.

IV

Evo četiri pjesme, prve četiri koje sam pročitao s papira koji su mi došli pod ruku:

*krevet udobni tone
mama draga više
kutije brojne čuvaju
stan topli*

cipele plesno skaču

==

*sive boje volim
plavetnilo plavo se plavi
glazbu tužnu slušam
more uzburkano šumi*

kalorije velike jedem

==

*otok crni se crni
ljubav komplicirano boli
plakanje tiho ubija*

šetnje duge

zatvoreni prozor se otvara

==

gasim naporne snooze-button

slušam dugu tišinu

pijem kiselo hladno mlijeko

dok slatka sarma se kuha

volim ova hladna jutra

III

U *Apoteci poezije* radi se tehnikama u ta dva bitna smjera: od uočavanja detalja u sebi i oko sebe do stiha – jedan je smjer; od stihova pjesnika do novih stihova – drugi je smjer. Radi se na doživljaju, a ne na analizi napisane ili novonastale pjesme. Radi se i u grupama i s pojedincima. Kad se radi u grupi, želja je osnažiti pojedinca u svoj njegovoj posebnosti.

U ovom procesu nastaju stihovi, pjesme, realizira se pjesničkim alatom zapisana cjelina. Radi se često o nevještima kreacijama koje se ne mogu vrednovati književnim mjerilima. Ponavljam: nije cilj pjesma koja ulazi u povijest književnosti. Cilj je pjesnički uradak osviještenog detalja za poticaj razvoju ličnosti i vlastitosti. Na zapisanoj pjesmi moguće je dalje raditi i u tom radu posvetiti se formi, izrazu, ritmu, preciznosti, izrijeku... dovesti taj zapis do pjesme koja onda može biti vrednovana i književnim mjerilima.

II

Stihovi su posvuda razasuti. Treba ih uočiti i sakupiti. Stihovi se mogu, ali ne moraju, zapisati. Važno ih je izgovoriti. Važno ih je čuti.

Osluhnuti. Ponovno izgovoriti. Prenijeti drugima. Načinima rada *Apoteke poezije* otvara se jedan niz vlastitih uočavanja. Pojačava se pažnja. Njeguje se osjetljivost. Formira se niz opjevanih detalja. Što se duže na taj način radi, iznjedre riječi koje omogućuju precizan, osobni izričaj. Povećava se osobni rječnik. Riječi koje šutimo čujemo i izgovaramo. Senzibiliziramo stvarnost u kojoj živimo. Bivamo kreatori i označitelji tih naših stvarnosti. Koliko je stvarnost stvarna? Koliko je stvarnost naša?

I

YellowFishMethod zajednički je naziv za sve moje inovativne metode, kao i za način rada koji provodim sam i sa svojim suradnicima. *Apoteka poezije*, *Crveni okvir*, *NACQ-necklace of answers created with questions*, *HT-Ekspresivne scenske metode u prevenciji, terapiji i kao poticaj razvoju cjelovite ličnosti* – neke su od načina rada *YellowFishMethod*-a.

Umjesto zaključka

„Od detalja treba krenuti, od sitnih stvari, gotovo zagubljenih, skrivenih stvari: njima dati važnost, od njih krenuti, njih mišlju pokrenuti, njih opjevati.“ – citat je iz VII. poglavlja moje knjige *Iz raskoraka u korak*, ljekovitom snagom poezije (2014.).

Poticati pažnju, uočiti novo u sebi i oko sebe, imenovati, proučiti, »u sebe uvući«, orijentirati se u promjenjivosti, imenovati, umjeti opjevati, pročitati, prenijeti i sl. – procesi su to koji otvaraju i potiču načini rada *Apoteke poezije*.

J.

BOJE

Iako spominjem da se stih skrio, neuspješno mu je to skrivanje. Izlije se on i u boju, glas, pokret, šutnju. Dakle, stih je sveprisutan u svim svojim oblicima.

Stihom AP artikulira mogućnosti izraza, smjer kretanja i uočeno ishodi. Detalj (is)provocira stih da se ukaže.

Napuštajući dječачke dane znao sam dugo sjediti na obali promatrajući (b)ljeskanje mora. Igru površine mora sunčanim svjetlom. Pokušavao sam uloviti u glasovlje, u riječi, u pjesmu – tu pojavnost koja me k sebi privukla. I nisam uspio. Kasnije, jedne noći u kojoj me san nije htio, gledao sam mjesec u moru i zapisao:

*nebeski buzdovan
išarao mliječju
razigranu vaginu
mora*

Pohađao sam još gimnaziju, to sam siguran, kada mi se ovo stihovlje ukazalo.

Mora da je to bio trenutak kada sam doživio svu važnost detalja i počeo im obraćati posebnu pažnju. Mliječ u moru u sebi mliječi cijelu paletu boja i njihovih tonova.

Zapisati pjesmu je moguće posvuda, jer ona je samo iz svega izvučena.

AP papir koji koristimo kako bismo zapisanu pjesmu svuda nosili, mliječno je bijel.

U njemu su i iz njega su sve boje, a u bojama svi njihovi tonovi. Boje se u bijelo, u mliječno bijelo stapaju. Boje se iz bijelog, iz mliječno bijelog izdvajaju.

Ni jedna boja nije su sebi ni sebi (samo)dostatna. Čemu me uči umjetnost? Umjetnost je proces zaustavljenih detalja. Nije umjetnost neki rezultat, koji se u sebi sobom završava. Zaustavljeni detalj živi dalje u doživljaju promatrača, ne napuštajući svoga kreatora – onoga koji ga je na trenutak zaustavio i predao promatraču, onome koji ga doživljava.

Naravno da svaki stih ima svoju boju, koja iz mliječno bijele proizlazi i u nju se vraća. U Nj poglavlju približit ću čitatelju boje stihova samo jedne pjesme. Primjer je to za mogućnosti odnosa s bojama stihova i nekih drugih pjesama.

Kako je AP i kreacija, u mliječno bijeloj prepoznao sam zelenu i njome obojao zidove prostora moje *Apoteke poezije*. Zeleno obojani zidovi (o)dišu smirenje.

Poticajna je moja zelena. Zelena je moja zelena. U njoj je morsko dno i ulje masline.

Netko drugi tko će realizirati *Apoteku poezije*, naći će neke svoje razloge i svoju boju zidova.

Mliječno bijelu ostavljam u toponimima svjetla u hvataljkama skrivenih polica u zelenom zidu.

Papir na kojemu su pohranjene pjesme pjesnika koje po potrebi dajem na čitanje, na mliječnim paus papirima ispisane su tintom, gušćim perom.

Kutijice i posudice, gdje se drži zrno, prah, misao stiha – pjesme – crvene, plave i zelene su boje.

U crvenima su zrna pjesme – zrna su glasovi koji su se u neku pjesmu smjestili.

U plavim kutijicama su riječi – prah pjesme.

Zelene sadrže stihove – misli pjesme.

Cjelovito ispisane pjesme nalaze se na papirnatim smotuljcima.

U ladicama su, ne samo odabrane pjesme i sastojci koje su sročili pjesnici, nego i one čiji su kreatori klijenti.

Radom se obnavlja taj prihvata zapisanog, korisnog u AP radu.

Iako ljekoviti poetski apotekarij spremam u crvenim, plavim ili zelenim formama – svaka od ovih boja nudi svoje tonove, svoje svjetlove, svoja svjetla i sjene. I time se je moguće zaigrati.

Apoteka poezije treba biti kreacija svoga apotekara i ta kreacija poticaj je posjetiteljima za vlastite kreacije, u grupi i individualno.

AP orijentiri, važni toponimi su u ovoj knjizi prezentirani. Ma o čemu da se radi, nije to nešto nedodirljivo i nepromjenjivo.

AP želi potaći kreaciju u svakom detalju. To joj je bitna i ishodišna misao i namjena.

K.

IZGOVORENE I
PREŠUĆENE RIJEČI

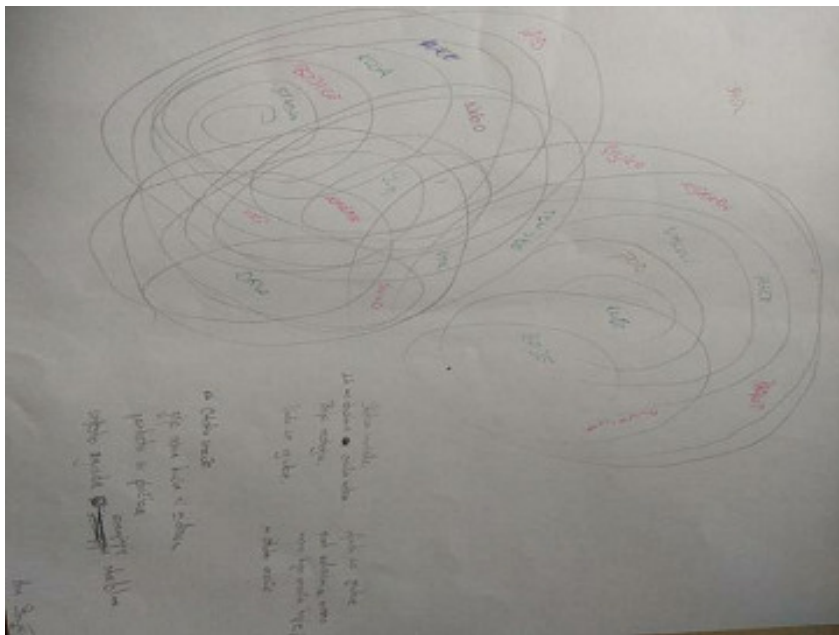
(Održano 11. studenoga 2019. god. na satu AP: Iz raskoraka u korak ljekovitom snagom poezije.)

Vratimo se vašim riječnicima, nasumce sakupljenih i u grupe razvrstanih riječi.

Podijeliti ću vam te papire ne znajući tko je kreator kojega od njih. To je sada skup riječi od kojih ćemo napraviti – svatko svoju – kolajnu stihova. Tražimo pjesme od četiri stiha, od kojih je posljednji stih jedne pjesme ujedno i prvi stih sljedeće pjesme. Kada iskoristimo sve riječi nastat će kolajna.

Krenimo kreirati pjesničku kolajnu.

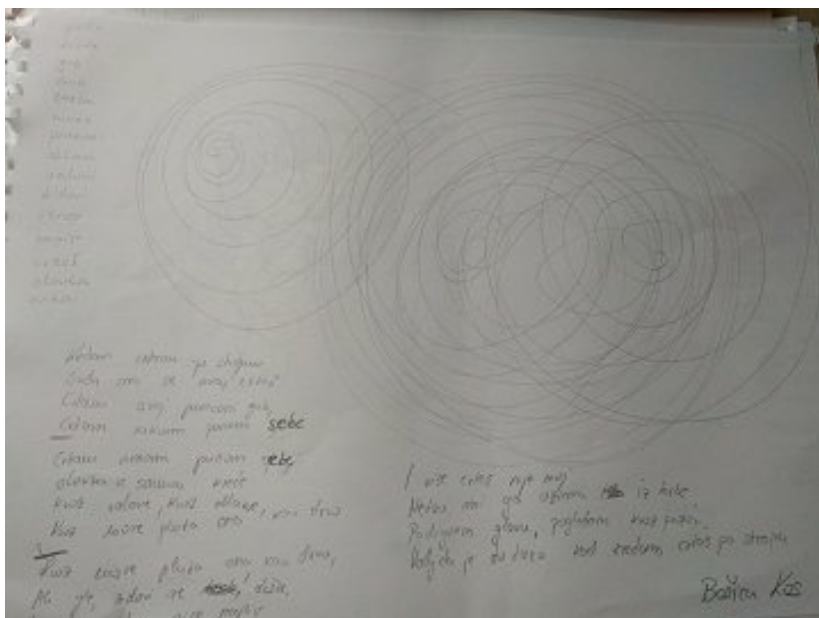
Nakon otprilike 15 minuta pročitajmo nastale pjesme.

Zrake svijetlosti prodirući kroz prozor
obasjavaju osjećaje razasute po prostoriji
Filozofija pozitive
Spokoj

Spokoj
Usklađenost neba i mora
Dok se međusobno isprepliću
Harmonija

Harmonija
Prozračnost prostora postaje sve veća
A ljudi u njoj sve mirniji
Zrake svijetlosti i dalje prodiru kroz prozor.

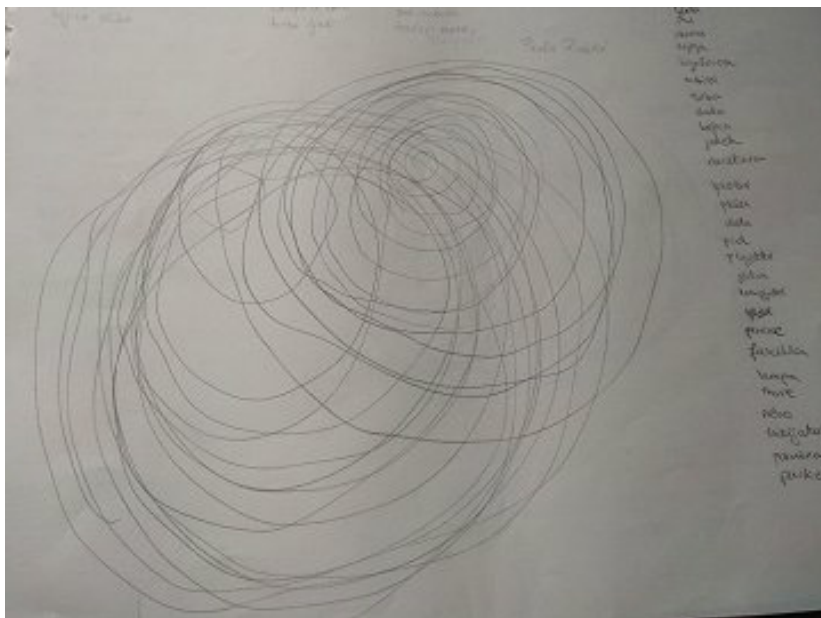

Kredom crtam po stropu.

*Sviđa mi se ovaj crtež.
Crtam svoj ponosni grb,
Crtam rukom punom sebe.*

*Crtam rukom punom sebe
olovka se samnom okreće
kroz valove, kroz oblake,
kroz more pluta ona kao drvo*

*Kroz more pluta ona kao drvo,
Ali gle, zidovi se dižu.
I više strop nije papir
I više crtež nije moj*

*I više crtež nije moj
Netko mi ga uzima iz torbe.
Podignem glavu, pogledam kroz prozor.*

Valja da je tako kad kredom crtaš po stropu.

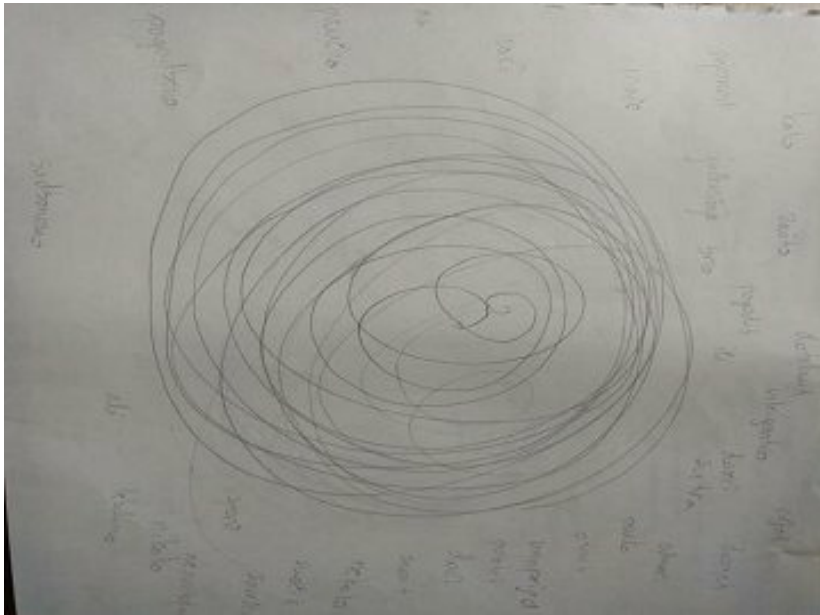
*Svjesnost me pokušava dotaknuti
brzo i podlo me doseći
pogoditi usred paučine*

a ja želim izaći

*a ja želim izaći
savršeno poletjeti
suočiti nepostojanje*

ciljati sutra

*ciljati sutra
ali ne uspijevam letjeti
samo sporo lebdim*

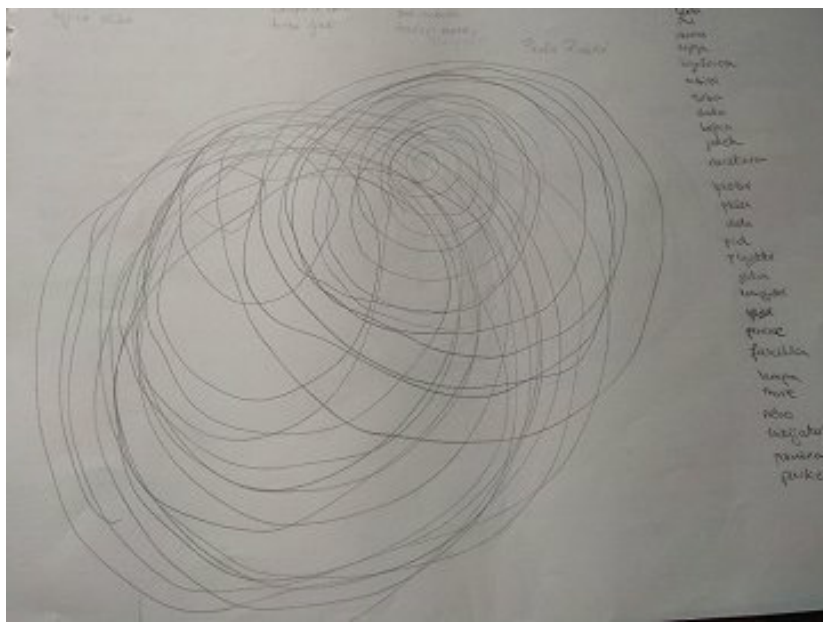

kako doseći jučerašnje zašto

*Ni zid nije vrata nisu
ovi ljudi nisu, stol nije –
more i nebo
bojica slika*

*Bojica slika
prozor boja
lampa u tmini
torba ljudi*

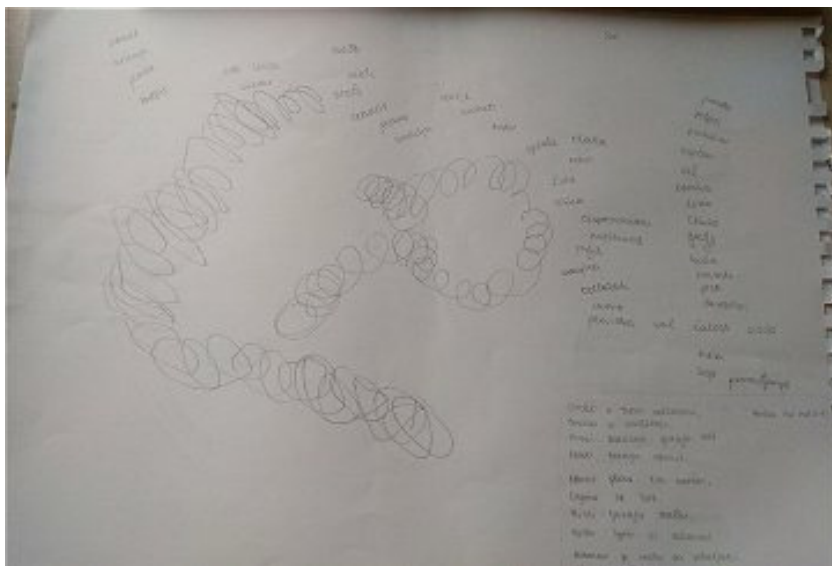
*Torba ljudi
S jaketom punom neba
pod nemob
tražeći more.*

Crnilo u tvom odlasku,
Sivilo u mislima.
Prsti žalosno guraju val.
Nokti tjeraju nemir,

Nemir plovi tim morem,
Osjeća se laž.
Misli tjeraju svađu,
Koža bježi u zaborav.

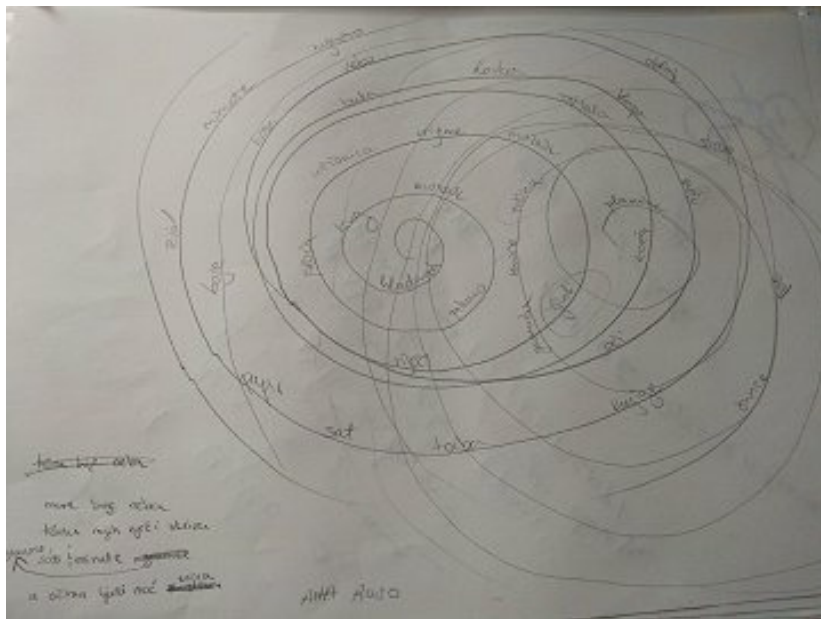
Zaborav je nešto za poželjeti,
ali u nečemu postoji kvar.
Odmor bi bio potreban.

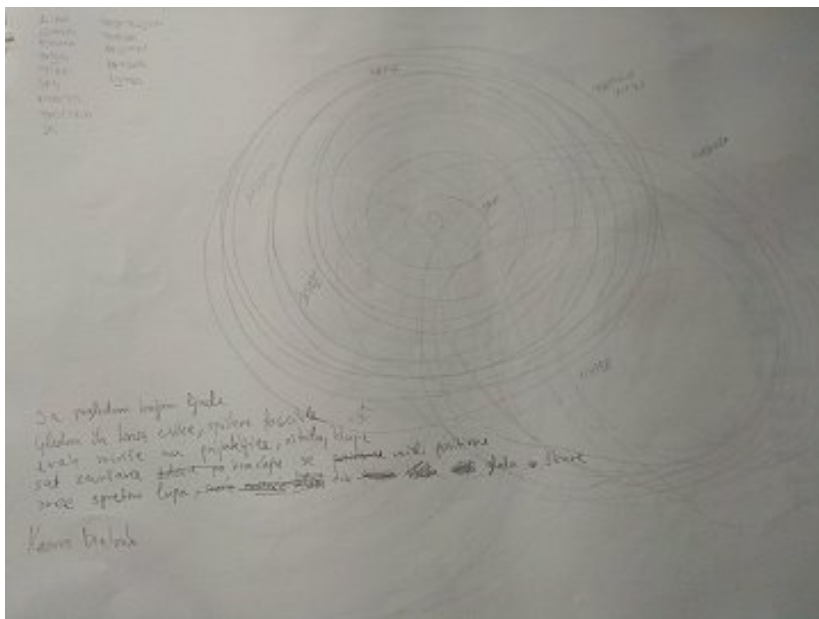
more boje neba

*tišinu mojih riječi skriva
granice, sati i minute
u očima ljudi noć sniva*

*Ja pogledom bojam ljude
Gledam ih kroz cvike, spuštene fascikle
zrak miriše na prijateljice, oštrilo, klupe
sat završava vraćaju se misli pozitivne
srce spretno lupa, dok gleda škure*

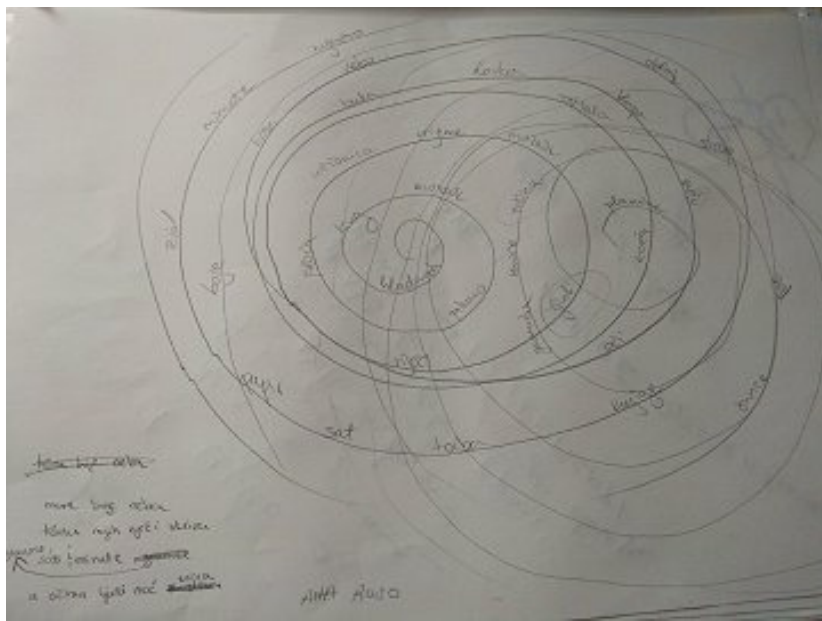
*Ni sunce
Ni zrake
od sivih oblaka ne dopiru do mene.
Kakva praznina.*

*praznina je ispunila, ne samo mene
već i prostor.*

*Sada mi je strop tako dalek
jer svijetlosti nema.*

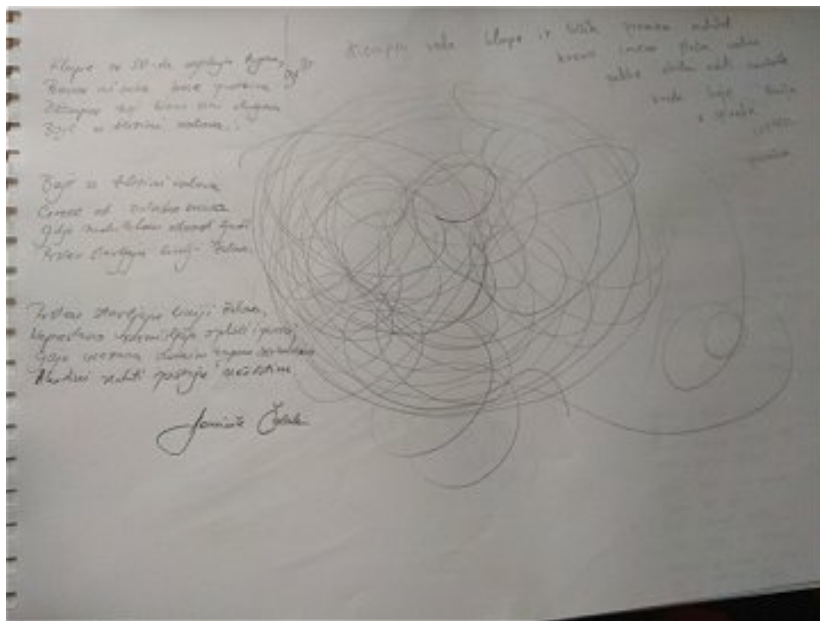
*Ali vidim, svijetlost će doći
iako oko moje duše stoji tama kao žica
vidim, nevrijeme će proći
i nestat će tame žica.*

*Klupe iz 50-ih odjekuju tugom,
 Pramen već suhe kose protkiva
 Džemper koji krzno čini slugom
 Boje u blizini valova.*

*Boje u blizini valova
 Crvene od zalaska sunca
 Gdje mobitelom oduzeti ljudi
 Prsten stavljaju liniji žalova.*

*Prsten stavljaju liniji žalova,
 Neprestano razmišljaju o ploči i pernici,
 Gdje urezana olovnom tragom spiralnim
 akrilni nokti postaju nečistim.*

Nevrijeme, pospanost, umor.
 Odmor, gdje je moja prikrivena
 sreća, moja pripadnost?

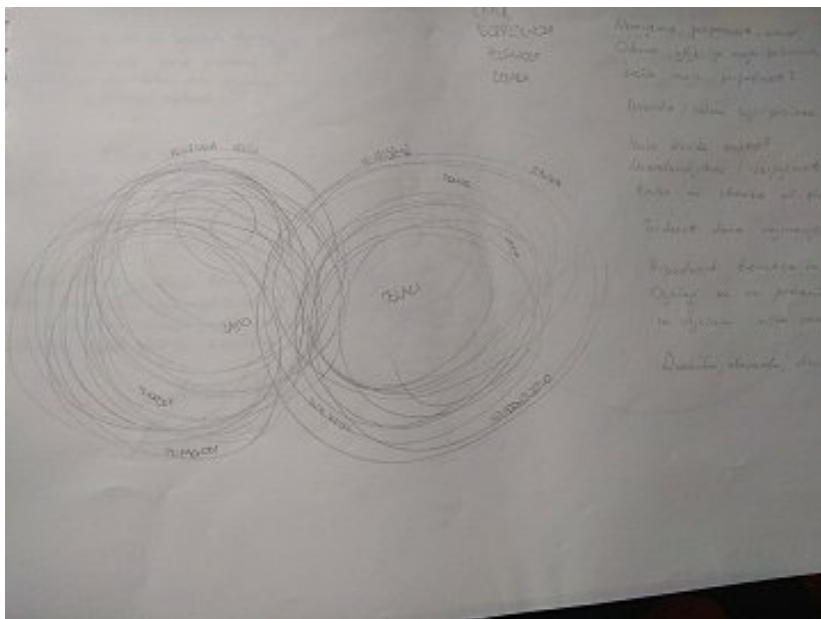
Dosada, oblaci koji prolaze.

Isuse Kriste, zašto?
 Nezadovoljstvo i iscrpljenost;
 Treba mi stanka od života.

Trideset dana najmanje.

Pripadnost trenutku, ne mogu.
 Osjećaji su mi prazni,
 ne osjećam ništa samo dosadu.

Dosadu, dosadu, dosadu.

*Neko krije ljude,
Svijetlo koje ne dopire kroz oblake.
Okvir je bojama bogat
No ploča je tmurna*

*No ploča je tmurna
Kao olovka koja šara bilježnicom
Prozor je zatvoren*

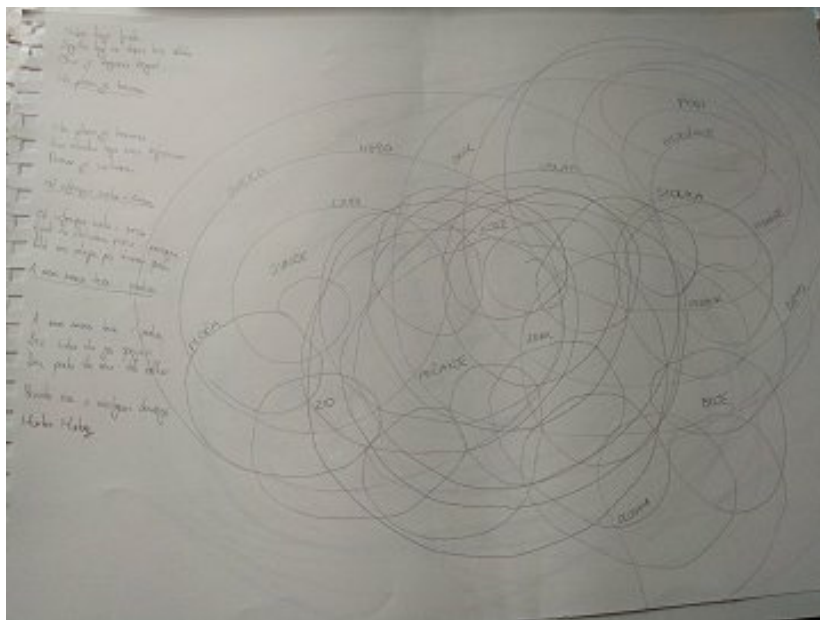
Od utjecaja zraka i sunca

*Od utjecaja zraka i sunca
Ljudi na stolicama pišu i pričaju,
Dok one škripe po drvenom podu*

A more samo teče i prolazi

*A more samo teče i prolazi,
Bez zida da ga spriječi
Bez poda da mu tok odluči.*

Priroda nas s razlogom okružuje.

*Za povezati
ove mrlje
na papiru
treba imati žicu.*

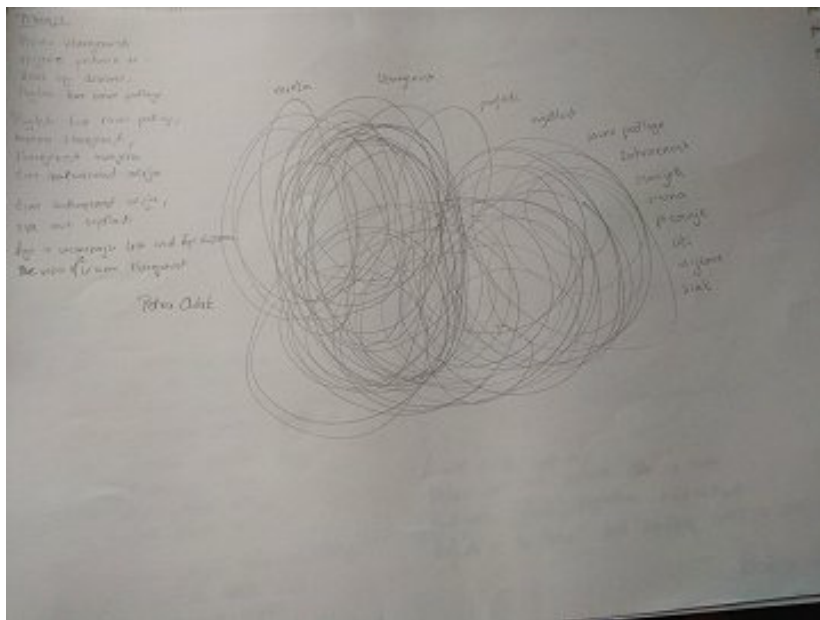
*Treba imati žicu
da spoji olovku
i papir u
razne formule*

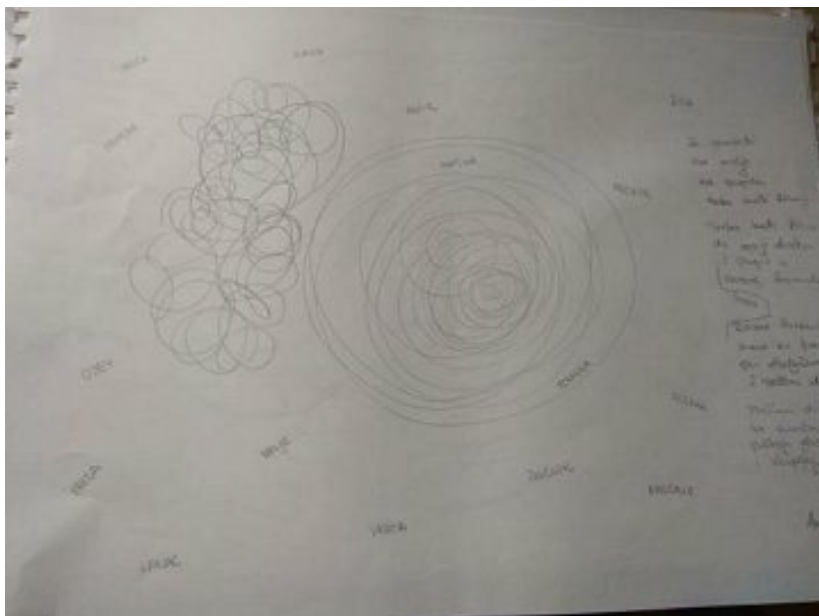
čine zatvorenost očiju

*čine zatvorenost očiju, sve ove svijetlosti
koje se vremenuju kroz zrak koji dišemo.
Sve veća je visina zbunjenosti.*

*Ploča riječi
otkriva boju ljudi
zidovi me okružuju,
prozora nema*

*prozora nema
tražim svijetlo*

Jezgrovitošću izraza, biranjem riječi, poštujući volumen riječi i ritam niza riječi u stihu, dobivamo grafičko-akustičku cjelinu slojevitog značenja i višestruke mogućnosti komunikacije svjetovima u stihovima.

L.

NAŠ ŽIVOT
ŽIVI
VLASTITU
KOLAJNU

Ovo bi bio jutarnji put koji gotovo redovno prolazim sa svojom kugicom Lolom i na kojemu se zaustavljamo uvijek na drugim mjestima, ovisno o njezinoj znatiželji i potrebama, te mojim uočavanjima.

1. jutro

2. jutro

*uz zidić nuždić
kiša jutros pada
i u plavoj vrećici
da ne pokisne meko*

3. jutro

*da ne pokisne meko
uz zidić brzić
kolač kolačić
misao mi se troma*

4. jutro

*misao mi troma
usporih korak
kamenčići u travici
lavež uzletjeloj vjeverici*

5. jutro

*lavež uzletjeloj vjeverici
jutros joj se trči
a ja trom tromim
iz sna još nisam izašao*

6. jutro

*iz sna još nisam izašao
za ugao zašao jezeru
dobro jutro zborim
ona me drugoj strani vuče*

7. jutro

*ona me drugoj strani vuče
sve su strane druge
prve su se pogubile
dan ću suncem sastaviti*

8. jutro

*dan ću suncem sastaviti
hladno mi je u košulji
pobjegla mi misao nenajavljeno
bijeg se nikad ne najavi*

9. jutro

*bijeg se nikad ne najavi
ti zastaneš i desnu digneš
ili na obje čučneš
i čekaš spremno*

10. jutro

*i čekaš spremno
hoće li napokon uplatiti
da ne guraš
sa noge na nogu ubrzavaš*

11. jutro

*sa noge na nogu ubrzavaš
meditacije gotovo
što novo njuškaš
tu još nisi stala*

itd.

I onda svakih desetak dana pregledati napisano i iz svakog četverostiha onaj najdojmljiviji stih izvući i upisati ga u novu pjesmu.

*Brzo ravno sijecimo
Kiša jutros pada
Misao mi troma
Lavež uzletjelaj vjeverici
Iz sna još nisam izašao
Za ugao zašao jezeru
Sve su strane druge
Dan ću suncem sastaviti
Bijeg se nikad ne najavi
Da ne guraš
Sa noge na nogu ubrzavaš*

Ovo napisano naša su jutra, jutra moje kujice Lole i mene, u šetnji s razlogom – njezinim. Ti izlasci su njezina intervencija u moj dnevni ritam, naši zajednički trenutki življenja. Moguće je napisati precizne termine, dan i sat u kojemu je trenutak dogođen, ali to nije obavezno.

Sasvim senzibiliziran, i kad sam potpuno još u snu, mamurlukom zatvoren, uočavam nove detalje. Ponešto od uočenoga sklopim u stihove.

Ići istim putom svakodnevno i, uočavajući detalje, isti put uvijek novim doživjeti, jedna je od najsnažnijih intervencija pripisanih „recepata“ *Apoteke poezije* za izlječenje sebe u svakodnevicu, za izlječenje vlastite svakodnevce.

Ovo je raditi barem jednom dnevno. Ako nije vrijeme realizacije propisano, sami se u vremenu budnosti na nekom „istom“ kraćem putu tome posvetimo.

Kada apotekar poezije ovaj „recept“ pripiše, vremenski ga ograniči na najmanje dvadeset dana, kako bi potrebiti imao mogućnost prepoznati efikasnost i doživjeti ljekovitost zadatka.

Lj. LJUBIČICE IZ
ASFALTA

„Svaki dan hodam tom istom ulicom i uvijek je sve isto, predvidljivo, mora tako biti. Tako je to 365 dana u godini. Ne trpim promjene. Sve mora biti jasno, savršeno isplanirano, predvidljivo, matematički točno. Svaka kockica na kolniku meni je poznata, svaka kuća, drvo, prolaznik, semafor.

No, tog kobnog dana, 27. veljače, dogodilo se nešto strašno! Ugledao sam ljubice! Procvjetale ljubice zurile su u mene kao neke stroge profesorice.

Odmah sam se sjetio prvog razreda kada nisam znao pročitati taj nesretni tekst pred čitavim razredom. Grozno! Sve je krenulo naopako, sve zbog procvjetalih ljubica! Ah! Da! Svemu je kriva uspomena na strica čije mi riječi zvone u glavi: Roža! Roža! Roža!“ – kao rezultat vježbe zapisao je jedan od sudionika radionice *Čipka iluzija*, Varaždin – Lepoglava, 2019.

U ovoj vježbi krenuli smo od otprilike 200 metara koje svakog dana polaznici ove *Apoteke poezije* prolaze i s pitanjem što su na toj udaljenosti novo uočili – koje su ih misli u tijeku dana iznenadile – čega su se iznenađujućega sjetili – koje se neugodne situacije iz ranoga djetinjstva sjećaju. Grupa je brojila petnaest sudionika – zapisano je uvijek bilo u pokretu od jednog do drugog papira na podu, od jednog do drugog sudionika. Na svakom papiru moglo se pročitati zapise više njih – šetalo se, naprosto šetalo, šetalo se i čitalo u sebi što piše na papiru, šetajući kreirao se od zapisanoga lik; ušlo se u korak lika... Stop! – iznenadio sam ih da pričaju o sebi danas, o uočenom i doživljenom u tih 200 metara, da pričaju kao lik konstruiran iz rečenica na papiru. Slijedilo je napisati monolog toga lika.

Nastale su zapravo pjesme u prozi. Zapisana su iznenađenja u istome. Time je sasvim jasno doživljena važnost kretanja otvorenih osjetila, pokretljivost i promjena detalja.

„Visibabe. Jutros sam izašla iz kuće i vidjela sam ih. U parku su bile. Bilo ih je puno više nego jučer. A dan prije jedva je bila jedna ili dvije. Volim visibabe. Od njih sam melankolična. Odmah sam počela fantazirati o izletu u prirodu. Ali voljela bih ići s njim. Njim – osobom u šarenoj vesti. Sav šaren. Kao proljeće. I miriši kao proljeće.

Često ga se sjetim kakav je bio kad smo bili mladi. Kad smo bili djeca. Sjetim se kako smo zajedno krali koruznicu i stavljali je na krijes da bi duže gorjelo. Uvijek se toga sjetim kad vidim krijes i drugu djecu kako krađu koruznicu. Pravim se da ih nisam vidjela. Pitam se ponekad jesu li se odrasli pravili da nas ne vide kad smo mi krali koruznicu kao djeca.

Pitam se gdje si. Hoćemo li otići na izlet. Pitam se pamtiš li ti to. Pitam se nosiš li još šarenu vestu koju si nosio toga dana kada si ušao u vlak koji te je odveo nekamo, daleko, daleko od mene. Visibabe.

Miris proljeća. Miris našeg djetinjstva koji nikada neće nestati. Svuda su visibabe. Svuda si ti.“ – zapisuje druga osoba.

„Krećem kraj šupe pune drva i u toj šupi pronašla sam crnu malu macu, koja je glasno mijaukala i gledala me umiljatim okicama da je spasim. Sve mi se činilo kao san, a zapravo je bila stvarnost.

Najednom se nalazim u jednom potoku kraj kojega svakodnevno prolazim i kupam se.“ – još je jedan rezultat iste vježbe.

Kada se otvori ovakav proces kreaciji, postoji samo pitanje kojim smjerom, jer sve poteče kao rijeka s izvora. Namjera ovoga rada bila je omogućiti kreaciju kazališne predstave. Utkati i udahnuti joj autentičnost naših vlastitosti. Kreirati izvan i izad rečenica drame *Iluzije* Viripajeva, koju smo koristili kao inspirativni predložak.

Izvučimo iz svakog teksta ključne riječi pri vlastitom čitanju:

1.

*isto, predvidljivo, ne trpim promjene, procvjetale ljubice, grozno,
pročitati tekst pred razredom, uspomena na strica, Roža*

2.

*visibabe, šarena vesta, miriši proljeće, kuruzica na krijesu, vlak,
visibabe, ti*

3.

među drvima crna maca mijauče za spas, san, potok

Ovako posložene, omeđuju prostor svojim ga učinivši. Kreiram pjesmu iz svake skupine riječi.

1.

*ne trpim promjene
istog predvidljivog
procvjetale ljubice
čitam pred razredom
moj stric, Roža
grooozno*

2.

*kuruzica na krijesu
šarena vesta
mirisom proljeća
vlakom odlazi
visibabe*

3.

*mijauuu za san
potokom na drvima
crna maca
mijauuu za spas*

Ove pjesme čitam tražeći rješenja prostora igre, scenskoga prostora.

Kreacija poetskim oslanja se na doživljaju detalja u procesu rada i intuiciji pri odabiru sljedećih koraka. Kada ovako tražim neku predstavu, ne držim se nikakvog svoga koncepta budućeg scenskog projekta, već pokrenem ansambl da se zajedno prepustimo nepredvidivom i kreiramo u procesu.

Ovdje sam nastojao orijentirati se tek na čipkanje iluzija. Grupu su sačinjavale lepoglavske čipkarice, glumice i glumci HNK-a u Varaždinu, pa sam se uputio ta dva svijeta u novi ispreplesti. Iluzija? Korištenje načina AP u traženju predstave umjetnički je postupak koji sve češće koristim režirajući.

Orijentire tog postupka opisat ću u sljedećem poglavlju.

M. U LOVU NA
FANTOME

Odlučio sam pišući ove stranice kreirati postupak približavanja budućoj predstavi u trenutku pisanja. Ovo pisano u ovom poglavlju nije analiza prijedženoga puta do neke već odigrane predstave. Ovo nije ni priprema za dogovoren sljedeći kazališni projekt. Ovo smo u odnosu: ja – priča – prazan prostor. Kreacija. Kreator u kreaciji pred recipijentom.

Želeći čitateljima pojasniti proces mogućnosti kreiranja predstave koristeći poeziju i poetsko, odlučio sam krenuti u realizaciju ideje, onako kako to obično radim kada se za ovakav alat odlučim.

Ideja se ukazala u trenutku pisanja. Pišem u vremenu nevidljive opasnosti, *Covid* virusa, zbog kojega se od nas traži (samo)izolacija i distanca u društvenim kontaktima, kako bi se pandemija ukrotila.

Priču za predstavu nalazim u istinitom doživljaju jednog pacijenta koju prenosi neuroznanstvenik Vilayunur S. Ramachandran u svojoj knjizi *Slijepa žena, koja može vidjeti; zagonetni fenomeni naše svijesti*.

PRIČA:

Dugo nakon amputacije ruke čovjek je osjećao bol i jake podražaje u amputiranoj ruci. Bol u ruci koje više nema. Fantomska ruka u fantomskoj boli.

P: „Što se dogodilo s mojom rukom nakon što ste je uklonili?“ upita liječnika.

Lj: „Dobro pitanje. Morate pitati kirurga.“

Pacijent nazove kirurga i postavi mu isto pitanje.

K: „Oh, mi najčešće pošaljemo amputirane dijelove u mrtvačnicu.“

Čovjek nazove mrtvačnicu.

P: „Što uradite s amputiranim rukama?“

M: „Pošaljemo u krematorij da ih spale ili na patologiju.“

P: „Što ste učinili s mojom rukom?“

M. pogleda u dokumentaciju pa odgovori:

„Poslali smo je na patologiju.“

Nazove pacijent ondje i pita:

„Gdje je moja ruka?“

„Ah, imamo puno ruku tako da smo vašu sahranili u vrtu pred zgradom!“ dobije odgovor.

Pacijent otkopa svoju ruku i sam je odnese u krematorij, gdje je spale.

Od toga trenutka fantom bol je nestala.

Krećem u potragu za scenskim predloškom.

Priču namjeravam razraditi u scene i naći razvojnu liniju predstave. Izbjeći naraciju, otvoriti događanje.

1.TEMA – PROLOG: Bol (u amputiranoj ruci)

(uvijek se radi o orijentacijskim, radnim naslovima, koji se kada završim predložak mogu promijeniti)

leti posvuda

*perjato krilo ruke
(krilo perjate ruke)
miješa bjelinu
(kost kist, kistovi zglobovi)
u otvorenom prozoru*

*zaplamti more
u daljini (ž)miga
svjetionik*

2. TEMA – UVOD: Ordinacija

*na stijeni galeb
nad tijelo se nadvio
glas je tijelo*

3. TEMA: Putešestvije

Prvi korak:

*kud da krenem
u krug da se vrtim
sve da je
centar*

Drugi korak:

*idem ovuda
vlakovi bez voznog reda
kosti transportiraju*

Treći korak:

*ovdje me naći nećeš
traži me srcem*

kojekud

Četvrti korak:

Mali princ: Zašto носиš masku?

N. N.: Tražim svoju ruku?

Mali princ: Tvoja ruka tebi zaudara?

Peti korak:

Patolog (s maskom): Nije ovdje?

N. N. (bez maske): Otišla je?

Patolog: U vrt, među cvijeće.

Šesti korak:

cvjetna livada

pozdravlja

dlanovima proljeća

Sedmi korak:

zaiskri iskra

plamen livadu

na horizontu valovi

Epilog:

N. N.: Imam li ono što nemam. Ili nemam mene ima. U rukavicu ne mogu uvući moguće. Moguće da ne mogu. Mogu nemoguće. Možda mi rukavica ne treba. Rukavica. Ruka iz vica.

Prašina.

Prah.

Bijelo.

I da sebi odgovorim na pet bitnih pitanja za realizaciju scenskog predloška, nakon što sam više puta pročitao kreirano:

Zašto?

Stisnut pucam, terminirano kretanje traži determinaciju, guši me vlastita nemoć.

Što?

Scenska maštarija, oživjelo platno.

Kako?

Glazbeno-scensko prikazanje putešestvija pokretom i pokojom riječju.

S kim?

Pet sudionika na sceni, izraziti individualci, svi u pokretu, ritmu, glasu i s glazbalom.

Gdje?

U bjelini.

Kako ostvariti bjelinu?

Igrat će se na slikarskom platnu veličine 1100 x 1100 cm uz čiji će rub sjediti gledatelji u jednom redu s tri strane; uz rub četvrte strane smješteni su izvođači i rekvizitarij koji im je potreban za igru.

Gdje igrati ovu scensku maštariju?

Ova bjelina u kojoj je, i iz koje će proizići kreacija, može se svugdje položiti u većem zatvorenom prostoru ili na otvorenom.

Formirati mi je radni tim i angažirati izvođače, te sa svima njima kreativnim radom doći do praizvedbe.

N.

ILI NEMA
MENE IMA

Zašto napisano u prethodnom poglavlju povezujem s *Apotekom poezije*?

Stih izoštrava razlog i način realizacije teme koja mi se nametnula. Nastojim ne prepričavati, već u suodnosu novo realizirati. To nije ni interpretacija ishodišne ideje. To je kreacija koja se nastavlja. Kreacija iz kreacije poput života iz života. Život koji sebe živi poput kreacije koja sebe kreira. Stihovi koje posložim uočavanja su onoga što mi se u nekoj situaciji pokazuje bitnim.

Ti stihovi otvaraju proces kreacije u više smjerova. Oni se neće izgovarati na pozornici. Oni su otvarači zapretenog šiblja u kojemu se kriju mogućnosti kreacije. Stih je početak i nepoznanica puta kojim krećem. Kako sam već uhodan uočavati detalje, izvlačiti bitno u raspršenom, ne mogu zaobići stih.

Stih je poput povećala u kojemu je vidljivo i ono što bih najradije da se skrije. Stihom ulazim u direktan dijalog s napisanim dramskim tekstom ili temom koja me izabrala. *Apoteka poezija* naglašava našu opstojnost u cjelini, istovremeno kao dijela te cjeline i cjeline same.

Proces kreacije nije ništa drugo nego sebe prepoznati u svijetu u kojem se krećemo i taj neki susret sebe drugog u sebi samom dovesti do vidljivog i komunikativnog za gledatelja, čitatelja, slušatelja – dakle za onoga koji je namjerom, ili sasvim slučajno, svjedok procesa oblikovanja kreacije u trenutku percepcije. Nismo mi ti koji se mučimo teme iznaći, one nas same pronađu. Teme su mješavina naše svakodnevne djelatnosti i svijeta oko nas, zaokupljenosti životnim trenutkom. One nas iznenade prisutnošću kao da su uvijek tu bile. Ne smijemo dozvoliti da nam umaknu. Brze su poput misli koja još nije oblikovana riječima. Treba biti brz u lovljenju detalja. Stih posjeduje bitku brzinu.

Stih iznenadi prozu. Raščisti njezinu brbljivost. Ukaže na srce i krvotok i potez iz pupka do mozga, iz mozga do pupka. Stih oformi osovinu oko koje će se kretati ono gledateljima vidljivo.

U navedenom primjeru jasno je da će se pokušati ostvariti predstava poput poteza slikara koji iz bjeline platna izvlači boje, razigra ih i zaustavi u značenju u kojem su poželjele biti naslikane.

Timski rad kreativaca individualaca cijenim iznad svega, tako da jako pažljivo biram su-kreatore. Okupljeni oko ideje koju donosim, zajedno ostvarujemo našu kreaciju u nekom mogućem scenskom životu.

Nj.●

STIH BOJE,
BOJA STIHA

STOTINU I OSAM
(prvih sedam knjiga)

Zapisala Vesna Krmpotić.

48.

**ŽIVI SVAKOG DANA KAO DA
ĆE SUTRA ZOROM POTONUTI
ATLANTIDA, *na kojoj gradiš, to što
gradiš. Svake se noći oprosti s
ukućanima, i za blagoslov rastanka
odriješi ih od svih svojih zamjeranja, da
biste se rastali ne dugujući ništa jedni
drugima
pospremi svoju sobu svake noći
odgovori na sva pisma, podmiri sve
obveze, operi rublje,
i namijeni ga čistoga sutrašnjem danu;
izglačaj haljinu i očisti cipele, zalij
cvijeće.
Tako valja živjeti svakog dana da bi
Spremna dočekala dan kad će potonuti
Atlantida.
Na kojoj gradiš, to što gradiš. Jer Ja
želim da se svakoga dana moliš,
kao što se moliš za odgodu smrti, i
otklon propasti.
Da slika grada što se ruši u filmu tvojih
dana bude zadržana na ekranu – do
daljnjega.***

Intencija je, čitajući pjesmu, skalom boja izraziti emocije koje je pjesma u nama probudila, njezin upis u naš doživljaj, uzbuđenje. To se od osobe do osobe razlikuje, tako da ne postoji boja stiha bez

suodnosa s onim tko ga čita. Kad čitatelj ovako oboji stihove vidi svoju osjećajnost u trenutku čitanja.

Ovdje prikazana ljestvica boje stiha moj je doživljaj čitajući je u suton, dvadeset i osmoga svibnja, godine 2020., u Berlinu.

Zapisati je, gotovo dnevnički, što više informacija, kada se odluči ovako čitati stih boje, bojom stiha.

Pjesma živi, ona se s nama u nama mijenja. Nastaje, rasprostire se, skupi i otiđe.

Ako ovu paletu, od tamnocrvene do narančastožute, rukom prenesemo prepisujući pjesmu u tom spektru, osjećamo pri tomu blago milovanje, poput vjetrića što mreška naše emocije. U tim trenucima ne samo da doživljeno osvještavamo, nego i osviježeno mijenjamo. Ništa nije trajno. Metamorfoze su to naših stanja u trenutku. I trenutak je trenucima obojen. Tren u taktu promjene. Iskustvo koje nas ohrabruje.

Vesna Krmpotić zapisuje, i sama to kaže, „tiktaje vječne promjene“. Ona zapisuje što doživljava, ona ne piše. Njezini stihovi sami sebe pišu. Ta egzistencija stiha posvuda, dahom pjesnikinje oblikovana i rukom opredmećena, iskustvo je koje nam pomaže otkriti i doživjeti puninu svakog sada u neumornom ritmu promjene i nepovratnosti trenutka.

*pospremi svoju sobu svake noći
odgovori na sva pisma, podmiri sve
obveze, operi rublje,
i namijeni ga čistoga sutrašnjem danu;*

I ova modrina što iz tamnocrvene se probija olakšanje je što se pri čitanju ostvarilo.

*Da slika grada što se ruši u filmu tvojih
dana bude zadržana na ekranu – do
daljnjega.*

Potom se rastvori, od sebe sobom raziđe.

Nije teško razići se u cijelo i postati dijelom nečega što u sebi sve oblike nosi, koji će se tek negdje, nekome pokazati.

Poezija se sama ostvaruje (ukaže), jer ona nije ništa manje nego „analogija egzistencije“ – reče njemački filozof Peter Sloterdijk – „jedan besciljan, otvoren pothvat“.

O. IZ ROJA MISLI
TRI, ČETIRI,
NI ZBROJ

Izazovno je približavanje stihu. Izražavanje stihom. U tu „rabotu“ AP ulazi postepeno. To je razlog zašto je prije svega važno sakupiti posvuda razbacane riječi i vezati ih uz detalj koji smo uočili. Riječ se može na razne načine ljuštiti. Često prvi izbor riječi nije precizan imenovatelj onoga o čemu govorimo. Na složenost riječi treba ukazati. Osjetiti kako riječ bježi od onoga što se želi reći. Iz riječi nastaju nove riječi koje su u njoj upisane.

To ljuštenje i razmnožavanje riječi treba osvijestiti. U jednoj riječi je cijeli svijet nastao udruženjem svjetova koji su se u njoj sakupili. Nema riječi koja u sebi ne skriva druge riječi. Svaka riječ je višeznačna i može se na razne načine upotrijebiti. Osim ove karakteristike, svaka napisana riječ na okupu drži slova. U izgovorenoj riječi su glasovi koji joj daju volumen.

Napisana riječ krije značenje. Izgovorena riječ komunicira. Svako slovo može pobjeći i na drugom se mjestu pojaviti. Svako slovo početak je neke druge riječi. Slovarica. Riječi se udružuju u cjeline koje nešto izražavaju, opisuju, ili su misli riječima izrečene. Svaka cjelina stiha svemir je cjeline sastavljen od svjetova riječi, vidljivih i skrivenih. AP radi s tom zgusnutošću u svakom stihu. AP traži ritam u toj gustoći. Ne traži se pjesma koja se kroz stihove razvija. Nije to pjesma koja rasprostire plan po kojemu je građena.

Traži se završen u sebi zatvoren, napukao i često nezgrapan stih. Drugi se sam posloži. I treći bi k njima. To nije nikakav posebno svjestan proces. To je prije rezultat neke igre materijalom od kojeg nastaje stih. Poigrati se možemo s te tri tvorevine i posložiti ih redom s kojim ćemo biti zadovoljni. Kad se taj posao odradi, četvrti je stih sažetak, neka vrsta značenja prva tri posložena. Iz roja misli: jedan, dva, tri, četiri – ni zbroj ni broj.

Svjetovi koji se smjeste u samo četiri stiha toliko su izazovni da je moguće njima se pozabaviti. Stih je (pre)slika naših života. Doraditi ih, pronaći pravi ritam, staviti ih u neku glazbu.

Sve dorade u AP potiču se glasnim čitanjem napisanog.
U radu na pjesmi cijela je osoba uključena.

P. UPIŠI
SVOJU
PJESMU

R. ČETVEROSTIH
ILI ZNOJ
POSTOJANJA

Kada stojimo raširenih nogu i ruku, između neba i zemlje, osjećamo pupak. To je naš centar – naš stih. Otvoreni smo za kontakt sa sobom samima i sa svijetom u kojem smo dio svemira.

Vršci prstiju u nebo raširenih ruku i stopala prema naprijed raširenih nogu granice su naših tjelesnih dosega. Virtruvijev čovjek prenesen i u crtež Leonarda da Vincija inspirativan je i za rad u *Apoteci poezije*. Često tražim da se osjetimo u toj poziciji. Da osjetimo ona tri zadnja kralješka kod trtice, pupak u njegovoj raskoši, muskulaturu ruku i pogled ispred sebe, u daljinu.

Zaustavite se nekoliko minuta u ovoj poziciji. Najprije stojeći u prostoru, pa potom ležeći na podu. Osjetite svoje tijelo. Osjetite sebe u tom trenutku.

Stih s vrška prstiju jedne ruke i stih s vrška prstiju druge ruke, stih iz stopala jedne noge i stih iz stopala druge noge. I pupak – naslov te pjesme.

Naše tijelo u kojem lice u otvorenu šaku stane, a stopalo je jedna šestina našega tijela, šestina koja nas na zemlji drži i u korak pokreće.

Kako bismo osjetili sebe u punini razmjerima i rasponima našega tijela, dovoljno je leći na majku zemlju s raširenim rukama i nogama i zamisliti da nam je u centralnu točku našega tijela – pupak, zaboden šestar. Iz pupka opisujemo kružnicu koju vršcima prstiju ruku i nogu dodiruju to naše kružno, cjelovito. Isto tako se može oko tijela čovjeka upisati i kvadrat, ona naša omeđenost – zatvorenost. Kvadrat – riznica naše tajnovitosti. Koliko je u tim prostorima našeg tijela i duše, našeg svijeta – nepročitanih stihova?

Da bi se našao stih – pupka dohvatiti je stihove s vrha prstiju raširenih ruku i nogu, kako ležeći na zemlji tako i stojeći. Stojeći u zraku koji udišemo i izdišemo.

Na ovom i ovakvom spoznajnom putu i kreaciji vlastitosti ustraje AP.

Otuda proistječe i njezina široka namjena.

Monostih – strofa od jednog stiha u AP radu jest cilj.

Jasan spoznajni stih nekog trenutka, situacije, djelovanja. Monostih u ovom smislu je pupak.

Distih – strofa od dva stiha osovina je kojom spoznajemo našu neravnotežu.

Mi uočavamo nedovršenost, napuklinu cjelovitosti i krećemo u traženje onoga što nam nedostaje. U AP to su dva stiha – dvije misli koje potiču asocijativni niz i traže dalje.

Tercina – strofa od tri stiha; ubod jasne misli u nekom detalju uočenog i doživljenog. Oštrica. U AP to je zatvorena bodljikava cjelina koja nas budnima drži i upozorava. Određena je to nelagoda promijenjene perspektive promatranja.

Katren – strofa od četiri stiha; u AP to je škrinjica emocija, neimenovana tajna, zatvoreno, omeđeno naše. Pitanje je ritma. Rasporeda stihovnog niza.

Kada katren dobije naslov – peti stih, sagradili smo kuću, naše stabilno polazište.

Kvintina – strofa od pet stihova u AP je ishodište, i utočište.

Sve što se više od ovoga dogodi poklon je pojedinca sebi, grupi u kojoj radi i svijetu.

Doći do kvintine veoma je izazovno i nepredvidio.

AP kvintina – njega je zdravlja.

S.

PRIMJERI
IZ PRAKSE

Ovo su citati iz pjesničkih dnevnika studenata akademske godine 2018./2019., opisi načina rada koji su doveli do pjesama. Ovdje možete čitati raznolikost poticaja, vježbi i zadataka, te pjesme tim načinima nastale. Studenti na svakom satu kreiraju pjesmu. Nekad je taj proces vođen postepeno, a nekad zadatkom iznenadim pa u doživljaju treba pronaći i ispisati pjesmu. Na kraju semestra svatko sve te napisane pjesme posloži u svoju zbirku pjesama. Mnogima je to njihova prva zbirka pjesama. Inspirativno je i spoznajno suočavanje s rezultatima vlastitoga rada. Zadovoljstvo urađenim oslobađa energiju i za druge pothvate, na drugim područjima, u novim situacijama i izazovima. Važan je taj osjećaj: ja to mogu! Ja to mogu – taj osjećaj osokoljuje za djelovanje u svakoj situaciji. Vjera u sebe garantira uspjeh.

I. Grupno šaputanje – DETALJI

Karaoka parti dolazi
Hrana ukusna nestaje
Izlazak večernji prolazi
Pijesak bijeli istječe

Plaža čarobna sjaji

/Nasumične grupe od pet osoba. Počinjemo priču. Cilj je pričati sa što više detalja. Hvatamo imenice koje smo čuli. Imenice proslijeđujemo osobi koja će ih nadograditi glagolima, a iduća osoba pridjevima. Pišemo pjesmu od pet stihova, od kojih je zadnji srce napisanog./

I. Riječ dana – NEPRODUKTIVNO

Večernja lekcija društvu
Teatralna zabava i
Lijek terapije duboke
Razbijena ukočenost

Noćni lov na pjesmu

/Riječ koja predstavlja naš tadašnji dan. Iz slova te riječi izvlačimo nove riječi – asocijacije, i tako još jednom. Toj grupi riječi dodajemo asocijacije na prostor i atmosferu u kojoj se nalazimo te večeri. Ugrubo sastavljamo pjesmu, a zatim je „poliramo“ ujednačujući broj slogova u svakom stihu i tražeći ritam pjesme, koji pojačava ono što želimo reći. /

III. Posvećivanje pažnje drugoj osobi – PORTRÉT

Smijeh iz dragosti
Vesele osobe
Plavooki san
Vesele osobe ?

A opet zamišljena

/Posvećujemo se osobi koja sjedi ispred nas. Pokušavamo se gledati tri minute oči u oči. Zapisujemo što smo sve zapazili pri tomu promatranju. Naše detalje prosljeđujemo drugima. Svatko dobije materijal za pjesmu o „tuđem partneru“./

Zapisala: Ivana Turkaj

***

I.

Pukotina provlačenja kroz klupe
Vijugava znanstvena fantazija
Sloboda križa

/Pjesma nastala kroz prikaz prvih sjećanja iz djetinjstva. Individualno. Predstavlja dio slojevitog lica./

II.

Krevet duboki tone
Mama draga viče
Kutije brojne čuvaju
Stan topli

Cipele plesno skaču

/Pjesma nastala iz grupnoga rada. Razgovori o privatnom životu, zatim zapisivanje asocijacija koje su nam ostale u sjećanju, dodajemo glagole i pridjeve; napišemo pjesmu./

III.

Sudar planeta
Zvezdano blato
Sloboda

/Tema obitelji; asocijacije na vlastito djetinjstvo, čitanje pjesme pjesnika, trostih./

Zapisao: Marko Užarević

***

I.

Pokušaj drugima dati nadu. (10 slogova)
U novom danu. (5 slogova)
Znaj tad toplinu diraš. (7 slogova)

/Jednom riječju opisali smo kako smo se toga dana osjećali. Iz slova riječi stvarali smo nove riječi, iz slova tih novih riječi stvarali smo još jednom nove riječi. Od materijala napisali smo pjesmu. Nakon čitanja pjesama trebali smo prebrojati broj slogova svakog stiha i oblikovati novu pjesmu tako da izjednačimo broj slogova, prema vlastitoj želji./

II.

Pokušaj dati nadu. (7 slogova)

U novom danu (5 slogova)

Znaj tad toplinu diraš. (7 slogova)

Zapisala: Josipa Herceg

***

I.

Moja kuća, na početku ulice,

I u njoj kamin, veliki, topao kamin.

I nespojivi spoj.

Zapisala: Iva Slačanac

***

I.

TURBULENTNO

Sretni čudnovato užurbava.

Tumor sinergiju pobijava,

Osor prestrašeno uzbuđuje.

Nonsens vehementno začuđava.

Optimizam životno usređuje.

Zapisala: Ada Bešlagić

***

I.

Pjesma

Učionica i tišina (9)

Glasna bujica riječi (8)

I otkucaji sata. (7)

Tok misli i stihovi. (7)

I.a

U učionici muk. (7)

Vika glasnih riječi (7)

I otkucaji sata. (7)

Pjesma (2)

/Od odabira riječi koje su opisale naš dan složili smo pjesmu. Sljedeći korak je bio pjesmi dati novi ritam ujednačenim brojem slogova. Dorađenu pjesmu govorili smo napamet./

II.

Jesen je i šipak na grani zreo.

Baka mi kaputić oblači,

A djed me već na ljuljačku sjeo.

/Profesor nam je čitao tradicionalni japanski oblik poezije, haiku pjesme. Čitao ih je više puta. Zapisali smo asocijacije. Za svakoga je ista pjesma imala različito značenje. Razmišljali smo o svojim najranijim sjećanjima. Takvi trenutki nostalgije u mislima bili su vrlo

ugodni. Podijelili smo svoje misli i doživljaj s drugima. Napisali smo pjesmu, trostih. Trostih je broj stihova haiku poezije. Svatko je svoju pjesmu pred svima pročitao, 31. listopada 2018./

III.

*Gledao me svojim dubokim
zelenim očima,
iskreno , smireno i ugodno.
Dok je gledao u moje,
Njegove su oči blistale.
Dug mu je taman pramen
Sakrivao mirno lice.*

/Osjetiti tišinu prije predstave. Ugašeno svjetlo. Mir. U polutami tri minute gledali smo osobi pred nama u oči. Nasuprot meni sjedila je djevojka koju nisam poznavala. Tri čudno neugodne minute oči u oči. Potom naše asocijacije iz tog susreta povjerili smo papiru. Papiri su izmiješani i podijeljeni, tako da je svatko dobio na uvid asocijacije nekog drugog o nekoj drugoj osobi. Iz tih asocijacija napisali smo pjesmu, 5. studenoga 2018./

Zapisala: Paula Nadilo

Pjesma br. 2

Osjećam se tužno i osamljeno

neraspoloženo.

Razmišljam o smislu i osjećajnosti,

o ugodi i volji.

Pozorno slušam i maštam o zimi.

Zapisala: Iva Šestan

***

I.

PJESMA PRVA

*Duge šetnje super malim gradom.
Kričava narančasta – loše snalaženje.
Taman Zadar ljutnja ljudi.
Živjeti španjolski.
Putovati, crtati, povrijediti, živjeti.*

/Pjesma nastaje tako što studenti, podijeljeni u grupe po petoro, međusobno razgovaraju postavljajući jedni drugima brojna pitanja po vlastitom izboru, s ciljem upoznavanja i poticanjem povjerenja članova grupe. Nakon petnaestak minuta ovoga razgovora, svatko je zapisao svoje asocijacije i riječi koje je čuo u tom razgovoru. Tim riječima su dodavane nove riječi, pridjevi imenicama, glagoli i sl. Nastao je tako rječnik pjesme; izborom napisanog kreirali smo, svatko svoju, pjesmu./

II:

PJESMA ČETVRTA

*Moj dom.
Moja soba.
Moj mir.
Nas pet i smijeh.*

Zapisala: Maja Šušić

***

I.

*Sat piše poeziju.
Rominja iluzija riječi.
Muk svjetlosti u toplini.
Mir tišine ljudi.
Sjetno korača pospanost.*

I. a

*Sat piše poeziju.
Rominja iluzija riječi.
Muk svjetlosti topline.
Mir tišine ljudi.
Sjetni koraci snova.*

Zapisala: Tina Tomašević

I.

*Tebe daleki otoče
Izoliran idilom kaosom,
Otpuhan ostatak ljetnog lišća
Aktivira čudnovat jesenji
Sastav laganog odsustva
Dok naočali mi se magle
I dok košulja predaje
Tako lagodnost pomalo jača*

/Prvotni vokabular za ovu pjesmu nastao je zapisivanjem asocijacija u vremenskom korzetu, uz nastavne aktivnosti koje su navodile proces: doživljaj – refleksija – razumijevanje – potkrjepa – prijenos.

Ostatak vokabulara je nastao zapisivanjem doživljaja i asocijacija iz trenutnog okruženja. Pjesma je napisana u slobodi, ograničena jedino mentalnim vremenskim korzetom.../

II.

*Ta moja kuća
S ljubavlju postoji
Al gdje dom*

/Metoda: Nakon predavanja koje je bilo višekomponentna terapija, razgovor i pouke pjesama u auditivnom obliku, sve na temu doma./

Zapisao: Tin Kardaš

***

I.

*Duhovi lupaju čvegere
Strah isušuje kreativnost*

*Radim strašno tempirani ručak
Suho se trudim uživati
Sunčeva radoznalost*

/STRKA, riječ koja je označila taj moj dan. Iz svakog pojedinog slova te riječi izniknule su brojne druge, npr. strah, trud, radoznalost, averzija... čijim je spajanjem nastala ova pjesma napisana u ograničenom zadanom vremenu od pet minuta. /

Zapisala: Ema Šimala

***

Nepoznato I

Tiho strpljenje straši hir.

Enigmatična toplina ne poznaje sram.

Prihvatanje nepoznatog opterećuje sigurnost.

Nepoznato II

Tiho strpljenje straši hir

Topla enigma ganja sram.

Poznato biva sigurno.

Zapisala: Kati Kezić

Napomena: Ma za koji se način poticaja na tragu pjesme odlučio, svima je zajedničko postići opuštenost, ukloniti strah od stvaranja pjesme, razbuditi uspavane mogućnosti, iznenaditi. Začudnost u suočenju s kreiranim važan je element AP. Začudnost oslobodi energiju i podrži vlastitost. Slobodu vlastitosti.

Š.

SADA –
KREACIJA
POSTOJANJA

Jelena Alfirević, čitateljica rukopisa ove knjige u nastajanju, ponudila mi je ova tri katrena s naslovima, da im se približim radeći kao apotekar poezije. Važno je melem staviti na otvorenu ranu. Rana se otvoriti može ako stihove koristimo ne da bismo ih analizirali, već doživjeli. Doživljeno se često, u procesu rada, toliko udalji od ishodišta da se ovoga više ni ne sjećamo.

Medicina poezije bavi se promjenama, protjecanjem, snalaženjem u onome što se pojavi. U AP je važna ta posvećenost novim detaljima, rad na novim mogućnostima – koje će od susreta do susreta odlaziti u zaborav, jer su svoju namjenu ispunili. Otvorili su SADA u sebi već prošlo, nužno za buduće sada. Prošlošću će se pozabaviti teoretičari i povjesničari književnosti. To je važan posao koji treba stručno i savjesno obaviti.

Apotekar poezije provocira kreaciju postojanja u SADA koje, čim se ostvarilo, prolazi i novom SADA se okreće.

1. Umrijeti nam je, Kitty?

*Tu ćemo umrijeti, Kitty, i nemoćne su noge moje;
nema izlaza iz ledene šume i nema putova u tmini;
sve je pokrivo i nestalo tragova naših;
klonula mi ruka i mraz je pao na misao moju.*

(iz: Janko Polić Kamov, *Ledeni blud*)

Kada smrt osvjetljava životni trenutak, u radu je moguće ojačati osjećaj vezanosti uz to neko mjesto i uz te neke ljude, što će pažnju onoga kojemu je „klonula (mi) ruka i mraz je pao na misao moju“ u drugom smjeru usmjeriti. Otvoriti stihom izazovne mogućnosti prostora gdje će se jednom zajedno umrijeti. Ne treba analizirati pjesmu, treba je izvrnuti. Kutiju stihova treba otvoriti i razasuti ih u krugu vlastitosti onih koji su ušli u *Apoteku poezije*, noseći u sebi sobom – težinu. Mijenjati bez suzdržanosti napisano.

Kako mijenjati napisano ostavljeno je sukreaciji apotekara poezije i klijenta.

Jedan mogući primjer – prvi korak, ne kao pravilo, već kao ohrabrenje:

1.

*Kitty, nemoćne su noge moje
Izlaz iz ledene šume sa puteva u tmini
Kitty, sve je pokrito, gdje su naši tragovi
Klonula mi ruka u mrazu misli
Pa dalje pokrenuti u pjesmi sleđeno:*

2.

*Ne Kitty, moćne su noge moje
Na putevima u tmini led se topi
Kitty, tražimo naše tragove,
Razgrnimo klonule misli*

ltd.

Naprosto, smjelo koristiti riječi pjesme, zadržati četverostih, kombinirati mogućnosti izlaska iz stanja zaleđenosti. Pjesma je poticajna za rad s ljudima koje depresija vodi suicidalnim mislima. Ne treba se zamarati ni brojem slogova u stihovima, ni pjesničkim zakonitostima snažnog katrena. Janko Polić Kamov taj je posao obavio. Mi sada u toj njegovoj gustoći želimo otvoriti mogućnosti promjene.

Nemoćno je moćno. Osvijestiti i podržati pravo na osjećaje bezizlaznosti.

U njih onda prhnuti povjetarac drugih riječi koje su izvedene iz napisanih, u njima pronađene, jedna je od mogućnosti.

Npr.: *umrijeti nemoćne klonula...*

3.

*Um urla moćno ne, traži riječi
Kitty, ovdje ćemo se vratiti
Otoplino led i izađimo
Da bismo se mogli vratiti*

Čitav niz mogućnosti igre bezizlanošću, zatvorenošću, depresijom, paralizom.

Važno je ništa ne ostaviti tako kako je zatečeno i ničemu ne dati vrijednost trajnosti.

Tim tako pronađenim riječima pisati novi katren, drugog naslova. Zajedno, apotekar – klijent. I to raditi u nizu. Osokoliti klijenta da sam nove katrene u nizu kreira. Znači, u riječima nove pjesme izvesti nove riječi i njima kreirati novu pjesmu. Novi katren.

Dalje isti postupak nastaviti dok se ne uspostavi stanovita lakoća kreacije novoga.

2. I danas živ je - tat

*Na vješalima. Suha kao prut.
Na uzničkome zidu. Zidu srama.
Pod njome crna zločinačka jama,
Jer Hrvatsku mi moju objesiše!*

(iz: Antun Gustav Matoš, 1909.)

Ovdje je Hrvatska u AP došla po lijek. Da bi joj se mogao pripisati lijek bitno je položiti je na Zemlju raširenih ruku i nogu. Položiti je mislima i osjećajem, opisati kružnicu u kojoj će vidljiva biti ne samo kutija boli već i vijugavost granice; ako ju je liječiti, u Matoševu vrijeme ili danas, osvijestiti je „uznički zid“ (tko mu je projektant i graditelj?), sadržaj „crna zločinačka jama“ i ukloniti vješala. Novim pjesmama iz asocijacija koje budi Matošev doživljaj, omogućiti vlastiti doživljaj i sastaviti kolajnu od barem tri pjesme.

Ili: na velikom papiru ucrtati granice, tj. oblik Hrvatske. Pitanje je koje? One iz Matoševog vremena, ili iz nekog drugog vremena, ili ove danas. Sama misao o ucrtavanju Hrvatske na papir sadrži u sebi nemir, a kod mnogih i traumatske reakcije. Mijenjanje granica nekog životnog, geografskog prostora uvijek je izvor trauma. Granice su uvijek i svugdje nešto neprirodno. One ne štite, već zatvaraju. One su obrisi dogovorenog ili nametnutog načina ponašanja unutar njih. One su rubovi nasilja, iznutra i prema vani.

Ovdje je za preporučiti rad u grupi kako bi kolajna pjesama bila i raznolika i velika. Iz tog što nastane u daljnjem tretmanu liječenja, naći ćemo katren i naslov koji će nam pomoći da djelujemo protiv bolesti domovine – prostora na kojem živimo te uklonimo vješala.

3. Utvrde od sna

Utvrde se predaju, ali ne ove od sna.

Nevidljivi bedemi sazidani od rana.

Ja sam tvrđava sa jedinom zastavom srca.

Odolijevam najezdama.

(iz: Jure Kaštelan, *Tvrđava koja se ne predaje*)

„Bedemi sazidani od rana“ zatvaraju našu kutiju boli. Otvoriti nam ju je pažljivo znajući da kružnica u koju se smjestila osigurava mogućnosti djelovanja. Što se događa kada se ne odoli najezdama?

Te najezde je opisati, opjevati. Najezde iz sna, u snu u pokretu predaje. Odložiti utvrde, (u)rušiti bedeme – najprije stihom.

Posložiti sve drugačije u „predaju od sna“, iz „nevidljivih rana“ – „srce na vjetru“ – pod zvijezdama.

Kako krenuti i koji način rada kao impuls ponuditi, vezano je uz više faktora. Prije svega, onaj koji vodi susret AP treba ga voditi iskreno i autentično.

Osobama i pojedincima s kojima se radi treba posvetiti punu pažnju, otvoriti sve moguće senzore koji registriraju gibanje u tom suodnosu.

Iz suodnosa pronaći pravi način rada i doći do pjesme.

Ne bojati se ni prvog doživljaja, ni intuicije, ni prvog poteza, ni moguće greške.

Greške se nikada ne događaju ako se iskreno osjetimo i prepustimo suodnosu i kreaciji.

Izuzetno je važno da se svaki radni susret zaokruži kreacijom nove pjesme, jedne ili više.

U *Apoteci poezije* svako druženje završava kreacijom poezije. I glasnim čitanje nastalog.

T.

POSEBNI
TRETMANI

Čak i ako živimo, trajno ili povremeno, u dolini suza – u suzama je poezija. Suza je ogledalo vode i plamen ranjivosti.

U nekoliko navrata osobe zanijemjele u boli, vodio sam suzama. Pred svakim je papir na kojem suze otječu. Rezanim disanjem, stisnutim vjeđama, intenzivnim prisjećanjem, ili ljušteći luk, otvorimo ranu i pozovemo plač što papir ovlaži da je ispere. Na mokrom papiru drvцем razmazujemo ono sjećanje koje nas je do suza dovelo. Zapisujemo taj stih – dva, ili cijelu pjesmu. Kao da smo izbrazdali bjelinu papira. Upisali smo bore u nj. Bijelo u bijelom drugi ne može pročitati, ako autor to sam ne učini. Pjesma opstaje nevidljiva. Ali ona postoji. I njezin autor je pamti. I ona ga pokreće sebi. Obnavlja mu snagu. Odmrzava.

Na plaži skupljamo oblutke. Slažemo ih u četverored od po pet oblutaka. Ukupno je to pjesma od 20 oblutaka u četiri stiha raspoređena. Što je naslov ove pjesme? Riječ je o stihovima posloženima oblicima oblutaka koje je oblikovalo more.

Pjesmu oblika moguće je unijeti u nosače – košarice, kreirane po želji vlastite mašte i zanatskoj spretnosti. Tako će posloženi oblici biti prenosivi. Kada ih pogledamo odmah znamo što smo željeli izreći, i gdje smo te riječi – oblike sakupili u stih.

Stihove treba umjeti prepoznati. U blizini svakog detalja kao da su se razasuli. Treba ih samo sakupiti. Ono što smo mi, naša vlastitost, naša sloboda u tome, odražava se u načinu kako smo posložili riječi u stihu i stihove u pjesmu. Čak ako se dogodi da smo iste riječi sakupili, što je izuzetno rijetko, svatko ih potpuno drugačije posloži.

Nastojeći opustiti sudionike u grupnom radu u AP koristim ponekad neki jezik za koji sam siguran da nitko taj jezik ne zna, nitko od nas koji smo se okupili. Najradije radim s ovom riječju u cjelini i odvojenim slovima i znakovima:

アベセダ. Svatko, ne znajući što riječ znači, preslika je na svoj papir. I krenemo preslaganjem znakova unutar ove riječi stvoriti nove, vizualno različite riječi, pa potom tim novim riječima napisati barem dvostih o ishodišnoj riječi.

Pisma koja su znakovi-crteži izuzetno su pogodna za ovaj rad. Ona nas zbune, začude i provociraju. Kad se upustimo u kreiranje, ozari nas slobodom znatiželja. Kako nastalo glasno pročitati? To je vrhunac kreacije na ovim susretima. Detalj kojim iznenadim prisutne. Uvijek u tim trenutcima doživjesmo začudnost. Začudnost izgovorene poezije iz cjeline našega bića. Poseban osjećaj. Ne zaboravimo, krenuli smo od riječi napisane na jeziku kojeg nitko u grupi ne poznaje i čije značenje ne znamo.

Procesom kreacije ta riječ, i sve njezine riječi, postale su za svakoga njegov rječnik sasvim osobnih značenja. Stihom pisanim kombinacijom znakovlja ponuđene riječi, dešifriramo znakove-crteže. Pjesma je kreirana i glasno izgovorena. Stih se osjeća i „razumije“ ritmom znakovlja i krije u sebi snažan osobni naboj njegova autora.

Sol pjesme stvorimo od kruha. Otklonimo koru i u veliku krišku kruha, meko *hljeba*, upišemo pjesmu koju smo odabrali za taj tretman. Upisujemo je tankim drvcima formirajući slova razrješenjem strukture mrvica. Pjesmu na različite načine čitamo. Čavrljamo inspirirani pjesmom što nam se u tom trenutku sam od sebe nadaje.

Nakon što smo mnoge asocijacije otvorili, o različitim stvarima razgovarali, na koje nas je potakla pjesma, pristupamo masaži, utrljavanju pjesme u tijelo. Ako to osoba sama radi, za preporučiti je lice – kao najdirektniji kontakt sa svijetom.

S izmasiranog tijela, pakupe se mrvice i daju pticama da ih raspjevaju.

Masira se i u paru, po mogućnosti ramena i leđa, ovisno o dogovoru. Masaža pjesmom je ugodna, nudi niz asocijacija i oslobađa misli. Masirana osoba nosi svoju pjesmu sobom. Umasirana pjesma opušta je i štiti.

Grgućemo suglasnik između dva samoglasnika (npr. *ira ira qui qui ara ara*) na mjestu i u pokretu, sve dok se neke druge riječi iz toga izvora ne probiju i poslože u pjesmu. Ovdje „ispiremo grlo“ stihovima.

Stihom alfabetizirati *analfabete* – program je koji kreiram i istražujem već nekoliko godina. Izbjeglice s raznih strana svijeta u heterogenoj grupi alfabetiziram za jezik koji nije njihov materinski jezik. Ljude koji su *analfabete* i na svom jeziku, potičem pisati i čitati na njemačkom jeziku. U tom radu svaka riječ – pojam, označitelj nečega pred nama svima rađa se (po) prvi put. Brojne riječi su mi se tako nametnule kao izuzetno komplicirane, kompleksno konstruirane, pa čak i nelogične svojom udaljenošću od onoga što bi trebale označiti. Tapkamo u rađaonici već rođenoga jezika. Ovaj rad traži posebnu knjigu, i vjerojatno će se i ona napisati kada se u ovim istraživanjima budem sigurnije osjećao.

Kada promatrate svijet kao pjesmu, uočit ćete svuda u vama i oko vas stihove.

Okusit ćete, osjetiti i omirisati svaku riječ prije negoli je odložite u vaš dnevni ritam da pulsira, da vas s vama i u vama prati.

Ovaj pogled na sve – u sebi i oko sebe i sa sobom kroz sebe – iznjedrio je i *Apoteku poezije*, ukazujući na ljekovitost stiha i moć poezije.

U. PODNEBLJE
PJESNIČKIH
MUZA

Na zajedničkoj nam planeti Zemlji mnogo je podneblja gdje žive pjesničke muze. Ta mjesta treba otkriti i barem posjetiti.

Tu i živjeti.

Pisat ću o dvama takvim prostorima; jedan je na području davne Paganije, a danas administrativno rascijepljen između Hrvatske i Bosne i Hercegovine.

Drugi je *RiNi*, zemlja u virtualnom svijetu. Država u nastajanju.

Oba entiteta-identiteta inicirao sam pa nastaju, njeguju se i razvijaju kao „work in progress“ u suglasju i plesom pjesničkih muza koje preispituju i drugačijim kreiraju naše navike i neiskorištene mogućnosti.

Projekt *Podneblje pjesničkih muza* inspiriran je i oslanja se na poetsku kulturnu baštinu u području između rijeka Neretve i Cetine te Jadranskim morem do otoka Brača, Korčule i Hvara. To je prostor rane južnoslavenske države, između IX. i XI. stoljeća.

Prostor je to ilirskih plemena, prije doseljavanja Slavena. Smjestili su se tu i Rimljani, kratkotrajno Goti, koje je polovinom VI. stoljeća potisnuo Bizant. U vrijeme cara Justinijana, u VI. st., prema arheološkim dokazima, postojalo je tu i ranokršćanstvo.

Podneblje pjesničkih muza danas je smješteno slijedom ratova u dvije države, kako rekoh, Republiku Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu, od kojih je RH dio EU. Razmrvljeno, izmučeno podneblje, poetika rane, živa rana i danas.

Muze poezije tu caruju, melem su i nada.

Realizaciju ovoga projekta započeo sam 2013. godine, i razvijam ga sasvim postepeno, ovisno o mogućnostima i poticajima te o razumijevanju za ovako postavljen projekt.

Vrlo tijesno surađujem s književnom strukom, prevoditeljima, umjetnicima i drugim zainteresiranim.

Rodne kuće pjesnika toponimi su ovoga projekta. Pjesnici se rađaju, ne umiru. Inspirirajući se njihovim djelima, stižemo do kuća u kojima su rođeni. Tu dovodimo svijet. Tu se *opoezujemo*. Osvježeni, osokoljeni, odlučno se razidemo svijetom, kako bismo se opet ovdje vraćali.

Pjesnika i pjesništva na tome području, i s toga područja, toliko je da se može govoriti o *opoezovanom* podneblju gdje obitavaju pjesničke muze.

Izražava se na četiri jezika (latinski, talijanski, srpski, hrvatski) i na tri pisma. Hrvatska pisana kultura npr. datira još iz razdoblja ranoga srednjeg vijeka, a nastaje u obliku kamenih natpisa, grafita, rukopisa i tiskanih knjiga. Danas se neki od tih tekstova, glagoljski, nalaze u više od šezdeset biblioteka diljem svijeta, a jedna je od njih Staatsbibliothek u Berlinu.

Osim na trima pismima, latinici, ćirilici i glagoljici, poezija je nastajala i nepisano. Na popis UNESCO-ve nematerijalne kulturne baštine uvrštena je ganga. Ganga je način pjevanja i poezija u distihu upravo s područja Podneblja pjesničkih muza.

*Oj livado bil' se orat' dala
Di je mala suze prolivala*

Poezija jest posebnost, ali će postati i kulturna vrijednost tek kada se kao zajednica svjesno odlučimo za to.

„Nevinost čula razvezat će nepoznate mogućnosti stvari. Nosnice će da usrču u se ognjevitija saznanja nego kad šuma, od vreline akacija i drugoga bilja, nego kad klis od zapaljene kadulje zatrepti i zamiriše.

Ljudska bića pretvorit će se u eternu bajku genija i anđela, u kojima će da zadrhti iznevjereni san slikara i vajara, i ljepota cijele one umjetnosti koje nema.

Glas čežnje izlit će, kroz svoja vajkanja, onaj nepoznati ton pijanstva u kojem će, saučesno, da zajecaju i zaplaču i da se oglase Lovreć i Cista, Lokvičići i Tamnice, Krivodol i Poljica, Zagvozd i Proložac.

Jer tu sam, iz duduka gajde, čuo radosnu vijest da Veliki Pan nije mrtav.“

(Uspavanka iz Krivodola – Tinova pjesma u prozi)

Projekt je na tragu ove pjesme u prozi Augustina Tina Ujevića (1881. – 1955.), pa je tako djelo ovog pjesnika utkano u cijeli pjesnički krvotok koji ovim podnebljem pulsira, a simbolikom Tinova boemskog šešira imenujemo tog pjesnika inspiratorom i pokroviteljem ovih događanja.

Za ovaj projekt posebno su važni izvrsni, nadahnuti prijevodi ili prepjevi reprezentativne poezije pjesnika. Izvrsni ili nikakvi! – to je moto pod kojim nam je djelovati. Posebno na prevoditeljskom segmentu.

Radi se o nizu perli ove pjesničke kolajne: antologijski izbor – izvrsni prijevodi – reprezentativna dvojezična izdanja – inspirativan, primamljiv, kreativan, performativan način prezetancije – hodoljublje Podnebljem gdje pjesničke muze caruju – prezentacija ljekovitog bilja i čajeva te prvoklasna izvorna kulinarska ponuda.

Detaljima ovog projekta nije mjesto u ovoj knjizi. Želim konstatirati da je ovo područje potencijalna *Apoteka poezije*, snažne ljekovitosti. Podneblje u cjelini i u detaljima pjesničkih toponima. *Podneblju pjesničkih muza* tako pristupam i takvim ga drugima želim približiti, osvijestiti i ponuditi.

V. RiNi - BALANCE
WITH HUMAN -
BEINGS AND NATURE
-THEY ARE ONE

Poezija je u prostoru. Poezija je u nama. Poezija je u jeziku. Poezija je jezik.

AP djeluje *opoezujući* svijet u nama i svijet oko nas. Stih osvjetljava detalj i kreira nove svjetove. Potiče spoznajni proces. Rita Soyizwapi spisateljica je iz Južnoafričke Republike s kojom učim engleski jezik. Radimo to izmjenjujući vlastite zapise o različitim temama. Kada smo radili tehnikama *Apoteke poezije*, otkrili smo mogućnosti kreacije novog svijeta, državice u nastajanju. Dogovorili smo propitati što više tema koje se pojavljuju pri uspostavi i organizaciji novog prostora na principima države. Uvijek tražimo ritmičku, u stihu zapisanu, jasnu misao i njezine posljedice pri kreaciji četverostiha.

Statut ove naše zamišljene države je pjesnička kolajna u čije stvaranje smo uključili po jednu osobu iz Japana, Brazila i Kine, sve online Ritine studente. Tri puta tjedno nas dvoje razgovaramo, dograđujemo i kreiramo potrebne poetske zakone.

U susretima s drugima od njih polazimo provjeravajući ih i dorađujući ih do forme s kojom smo zadovoljni. U potrazi smo za prostorom u kojemu se čovjek osjeća čovjekom bez ostatka. I priroda. I životinje.

Gdje ni podrijetlo, ni boja kože, ni socijalno-političko-običajni prostor primarne države ne definira ovo zajedničko. Prostor u kojemu se oživotvoruje interes za podneblje življenja – instinktom, intuicijom, komunikacijom i međusobnim uvažavanjem. *RiNi* poetska kolajna u nastajanju na neki način provjerava što nam je odista potrebno i kako bismo rado(sno) živjeli. Stih pomaže spoznati ono što nam je odista potrebno. Stih je poput skalpela kojim urežemo u tkivo. Čistimo ranu i liječimo je.

Prvi osnivački zakon koji smo propitali i na kojem smo radili zakon je balansa. Ne balansa između nečega, već balansa čovjeka i prirode.

Čovjek u prirodi, priroda čovjeka. Životinja u čovjeku, čovjek u životinji. Dakle, uspostavljanje prostora u kojemu se ne vlada, već živi. Ta dimenzija ovladavanja nekim prostorom i vladanje nekim ljudima prvo je s čime smo se sreli. Osvijestili smo ratobornost da se uspostave neka pravila samo za neke, da se odmah razluči naše i tuđe, da se svojim vlada, a tuđi su potencijalna opasnost. To su intenzivna iskustva svakoga od nas o tome kako je uređen život u državama iz kojih dolazimo. Projekt smo započeli jasnim: što nam ne treba, iako je to dio državne politike. U tom smislu smo i pojam balans primijenili kao uključivost svih u tom podneblju. Ne postiže se balans kontrolom disbalansa koju čovjek uzrokuje razarajući prirodu i ubijajući životinje. Balans je jednako pravo svih na rađanje, starenje i umiranje. Isprepletenim, slobodnim djelovanjem, balans je razmjena potencijala, plodova i mogućnosti svih u tom prostoru.

Za nadati se je knjizi sa stihovima nastalima u ovom traženju.

Ovdje dva primjera iz rukopisa u nastajanju:

PASSING BY

*My hometown watching
Us together
I remember not when last was it
Walking smile my brother
mom and dad*

...

LAUGHING TROUGH PAIN

*Hanging agitated
In a fetal position
But still I see the joy in laughing
Shot into my nostril*

*The ball I sneezed
And woke me up*

Nikome od nas, koji smo dio ovoga procesa, engleski nije materinji jezik. Jedna od prednosti rada na jeziku u kojem se nismo rodili jest slobodnije kretanje među gramatičkim i lingvističkim pravilima. Zaigramo se riječima jer ih tražimo za ono što želimo izreći. U tom traženju nismo ponekad ni sigurni kako bismo se izrazili na materinjem jeziku, a kamoli na engleskom. Zaigranost, znatiželja odista nude često začudna rješenja. Važna i ljekovita karakteristika poezije je začudnost.

Z. APOTEKAR
POEZIJE,
zvanje i poziv

Na razne načine zainteresiraju se i obrazuju apotekari poezije. Praksu i teoriju, usko vezanu uz praksu, doživjeti je u okviru studijskih izbornih predmeta, na raznim izlaganjima i radionicama. Kako je važno ući u bit AP, razumjeti njezinu filozofiju i usvojiti znanja i tehnike, školovanje je posloženo u sedam modula različitog trajanja.

- I. Uvodno predavanje – 135 minuta, upoznaje se zainteresirane s osnovnim postavkama i mogućnostima *Apoteke poezije*.
- II. Tri radionice, svaka s različitom temom, označavaju nastavak obuke. Radi se intenzivno 21 sat raspoređen od petka do nedjelje.
  - a) AP – poticaj kreativnosti
  - b) AP – promjena perspektive za poticaj novim idejama
  - c) AP – izlazak iz jednosmjernih ulica, stihom rasplesti zapleteno
- III. Pet radionica, svaka posvećena tematskoj cjelini; intenzivnih 21 sat od petka do nedjelje.
  - a) AP – rad stihovima na doživljaju
  - b) AP – od doživljaja do stiha
  - c) AP – pjesničko djelo i vlastiti stihovi u interakciji
  - d) AP – slika i stih, zemlja i stih
  - e) AP – portret, moje tijelo
- IV. Sedam radionica, fokusirane posebne teme; intenzivnih 21 sat od petka do nedjelje.
  - a) AP – u riječi iz riječi rođeni, škrinja riječi
  - b) AP – višeznačnost izrijeke i štiva
  - c) AP – zadnje želje, zadnje riječi
  - d) AP – ljepota i snaga psinke
  - e) AP – izgovoreno i neizgovoreno
  - f) AP – kako školovati znatiželju

g) AP – u potrazi za vlastitim ritmom

V. Tri radna tjedna, sedam dana svakodnevno 6 sati, različite teme, praksa i teorija.

a) AP – poezija i bolest

b) AP – poezija i trauma

c) AP – poezija u svakodnevici

VI. 30 sati prakse plus jedna radionica, 21 sat od petka do nedjelje.

a) praksa prema interesu i u raznim institucijama

b) AP – u prevenciji, supervizijski razgovori

VII. završni rad i obrana rada, (završni radovi objavit će se u zborniku radova).

Moduli se mogu pohađati navedenim redoslijedom ili prema vlastitoj odluci. Svaki modul se certificira.

Kada se završi uspješno cijeli program dobiva se naslov – apotekar poezije.

Školovanje se odvija na hrvatskom, njemačkom i engleskom jeziku.

Ž.

PROTJEKANJE
STIHOM, NIKAD
(NE)DOVRŠENA
PJESMA

Zvanje APOTEKAR POEZIJE želi naglasiti horizontalni prijenos iskustava, komunikaciju, razgovor, suodnos klijenta i apotekara. Terminologija s kojom se susrećemo u radu AP traži inventivnu doradu.

Stihocept – rukom je ispisana uputa za djelovanje između dva susreta.

Prah stiha – jesu slova (glasovi) od kojih je bitak stiha kreiran.
Vrisak – centralni stih koji pokreće.

Vitruvijev četverostih – spoznati dometi vlastitosti.

Nedovršena pjesma – mogućnosti pomicanja granica.

Jednokratni susret otvara mogućnosti procesima AP.

Sljedeća četiri susreta artikuliraju temu i otvaraju ranu.

Slijedi osvještavanje i tretman.

Kreacija paraliteta stiha i egzistencije.

Napomena: Sada kada ste pročitali ove stranice, vratite se na napisano u zelenom pravokutniku, lijevo i desno na stranicama koje prati ovaj rukopis. Čitajte to sasvim odvojeno, ne pogledavajući što piše u poglavljima. Raznolikost rada i mogućnosti *Apoteke poezije* tražile su od mene razbarušenu knjigu, bez kronologije ili obaveze kompaktnosti onoga o čemu pišem. To što većina poglavlja donosi razna iskustva i primjere, zahvaliti je bogatstvu prakse i želji da se pokaže sva (im)pulzivnost i razbacanost stihova, u nama i svuda oko nas. Kada ih skupljamo činimo to u dijalogu, u grupi, u raznim situacijama, s različitim namjerama, pri kreiranju i realizaciji projekata, ukorijenjeno u jeziku i preko njega, u vratolomijama,

iznenađenjima, promjenama perspektive, kreaciji novog, dekonstrukciji i rekonstrukciji svakodnevice.

Začudnost doživljaja = ljekovitost poezije = filozofija stiha AP.

U ZELENOM OKVIRU

I.

Umjetnost je izraz vlastitosti njegova kreatora. Izraz raznolikih potreba čovjeka realizira se na različite načine. Izraz čovjekove slobode opredmećuje se u umjetničkoj kreaciji. Izraz slobode je odgovornost umjetničke opredmećenosti.

II.

Umjetnost je važan element sadržajnosti svijeta. Zahvaljujući umjetnosti čovjek osvijesti odakle dolazi u svijetu sve postojeće i kreira nešto novo.

Bez umjetnosti vjerojatno bi i čovjekov se mozak osušio i nestao. – mišljenja je Joseph Boys. I ja se s ovim potpuno slažem.

III.

Pitanje je, naravno, kako poticati umjetnički izraz. Svaki izraz čovjekove potrebe i slobode je umjetnički izraz. Svaki čovjek je umjetnik, reče Boys, i tome nemam ni što oduzeti niti dodati.

Pitanje je, naravno, kako razviti i njegovati umjetnički izraz. To je prije svega upit o poticanju i njegovanju znatiželje. Kako školovati znatiželju?

IV.

Znatiželja je željaZnati i znatiželja. Željeti i Znati isprepleću se u našoj egzistenciji. One su esencijalno u našoj egzistenciji.

V.

Kad se znatiželja skriva čovjek oboli. Razotkriti znatiželju prvi je korak k ispunjenom, sadržajnom životu.

VI.

U svakoj umjetnosti ljekovito djeluje oslobođena energija kreacije koja se oformi u djelu, u formi kreaciji.

Kada je kreator svjedok vlastitog djela, njim kao da zavlada začudnost: „ovo sam ja stvorio!“ Začudnost ohrabruje i jača samosvijest.

VII.

„U konačnici, umjetnost nije ništa drugo nego izraz za najveće zahtjeve forme i nužnosti onoga što se mora učiniti u budućnosti u usporedbi s nesrećom koju je društvo prihvatilo.“ (Joseph Boys)

VIII.

U potrazi za budućim jedino umjetnost može revitalizirati život. Oslobođeni izraz vlastitosti iz zatvora općeg i općenitog mijenja sadašnjost i utječe na budućnost.

IX.

Izraz vlastitosti izrazi se u dosluhu sa sobom samim, na šapatu vlastitih unutarnjih glasova, iz galerije pohranjenih slika svijesti i podsvijesti.

X.

Stih je jedna od mogućnosti (pre)komponiranja i kreacije novog iz razasute stvarnosti. Stih je prvi govor sveMIRA. Čitljivo u kaosu.

XI.

U stihu je glazba iz pulsa njegova kreatora. U glazbi je pokret i spiritualnost. Pokret spiritualnosti. Spiritualnost pokreta. U pokretu je drama prvog koraka uvijek i iznova. Drama prvog koraka je stih.

XII.

Čovjek je kreacija evolucije. Čovjek je umjetničko djelo. Čovjek je najsavršenija kreacija nesavršenosti. Nesavršena savršenost u odnosu s drugim realizira sebe i svijet oko sebe. Savršena nesavršenost vlastitim djelovanjem dograđuje nezavršeno. Ostvarivanje (do)izgradnje od vlastitog materijala u sebi prepoznatog i po svijetu razasutog. Čestica i potpunost svemira.

XIII.

Lice je deseti dio ukupne visine. Toliko je lica na planeti koliko je visina tijela. Svako različito i neponovljivo. U svakom licu druga su lica koja sobom nosimo i maske koje mijenjamo.

Što umiju lica? Što umijemo licem? Umivamo lica kapima umivenice. I suze su kapi umivenice. Kada plaćemo umivamo se.

Otvorena je šaka jednaka licu.

Šaku na lice staviti možemo. Lice u šaku skloniti.

Lice kao šaka za sva lica našeg odrastanja. Sve ih u naše lice trenutka posložiti.

Duljina stopala jedna je šestina čovjekove visine. Na šestini visine stojimo. Uspravno. Je li i uspravni? Jer jedno drugo ne isključuje.

Jedno bez drugoga može.

Uspravno uspravni između neba i zemlje u posudi tijela, treptaja i disanja.

Kada raširimo ruke izmjeriti ćemo našu širinu jednaku našoj visini.
U pupku centar. Centar nas samih i centar svijeta u nama.

Sve to zaigra. Poetika kretanja. Kretanje je promjena.

Uvijek novi stih. Uvijek nova pjesma.

XIV.

Stih je prije djelovanja. On se pojavi. Treba ga uočiti i zapisati.

Stih prethodi djelovanju, ali djelovanje nije prirodna posljedica stiha.
Iz stiha se može djelovati. Stihom se spoznaje. Stihom se osvještava.

Stihom se imenuje. Stih je na tragu misli misao sama.

XV.

Kada se stih glasno izgovara, on se iz usne šupljine raširi u tijelu. Stih se cijelim tijelom doživljava. To je vrlo važan doživljaj koji na razne načine AP potiče.

Iz tijela glasom tijelo stihom doživljavamo. Pri izgovaranju stiha imamo osjećaj otvaranja nečeg u nama. Stih nas, glasno govoren, može i do plača dovesti. Onog oslobađajućeg plača, neimenovanog razloga. Imamo osjećaj da nam se volumen povećava. Volumen rezonantne kutije nas samih. Mi sebe same čujemo doživljavajući se. Drugi nas također doživljavaju slušajući nas. Stih je blizu nas, mi sami u stihu. Onaj koji stih govori, sebe zvonkim čini.

XVI.

Mi smo škrinja naše tajnovite posebnosti. U kružnici kvadrat. U kvadratu kutija. Sklopljene linije što se produžuju u pravce. Pravci kretanja na vjetrometini. „Igračka vjetrova“. Udarci u cjelinu naših nepoznatih mogućnosti. Nesavršenost kružnice. Krug SveNeMira. U AP otkrivamo se, pratimo se i volimo se – stihom. Slapom stihova.

XVII.

Trenutak slike. Sadašnjost slike. Riječ u stihu.

„... ako postoji filozofija poezije, onda mora ta filozofija nastajati i uvijek iznova nastajati iz slučajno dominirajućeg stiha, iz potpune posvećenosti izoliranoj slici, u najtočnijem smislu iz ekstaze nove slike...“ (Gaston Bachelard, Poetika prostora, u uvodu).

XVIII.

Tražiti začudnost, začudnost u stvorenom, začudnost u stvaranom, ljekovitost stiha apoteka poezije.

XIX.

Koju prvu emociju doživi dijete rađajući se? Što prvo osjeti? Čuđenje!

Čuđenje je kompleksna emocija. Da bi se čudio, moraš biti iznenađen. Izvan očekivanja nekog poimanja. Dijete se rađa u svijet koji nije njegov, nema očekivanja, ni o čemu nema znanja niti iskustva. Dijete se čudi.

AP začudnost potiče i njeguje stihom.

XX.

Tek naučivši hodati, dijete je brzo i usmjereno predmetu koji želi dohvatiti. Ono zapinje i sasvim nezaštićeno pada prema naprijed. Zaplače ili ne, ali gleda oko sebe pogledom tražeći mamu. Taj prvi, primarni, nezaobilazni doživljaj sebe i pogled oko sebe, inspirativan je za načine rada u AP. Potražite u knjizi primjere u kojima u bjelini ruka ispisuje liniju vodeći je do riječi i do stiha i do pjesme što se glasno u tijelo, glasom tijela smjesti. I u svijet uputi.

XXI.

Dalje nastavite sami.

RECENZIJE

a) IZ PROCESA NASTAJANJA
KNJIGE PIŠU: Jelena Alfrević,
mag. philol. croat. Karla Schühler
Njegrić, mag. phil.

APOTEKA POEZIJE – TRAJNI POZIV NA SLOBODU LJUDSKOG DUHA

Iako je u svojoj Državi izrazito oštrim perom kritizirao pjesništvo¹, još je Platon u 5./4. st. pr. Kr. zastupao indikativnu tezu kako je „poezija bliža istini nego povijest”. Osviješten tom spoznajom, i prof. Eterović svoj istraživački interes usmjerava poeziji, i to njezinoj filozofičnoj, ali ljekovitoj naravi. Na izvoristu pisanja – emociji – Eterović ispisuje ideje, događaje iz prakse, sjećanja, semantičke apotekarske zabilješke, fanatizam zanosa i stvara, kako sam navodi, razbarušenu knjigu – filozofiju stiha *Apoteke poezije*, a sve to vođen iznimnom osobnom Znati-Željom. Poezija ga zanima jer „ona je SADA, kreacija postojanja u SADA koje čim se ostvarilo prolazi i novom SADA se okreće”. Ona je ogledalo stvarnosti – istina.

Pohađajući kolegij prof. Eterovića Poezija i trauma u ljetnom semestru 2019./2020. god. paralelno sam iščitavala *Filozofiju stiha Apoteke poezije*, prateći knjigu u nastajanju. Bili su to moji prvi susreti s ovakvim pristupom poeziji, izvan uobičajenih književnopovijesnih i književnoteorijskih okvira. Provokativan, kreativan i Znati-Željan za vrijeme virtualne nastave u doba COVIDA-19, prof. Eterović uporno je iza računalnih ekrana tražio istinu – skupinu studenata sa svim našim manama i vrlinama, talentima i ranama. Tražio je najvrjedniju od svih – ljudsku dimenziju, putem poezije. Poetiku poezije u čovjeku.

Kao što je Ottmar Ette (2005.) „označio” stil R. Barthesa izloživim, ni Eterovićev način nije odrediv, nego izloživ. Uistinu, stilom pisanja nerijetko podsjeća na R. Barthesa svoga vremena. „Njegovo mišljenje/pisanje avangarda štiti od prelake konzumacije kao od skleroze, ukočenih duhova” (prema: O. Ette). Eterović u narativnim obrascima ove knjige kroz filozofičnost stiha redovito dijalogizira sa

---

¹ Pokazuje se kako je uvriježena predodžba o Platonovu omalovažavanju pjesništva (ipak, op. J. A.) pogrešna. U: S. Stamatović, „Zašto je Platonu filozofija bila najveća muzika?“, *Filozofska istraživanja*, 36, br. 2, 2016., str. 203.

životom i svijetom. Traži dostojnog recipijenta „aktera”, to jest svakog sugovornika otvorena istini (najprije prema samome sebi). Apotekar poezije, zvanje i poziv, pritom nudi izlaz iz jednosmjernih ulica, rasplitanje čvorišta ponad rana ljudskih duša. I otvaranje slobodi – životu – pjesmi, u pjesmi i s pjesmom.

Eterović je sklon simbolici. Dok u *Poetici rane* nudi crvene okvire naturalističke dimenzije („**Crveni okvir je međa bjeline. On je urez označene rane...okvir zaustavljenog trenutka. Crveni okvir vrišti nad ponorom skrivenog...u njemu nerazriješeno postaje vidljivo.**”, 2018.), ovdje nudi zelene okvire metafizičkih dimenzija u kojima su razrađene teze o ljekovitosti umjetnosti („**Stihom se spoznaje.**” – „**Svaki čovjek je umjetnik.**” – „**Čovjek je umjetničko djelo.**” – „**Bez umjetnosti vjerojatno bi i čovjekov se mozak osušio.**” – mišljenja je Boys, jednako kao i Eterović), od I do XXI (asocirajući na vrijeme od dvije tisuće godina) koje se mogu iščitavati kao zasebno štivo. Zalazeći u psihologiju boja i govoreći o njihovoj kromatskoj simbolici, nalazimo kako crvena, među ostalim, predstavlja opasnost, boju krvi – ranu (crvenog okvira), a zelena prirodu, sve što raste i razvija se – novi život (zelenog okvira). Zelena je i boja jedne od najljepših ljudskih osobina – empatije, emocionalnog uvažavanja drugoga. Prema tome, zeleni okvir *Filozofije stiha Apoteke poezije* dolazi kao pandam – štoviše, lijek – crvenom okviru *Poetike rane*. U svojoj srži altruističkoj filozofičnosti Eterovićeve stiha cilj je (is)korak prema sveMIRU.

Njegovo pisanje sačinjeno je od odlomaka čiji je redoslijed alfabetski, ali koji ne dozvoljavaju konačno uobličenje i fiksaciju. Fragment je ovdje u službi dinamiziranja teksta i dinamitiranja svakog okoštavanja značenja. Mogli bismo kazati kako je jedina tzv. fiksacija *Filozofije stiha AP* fiksacija u *alephu* kao sinonimu za beskonačnost – filozofije i(li) života.

Eterović zna za naglu promjenu akraatičkog u enkratički diskurs: kako pobuna može biti ugušena, fiksirana i konzumirana. Ipak, *Filozofijom*

stih AP ispisuje svojevrsnu pobunu protiv tradicionalnog, kanonskog mišljenja i pisanja. Ne nameće granice i ne pridaje tekstu knjige konačno označeno. XXI. *Dalje nastavite sami* – U zelenom okviru – ne zatvara pisanje. Svaki čitatelj je potencijalni sudionik pisanja umjetnosti filozofije *stih* AP. Stoga autor na jedan nov način teatralizira poeziju, teatralizira ju svojim novim pristupom i svojim pisanim izričajem. I to u značenju teatralizacije kao obezgraničavanja jezika – jednako nepropadljivosti – slobode ljudskog duha.

Ako mu je u središtu čovjek, upisuje li se Eterović *Filozofijom stih* *Apoteke poezije* na mjesto „rubne” znanosti? Pitam se možemo li govoriti o avangardnom – kubističkom pisanju, upravo i u području znanosti. A prema tome o Eteroviću kao paradoksičkom vrhunskom suvremenom misliocu, na tragu Barthesa.

Naizgled hermetičan, Eterović je fascinozum vrlo jednostavnog (ljudskog) pristupa, jer „prisiljava” na samo-razmišljanje i samo-pronalaženje, ali i na samo-djelovanje kao ključan element samo-spoznaje. Samo-spoznaja kao preduvjet slobodi ljudskog duha ono je što možemo očekivati primjenom metoda *Apoteke poezije*, a ona se u knjizi i sugerira na posljednjim stranicama svojevrsnom formulom filozofičnosti *stih*a: *začudnost doživljaja = ljekovitost poezije = filozofija stih* AP.

Konačno, autorovo pismo cijelo je u službi žive živorodne umjetnosti, one koja je i smisao i sloboda. Nastavljajući na inovativne metode *YellowFish*-a (objedinjene pod tim imenom 2015. god.) Eterović, apotekar poezije, ovdje poput ribara hvata slova, riječi, oblike, događaje, sinestezijske slike prirode iz mora života – u pjesmu.

Iako ingenioznim osebujnim stilom ponegdje podsjeća na barokne književnike mislioce, brojem svojih dosadašnjih publikacija: *Oštrica dijagonale*, *Iz raskoraka u korak ljekovitom snagom poezije*, *Koliko je*

stvarna stvarnost, Poetika rane, Kako je pitanje postalo odgovor i njihovom sadržajnom strukturom približava se svom razvidnom i temeljnom cilju – nauku antičkih filozofa o životnim istinama. Usudila bih se reći kako je tkivo ove knjige znanstveno-književnog karaktera, te upravo stoga na nov način iznenađuje i vezuje čitatelja dimenzijom užitka u čitateljsko-spoznajnom činu. Ispisuje li ovaj barthesovac svoga vremena novi, eterovićevski, pokret – samo vrijeme će pokazati.

Jelena Alfirević, mag. philol. croat.

RIJEČ U MENI MNOME ZAHVAĆENA

Postoje riječi koje ostaju nedorečene u svojoj izrečenosti i postoje riječi koje i neizrečene nose svoju dorečenost. Negdje između te dvije krajnosti odvija se životnost ovog našeg svakodnevnog. Negdje u raspuću tih datosti kriju se naši uviri i izviri, smiraji i nemiri, negdje u procjepu riječi i bezriječi utkan je život. Život s hukom svojih gorostasnih uspona i padova, strm i bregovit, tih i ravan, plošna udolina koja gubi rubove u izmaglici nadolazećih stoljeća. I jedna duša razapeta poput jedra koja hita kroz ovo olujno sada noseći svoj sud i usud kroz dane koji joj se daruju, koje vremenu krade, koje poput bisera zarobljava u svoja sjećanja.

Na tom platnu šarenolikosti razliku su se stihovi rođeni iz dubine jastva, stihovi koji su svoj prvi krik doživjeli u praskozorje svakodnevice. Stihovi su to nošeni u posteljici vlastite nutrine i porođeni rukom vještog apotekara poezije čija uloga nije iste stvoriti nego im pomoći da se osvijeste, prodišu, dogode... Možda su naizgled razbacani i nedorečeni, kao i život sam u sebi, naizgled teško smišljen, poput raznolikih švrljotina u razlistanoj svaštari. Ne izgledaju li i zvijezde jednostavnom oku promatrača razbacano, neorganizirano, nedovršeno? Nije li njihova veličina upravo u rubu beskraja koji ostaje nedorečen u svojoj životnosti?

Ovo možda nije knjiga za svakoga, iako je svakome namijenjena. Ovo možda nisu reci za neke odrasle ozbiljne ljude koji u svemu traže brožčani red. Ovo su nakupine životnosti darovane budnim sanjarima, onima koji još imaju hrabrosti zaroniti u vlastitu nutrinu i iz nje iznjedrili jedan potpuno novi svijet. Ovo je knjiga za Odiseje svakodnevice koji tragaju za pravim ja unutar sebe samih. Potrebna je odvažnost za takvu avanturu, potrebna je hrabrost posegnuti za poezijom, jer opoezena riječ mijenja, ključa, rađa...

Raditi na prvim retcima ove knjige, promatrajući kako nastaje, propitkujući je i ispitujući joj granice, bio je izazov i zadovoljstvo. Ulazeći u diskurs s njom ulazila sam u diskurs vlastitih svjetova i to je njeno bogatstvo, to je njena snaga.

Duboko vjerujem da smo svi mi škrinje pune riječi, izrečenih i neizrečenih, dosanjanih i nedosanjanih, svjesnih i nesvjesnih... Riječi snažnih kao što je svatko od nas snažan u svojoj velebnoj krhkosti. Riječi koje nam i rođeno sjećanje zaboravlja. Riječi koje se u vedrim visinama naših jastava obrušuje svojim pogledom na magle koje se tmaste nabijaju u udolinama naših prosječnosti. Treba hrabrost usuditi se iznjedriti te riječi, dopustiti im da postanu poezija vlastitog života. Ova knjiga sa svojom razigranošću pokušava izazvati upravo na to...

Apoteka poezije vrelo je koje svojom svježinom izaziva svoje konzumente na životnost...

Karla Schühler Njegrić, mag. phil.

RECENZIJE O NAPISANOM:

dr. sc. Nives Treščac Delija

O napisanom

Knjiga *AP supstancija – vlastitost – djelovanje*, autora Nikše Eterovića govori o njegovoj inovativnoj i kreativnoj metodi nazvanoj *Apoteka poezije* koju primjenjuje u svom terapijskom i nastavničkom radu te u scenskim projektima. *Apoteka poezije* jedna je od metoda iz autorova vlastitog programa pod nazivom *YellowFishMethod*.

Taj program ili način rada uključuje brojne inovativne tehnike ili metode umjetničke terapije. Među njima se naravno mogu odrediti razlike u metodologiji, načinu izvođenja, primjeni sredstava, očekivanim ishodima. Međutim čini se da za autorov pristup u terapijskoj praksi i u pratećoj teoriji nije presudno uspostavljati strogu metodologiju, disciplinarnu demarkaciju. Ono što znanosti izučavaju i priopćuju logički oprezno, Eterović propituje i izgovara poetski iskreno. U ovoj knjizi objašnjena je i prikazana terapijska metoda umjetnošću nazvana *Apoteka poezije* u kojoj stih ima „ljekovito“ svojstvo.

Prikazan je način rada s pojedincima i grupama. Sve je potkrijepljeno brojnim primjerima iz bogate višegodišnje prakse. Međutim, ovo nikako nije samo zbirka zabilježenih iskustava s terapijskih, kreativnih radionica već je to i jedan entuzijastičan, poetiziran i iskren stav o umjetnosti i njezinoj filozofijski intrigantnoj prirodi, izvorima i moćima. Tema umjetničke kreativnosti i njezina porijekla ne zaklanja se ovdje u sigurne skuti povijesnih znanja i teorija. Život, kreacija i začudnost ovdje su inspiracija za promišljanje. Život koji nije sustav fiksiranih relacija i sigurnih putanja. U ovoj apoteci nema univerzalnog lijeka za prosječnog, općeg čovjeka.

Samosvijest, jastvo, emocije, neka su od pitanja kojima se ova knjiga bavi, a koja se ovdje tematiziraju bez uplitanja u gustu mrežu teških pojmova zatvorenih u kodeksu znanstvenosti, njezine objektivnosti, jednoznačnosti, ponovljivosti.

Neponovljivost i jedinstvenost ljudske individue ovdje je aksiom koji se ne treba dokazati, to je postulat od kojega se ovdje polazi i koji svoju smislenost i opravdanje nalazi u rezultatima, kreacijama i spoznajama koje proizlaze iz primjene ovih tehnika. U *Apoteci poezije* autor objašnjava i oprimjeruje iskustvima iz prakse procese versifikacije „detalja“ iz vlastite unutrašnjosti i svjetske vanjštine na putu ka cjelovitosti ličnosti. Ovdje prikazana praksa potiče kreativnost i formiranje izraza kao objektivacije unutrašnje pokrenutosti i „nemira“ zaustavljenog u „detalju“.

Rezultat u primjeni metode *Apoteke poezije*, ako je riječ o stihu, nije namijenjen estetskoj procjeni nego individualnoj samopotvrdi, ovjerovljenju vlastite ličnosti. Za taj stihotvorni rezultat u ovoj apoteci dobije se pljesak od sudionika u grupi, dobije se prihvaćanje u zajednici. Mora biti da dobro djeluje i na samopouzdanje jer autor ističe da ovdje opisani procesi vode pojedinca do „začudnosti“ kada vidi da je postigao ono što je smatrao nemogućim. Kada postigne stih. Ta začudnost nad vlastitom kreacijom po riječima autora „jača samosvijest“. „Jača socijalnu interakciju, pripadnost zajednici“.

Iskrenost ovdje nije najavljena kao glavna tema ali je jako važna. Za nju je, vidimo potrebno znati disati, opustiti se, vjerovati terapeutu i grupi, vjerovati zamijećenom detalju. Potrebno je i biti hrabar. Radi se o igri skrivenog i neskrivenog, igri klijenta i apotekara, igri u jednoj osobi i grupno. Igra je to jastva i identiteta, trajanja i trenutka, detalja i cjeline. *YellowFishMethod* osim terapije poezijom ili „liječenja stihom“, gdje glas, riječ, rezonantnost omogućuju transmisiju iz skrivenoga u neskrivenost, uključuje i rad s drugim oblicima izražavanja kao što su boja, crtež, pokret.

Ovdje je na djelu polimodalna terapija ekspresivnim umjetnostima koja uključuje razne tehnike i ne omeđuje granice među njima. „Ljudska duša“ ovdje se izražava na razne načine. Traži put ka neskrivenosti kroz stih, boju, crtež, scenski pokret. Apoteka poezije prvenstveno je metoda koja potiče ekspresiju i kreativnost putem

stih, a ponekad je to rad preko književnog predloška poput, primjerice, Viripajevih *Iluzija*. U tom primjeru isprepliću se versifikacija detalja kao osnovno sredstvo Apoteke poezije i dramska terapija ili bolje reći namjera autora kao profesionalnog terapeuta da „pronađe predstavu“, da artikulira prostor scenske igre. To govori da je svaka metoda uključujući i AP neraskidivo vezana s autorovom osobnošću koja se teško može odvojiti od njegova profesionalnog angažmana i životnog poziva. U svom kreativnom stvaralaštvu, pri režiranju predstava autor koristi sredstva Apoteke poezije. Proces kreiranja je ono što ga zanima a prepuštanje intuiciji i povjerenje u nepredvidivost i spontani akt načini su koji dovode do pronalaska-nastanka predstave.

Za metode koje se u knjizi spominju i ponajprije za Apoteku poezije (terapiju stihom) važno je pri prakticiranju stvoriti ambijent povjerenja i pripadnosti. Profesionalno iskustvo i osobnost terapeuta ovdje su bitni. Terapeut prati i moderira proces ne nastojeći dovesti do unaprijed očekivanih rezultata koji će potkrijepiti zadanu teoriju. Ovdje proces, kreacija, iskustvo formiraju ishod temeljem kojeg nastaju objašnjenja. Čitajući knjigu sistematičan um pokušava pronaći mrežu pojmova, zakonitosti, logičkih veza, ali ovaj tekst se ne da. I to namjerno. Samo čitanje predstavlja izazov jer tekst nije samo referencijalan nego je izrazito komunikativan i sugestivan te nastoji uvući čitatelja u dijalog s iznesenim stavovima i s vlastitim predrasudama. Knjiga je ujedno i pogled iznutra na prirodu ove metode i njezinu provedbu. Teorija kojom autor pojašnjava principe AP nerijetko je i sama u maniri poetske proze. K tomu autor navodi i vlastite stihove nastale kroz autoterapiju sredstvima Apoteke poezije i tako pokazuje dio vlastite intime i autentičnog „zapisa duše“.

U jednom trenutku autor u knjizi prikazuje živi neposredan proces vlastitog kreiranja predstave posredstvom kreiranja stiha te pritom, u procesu pronalaska scenskog predloška, ističe da želi „izbjeci naraciju“ i „otvoriti događanje“. Sredstva *Apoteke poezije* u tome

pomažu jer kreirani stih čini novu stvarnost koja rasvjetljava način realizacije odabrane teme. Stih je ovdje nezaobilazan jer nastaje uočavanjem detalja i otkrivanjem bitnoga. Autor kaže: „Stih je poput povećala u kojem je vidljivo i ono što bih najradije da se skrije“. Stih u ovoj kreaciji predstave omogućuje autoru da uđe u dijalog s dramskim tekstom ili temom na autentičan način.

Ovdje u Apoteci poezije želi se pokazati da se čovjek pri ispoljavanju „autentične vlastitosti“ u trenucima kreacije kakvi se u ovim radionicama događaju, ne nalazi u zadanome redu i utvrđenim značenjima. Ne oslanja se na repeticiju niti interpretaciju zadanoga smisla, niti poretka. Okruženje povjerenja i prihvatanja potiče na spontanost, varijaciju i inovativnost. To je igra koja sebi određuje pravila i koja dovodi do novoga smisla, novog čitljivog, opažljivog suodnosa individue i svijeta, dijela i cjeline.

Ovakva praksa zapravo potiče ponašanja koja se od ljudi ne očekuju u svakodnevnom životu i ohrabruje ih za slobodan izraz vlastitog samodoživljaja. To je izraz lišen očekivanja i unaprijed zadanih pravila koji se pretvara u slobodan čin kreacije koja je umjetnička, ako ništa ono zbog svojeg medija i izražajnih sredstava koja mogu biti umjetnički mnogovrsna. Ovdje, u *Apoteci poezije*, uglavnom se od stiha kreće ili još važnije, do stiha se dolazi da nas čita. *Poietički* nagon i artistička, kreativna priroda života – igre, pokretačke su snage ove poetične prakse Apoteke poezije.

dr. sc. Nives Delija Treščec

INSPIRATIVNA LITERATURA ° 21 naslov, izbor °

1. *Augustin Tin Ujević: Sabrana djela*
2. *Gaston Bachelard: Poetik des Raumes*
(*La poétique de l'espace*)
3. *Nikola Nikša Eterović: Poetika rane*
4. *Gaston Bachelard: Psychoanalyse des Feuers*
5. *Nikola Nikša Eterović: Iz raskoraka u korak ljekovitom snagom*
poezije
6. *Vesna Krmpotić: cjelokupno djelo – poetsko, prevoditeljsko i*
teorija
7. *Ludwig Wittgenstein: Tractatus logico-philosophicus*
8. *Ralph Skuban: Du bist unsterblich, sagt der Tod*
(*Der Schlüsseltext der Upanishaden zur Vergänglichkeit*)
9. *Peter Sloterdijk: Zur Welt kommen – Zur Sprache kommen,*
Frakfurter Vorlesungen 1988.
10. *Joseph Boys: Werke von und über Joseph Boys*
11. *Reiner Maria Rilke: Gedichte*
12. *Henry Bergson: Creative Evolution (L'Évolution créatrice, 1907.)*
13. *Rudolf Steiner: Wahrheit und Wissenschaft, 1892.*
14. *Fritz Riemann: Temeljni oblici straha, studija iz dubinske psihologije*
15. *Antoine de Saint-Exupéry: Mali princ*
16. *Fernardo Pessoa: cjelokupno djelo ovog autora i njegovih*
homonima
17. *Peter Sloterdijk: Sphären I, Blasen, Mikrosphärologie, 1998.*
18. *Peter Sloterdijk: Sphären II, Globen, Makrosphärologie, 1999.*
19. *Peter Sloterdijk: Sphären III, Schaume, Plurale Sphärologie, 2004.*
20. *Gertrude Stein: How to write*
21. *The Upanishads*

Nije ovo izbor kojim sam se služio pišući ovu knjigu; ovo je izbor iz života i djela autora koji su se isprepleli u mojim djelovanjima i svjetonazoru. Ima ih, naravno, još više. U radu s AP najčešće koristim pjesnička djela mojih sedam veličansvenih i ljekovitih:

Augustin Tin Ujević, Vesna Krmpotić, Reiner Maria Rilke, Sylvia Plath, Fernando Pessoa, Paul Celan i Nelly Sachs.

Prilog – Ugovor o korištenju digitalnih knjiga

Digitalne knjige by Impero present dopušteno je koristiti samo za osobne potrebe korisnika, čime želimo izbjeći bilo kakvu mogućnost zloupotrebe autorskih prava autora knjige. Korisnici ih mogu slobodno pregledavati, kopirati, umnožavati te pokazivati i slati prijateljima ili svim onim za koje misle da bi ih takvo što moglo zanimati, no svaka druga vrsta distribucije digitalnih knjiga ostaje isključivo i nepovredivo pravo stranice www.digitalne-knjige.com.

*Nenad Grbac iz Zagreba, kao nakladnik, s jedne strane (u daljnjem tekstu: nakladnik) i posjetitelj stranice www.digitalne-knjige.com kao korisnik usluge (u daljnjem tekstu: korisnik) zaključuju klikom na link *Prihvaćam ugovor o korištenju knjige prije njezina preuzimanja(download)*, sljedeći:*

UGOVOR O KORIŠTENJU DIGITALNIH KNJIGA by IMPERO present

čl. 1.

Ugovorne strane su suglasne da se digitalnim knjigama nakladnika korisnik može koristiti samo za osobne potrebe, pri tome ničim ne ugrožavajući autorska prava nakladnika i pisaca koji su nakladniku dali suglasnost da objavi njihovo djelo.

čl. 2.

U skladu s prethodnim člankom, korisnik knjigu može pregledavati, kopirati, umnožavati i slati svima onima za koje smatra da bi ih knjiga mogla zanimati, a nije mu dopušteno mijenjati sadržaj knjiga, dopunjavati ga, kao ni bilo kakva izmjena u izvornome kodu knjiga (bilo u binarnom ili izvršnom obliku).

čl. 3.

Ugovorne strane su suglasne da je svaka druga vrsta distribucije digitalnih knjiga nakladnika zabranjena odnosno isključivo i nepovredivo pravo nakladnika.

čl. 4.

Slijedom prethodnog članka zabranjena je bez znanja i suglasnosti nakladnika i pisaca bilo kakva komercijalna ili reklamna upotreba digitalnih knjiga, njihovo korištenje u državnim i privatnim ustanovama (fakultetima, školama, knjižnicama, knjižarama i slično).

čl. 5.

Temeljem članka 3. ovoga ugovora zabranjena je i distribucija digitalnih knjiga nakladnika putem elektroničkih medija i Interneta.

čl. 6.

Ovaj ugovor zaključuje se na neodređeno vrijeme, a sve sporove proizašle iz njega ugovorne strane će nastojati riješiti sporazumno, dok se u suprotnome ugovara stvarno nadležan sud u Zagrebu.

Nikola Nikša Eterović

FILOZOFIJA STIHA APOTEKE POEZIJE

Vlastita naklada

Nenad Grbac
Srednjaci 22, Zagreb
Mob: 095/853-03-40
E-mail: digitalne.knjige@gmail.com

Urednik:

Nenad Grbac

Nikola Nikša Eterović

FILOZOFIJA STIHA APOTEKE POEZIJE

www.digitalne-knjige.com

ISBN 978-953-354-270-6

O knjizi: AP supstancija – vlastitost – djelovanje

Knjiga AP supstancija – vlastitost – djelovanje, autora Nikše Eterovića govori o njegovoj inovativnoj i kreativnoj metodi nazvanoj Apoteka poezije koju primjenjuje u svom terapijskom i nastavničkom radu te u scenskim projektima.

Apoteka poezije jedna je od metoda iz autorova vlastitog programa pod nazivom YellowFishMethod. Taj program ili način rada uključuje brojne inovativne tehnike ili metode umjetničke terapije.

Među njima se naravno mogu odrediti razlike u metodologiji, načinu izvođenja, primjeni sredstava, očekivanim ishodima. Međutim čini se da za autorov pristup u terapijskoj praksi i u pratećoj teoriji nije presudno uspostavljati strogu metodologiju, disciplinarnu demarkaciju. Ono što znanosti izučavaju i priopćuju logički oprezno, Eterović propituje i izgovara poetski iskreno.

U ovoj knjizi objašnjena je i prikazana terapijska metoda umjetnošću nazvana Apoteka poezije u kojoj stih ima „ljekovito“ svojstvo. Prikazan je način rada s pojedincima i grupama. Sve je potkrijepljeno brojnim primjerima iz bogate višegodišnje prakse.

dr. sc. Nives Delija Treščec